

Mira Mertanen, Heli Myllykoski ja Kirsi Ollila

Toimintaterapia lastensuojelun perhetyössä

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Toimintaterapeutti AMK

Toimintaterapian koulutusohjelma

Opinnäytetyö

5.11.2012

Tekijät Otsikko	Mira Mertanen, Heli Myllykoski ja Kirsi Ollila Toimintaterapia lastensuojelun perhetyössä
Sivumäärä Aika	63 sivua + 5 liitettä 5.11.2012
Tutkinto	Toimintaterapeutti AMK
Koulutusohjelma	Toimintaterapian koulutusohjelma
Suuntautumisvaihtoehto	Toimintaterapeutti
Ohjaajat	Lehtori Tuula Uutela Lehtori Anne Talvenheimo-Pesu
<p>Tämä opinnäytetyömme perustuu tutkimukselliseen kehittämistyöhön, joka toteutettiin yhteistyössä Merikratos Lastensuojelu Oy:n perhetyön kanssa. Merikratos Lastensuojelu Oy on yksityinen sosiaalialan yritys, joka tarjoaa kunnille ostopalveluna lastensuojelun avo- huollon ja sijaishuollon tukitoimia. Perhetyö on lastensuojelun avo- huollon tukitoimi perheille, joista on herännyt lastensuojelullinen huoli. Lastensuojelun palveluiden tulisi pystyä vastaamaan entistä paremmin ja tehokkaammin lasten ja perheiden muuttuviin haasteisiin yhteiskunnassamme. Tästä heräsi kysymys, voitaisiinko lastensuojelutyön sisältöä kehittää toimintaterapian osaamisen avulla.</p> <p>Tutkimuksellisen kehittämistyömme tarkoitus oli selvittää, mitkä ovat toimintaterapian kei- not ja mahdollisuudet Merikratoksen lastensuojelun perhetyössä. Kehittämistyöllämme halusimme selvittää, millaista toimintaa ja terapeuttisia strategioita toimintaterapeutit käyt- tävät lastensuojelutyössä. Millaisina terapiaprosessi ja terapiasuhte näyttävät lasten- suojelutyössä? Lisäksi halusimme selvittää, miten Merikratoksen perhetyön puitteet mah- dollistaisivat toimintaterapian toteutuksen.</p> <p>Kehittämistyömme teoreettisen perustan luo inhimillisen toiminnan malli (The Model of Human Occupation, MOHO) ja toiminnallisen oikeudenmukaisuuden teoria (The Theory of Occupational Justice). Työ toteutettiin laadullisena tapaustutkimuksena. Kehittämistyömme toteutus ja siitä saatu pääaineisto koostuu kolmen lastensuojelussa työskentelevän toimin- taterapeutin teemahaastatteluista, jotka analysoimme aineistolähtöisellä sisällönanalyysil- lä. Tutkimustamme tukevaa aineistoa ovat viisi havainnointikäyntiä Merikratoksen lasten- suojelun perhetyön asiakasperheisiin ja kaksi Merikratoksen perhetyöntekijöiden ryhmä- haastattelua.</p> <p>Toimintaterapia ja toimintaterapeutin ammatillinen osaaminen soveltuvat käytettäväksi lastensuojelun perhetyössä Merikratoksessa. Terapiasuhte ja toiminnan terapeuttinen käyttö sopivat hyvin perhetyön asiakaslähtöiseen työskentelytapaan ja asiakasperheiden monilaisiin haasteisiin. Toimintaterapeutin käytännönläheinen työote soveltuu erinomai- sesti asiakasperheiden kotona tehtävään työhön. Jatkotutkimusaiheita voisivat olla toimin- taterapeutin työn sisältö ja toimenkuva lastensuojelun perhetyössä käytännössä.</p>	
Avainsanat	kehittämistyö, toimintaterapia, lastensuojelu, perhetyö, inhimillisen toiminnan malli

Authors Title	Mira Mertanen, Heli Myllykoski and Kirsi Ollila Occupational Therapy in Child Protection Family Work
Number of Pages Date	63 pages + 5 appendices 5 November 2012
Degree	Bachelor of Health Care
Degree Programme	Occupational Therapy
Specialisation option	Occupational Therapy
Instructors	Tuula Uutela, Senior Lecturer Anne Talvenheimo-Pesu, Senior Lecturer
<p>Our thesis is based on research-development project, which was carried out in cooperation with Merikratos Child Protection Ltd. family work. Merikratos Child Protection Ltd is a privately owned social enterprise that provides municipalities with an outsourced service child protection and foster care support. Family work is a child protection intervention for families with child protection concerns. Child protection services should be able to better and more effectively answer the needs of children and families of the changing challenges in our society. In our work we discuss whether child protection work could be developed with the occupational therapy expertise.</p> <p>Our research-development project was to find out what are the occupational therapy means and opportunities for child protection in Merikratos family work. In the development project, we wanted to explore what kind of activities and therapeutic strategies can be used by occupational therapists in child protection work and how the process of therapy and the therapeutic relationship show in child protection work. In addition, we wanted to find out how the framework would enable Merikratos family work implementation of occupational therapy.</p> <p>Our development project is based on MOHO The Model of Human Occupation and The Theory of Occupational Justice. The work was a qualitative case study. The main data of our development project was the theme interviews of three occupational therapists in child protection, which we analyzed by using data-driven content analysis. The support materials in our study are five observation visits to Merikratos child protection client families and two group interviews with the Merikratos family work employees.</p> <p>The occupational therapy and the therapeutic professional skills are suitable for family work of Merikratos child protection. The therapeutic relationship and the therapeutic use of occupation are well suited to client-centered way of working with families with multiple challenges. Occupational therapist's practical approach to work is ideal for working in the homes of client families. Further research topics could be the job content and job description of occupational therapist in practice with family work in child protection.</p>	
Keywords	development project, occupational therapy, family work, child protection, The Model of Human Occupation

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Kehittämiskohde ja alustavat tavoitteet	4
3	Kehittämiskohteeseen perehtyminen teoriassa ja käytännössä	4
3.1	Lastensuojelun perhetyön määrittelyä	5
3.2	Merikratos Lastensuojelu Oy:n perhetyö	8
3.3	Aiheesta tehdyt aiemmat tutkimukset	9
4	Kehittämistehtävän määrittäminen ja kehittämiskohteen rajaaminen	10
5	Tietoperusta	11
5.1	Toimintaterapian määrittelyä	11
5.2	Inhimillisen toiminnan malli	15
5.3	Terapeuttiset strategiat	21
5.4	Toiminnallinen oikeudenmukaisuus	23
6	Tutkimuksen toteuttaminen	24
6.1	Laadullinen tutkimus	24
6.2	Aineiston keruu	25
6.2.1	Toimintaterapeuttien teemahaastattelu	26
6.2.2	Perheiden havainnointi	27
6.2.3	Perhetyöntekijöiden ryhmähaastattelu	30
7	Aineiston analysointi	32
8	Tulokset	36
8.1	Toimintaterapeutin käyttämä toiminta ja terapeuttiset strategiat lastensuojelutyössä	36
8.2	Toimintaterapiaprosessi ja toimintaterapeutin ja asiakkaan välinen vuorovaikutus lastensuojelutyössä	41
8.3	Merikratoksen lastensuojelun perhetyön puitteet toimintaterapian toteutukselle	45
9	Johtopäätökset	49
9.1	Kehittämistyön päätelmät	49

9.2	Lopputulosten arviointia	54
9.3	Eettisyys ja luotettavuus	56
10	Pohdinta	58
	Lähteet	61
	Liite 1. Tutkimuslupa	
	Liite 2. Kirje asiakasperheille	
	Liite 3. Toimintaterapeuttien teemahaastattelu	
	Liite 4. Havainnointi asiakasperheissä	
	Liite 5. Perhetyöntekijöiden ryhmähaastattelu	

1 Johdanto

Tilastot kertovat selkeästi lasten ja perheiden kasvavista haasteista yhteiskunnassamme. Vuoden 2010 aikana oli huostaan otettuna yli 10 000 lasta. Vaikka huostassa olleiden lasten määrä väheni edellisvuodesta hieman, kiireellisesti sijoitettujen määrä kasvoi lähes 21 prosenttia. Vuonna 2010 lastensuojelun avohuollon asiakkaina oli yli 78 500 lasta ja nuorta, jossa on tapahtunut kasvua edellisvuoteen verrattuna lähes 11 prosenttia. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2010: 1.) Lastensuojelun palveluiden tulisi pystyä vastaamaan entistä paremmin ja tehokkaammin lasten ja perheiden muuttuviin haasteisiin. Tästä heräsi kysymys, voitaisiinko lastensuojelutyön sisältöä kehittää toimintaterapian osaamisen avulla vastaamaan paremmin lasten ja perheiden tarpeisiin.

Kuvaamme tässä opinnäytetyössä tutkimuksellista kehittämistyötämme, joka toteutettiin yhteistyössä Merikratos Lastensuojelu Oy:n pääkaupunkiseudun aluetoimiston kanssa. Haimme keväällä 2011 yhteistyökumppania ryhmämme jäsenten yhteisestä kiinnostuksesta lasten toimintaterapiaa sekä lastensuojelua kohtaan. Kehittämistyön yhteistyökumppaniksi valikoitui Merikratos lastensuojelun perhetyö. Merikratos on yksityinen sosiaalialan yritys, joka tarjoaa kunnille ostopalveluna lastensuojelun avohuollon ja sijaishuollon tukitoimia. Se on valtakunnallinen organisaatio, jolla on keskustoimiston lisäksi yhteensä 11 aluetoimistoa eri puolilla Suomea.

Tiesimme kehittämistyötä aloittaessamme, että toimintaterapeutteja työskentelee lastensuojelutyössä esimerkiksi lastensuojelulaitoksissa ja perhekuntoutuskeskuksissa. Meitä kiinnosti nimenomaan työ, jota tehdään avohuollon tukitoimena. Asiakasperheiden kotona tehtävä perhetyö olisi näkemyksemme mukaan juuri se konteksti, jossa toimintaterapeutti voisi olla mukana moniammatillisessa työryhmässä. Yllätykseksemme emme löytäneet ketään toimintaterapeuttia, joka työskentelee puhtaasti asiakasperheiden kotona. Tämä tieto lisäsi kehittämistyön haastetta, mutta samalla kiinnostus-
tamme lastensuojelutyötä sekä kehittämistyön toteutusta kohtaan.

Kehittämistyömme keskeiseksi tavoitteeksi muodostuivat halumme selvittää, voisiko toimintaterapeutti olla mukana Merikratoksen lastensuojelun perhetyössä osana moniammatillista tiimiä. Pyrimme kehittämistyöllä hakemaan vastauksia kysymykseen mitkä ovat toimintaterapian keinot ja mahdollisuudet Merikratoksen perhetyössä. Päätimme selvittää, millaista toimintaa ja terapeuttisia strategioita toimintaterapeutit käyttä-

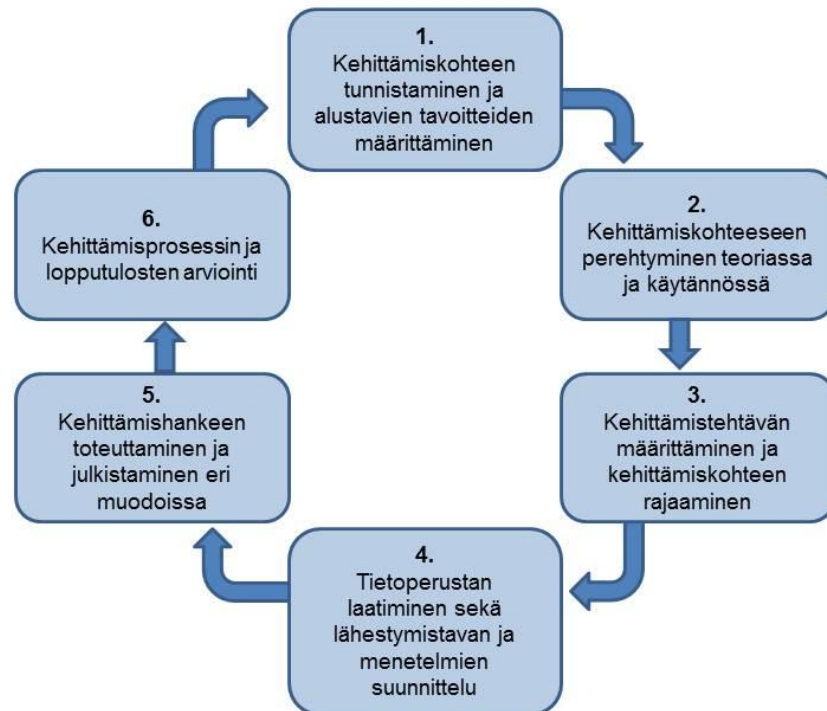
vät lastensuojelutyössä. Millaisina terapiaprosessi ja terapiasuhte näyttäytyvät lastensuojelutyössä? Lisäksi halusimme selvittää, miten Merikratoksen perhetyön puitteet mahdollistaisivat toimintaterapian toteutuksen.

Kehittämistyön teoreettisen tietoperustan luo Gary Kielhofnerin (2008) inhimillisen toiminnan malli (The Model of Human Occupation, MOHO) ja toiminnallisen oikeudenmukaisuuden teoria (Occupational Justice). Inhimillisen toiminnan malli kuvaa ihmisen toiminnallista suoriutumista ja osallistumista jatkuvassa vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa. Kehittämistyön raportissa olemme pyrkineet kuvaamaan lyhyesti inhimillisen toiminnan mallin keskeiset käsitteet: ihmisen tahdon, totumuksen, suorituskyvyn, ympäristön sekä toiminnan. Kehittämistyö edellytti meidän tarkastelevan laaja-alaisesti yksilön toiminnalliseen suoriutumiseen vaikuttavia tekijöitä, joita inhimillisen toiminnan malli kuvaa ymmärrettävästi. Toiminnallisen oikeudenmukaisuuden teoriasta käsittelemme toiminnallista erottelua, ihmisen syrjäyttämistä, toiminnallista vieraantumista ja epätasapainoa sekä toiminnallista puutetta.

Toimintaterapiassa pyritään lähtemään yksilön mielenkiinnon kohteiden, osallistumisen ja valintojen kautta vahvistamaan yksilön toiminnallista identiteettiä ja pätevyyttä. Ihminen tulee nähdä osana sosiaalista yhteisöään eli tässä tapauksessa perhettään, jossa yksittäisen perheenjäsenen pahoinvointi vaikuttaa koko perheen hyvinvointiin. Asiakkaiden monialaiset haasteet edellyttävät moniammatillista lähestymistapaa. Toimintaterapialla olisi annettavaa lastensuojelun perhetyölle, vastaamaan asiakasperheiden haasteisiin toiminnan ja terapiasuhteen tarjoamien mahdollisuuksien avulla.

Kehittämistyö toteutettiin laadullisena tapaustutkimuksena. Kehittämistyön toteutus ja siitä saatu pääaineisto koostuu kolmen lastensuojelussa työskentelevän toimintaterapeutin teemahaastattelusta, jotka analysoimme aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä. Tutkimusta tukeva aineisto koostuu viidestä havainnointikäynnistä Merikratoksen lastensuojelun perhetyön asiakasperheisiin ja kahdesta Merikratoksen perhetyöntekijöiden ryhmähaastattelusta.

Kuvaamme tässä opinnäytetyössä kehittämistyön vaiheita Ojasalon, Moilasen ja Ritalahden (2009) kehittämän tutkimuksellisen kehittämistyön prosessimallin mukaisesti (Kuvio 1).

Kuvio 1. Tutkimuksellisen kehittämistyön prosessi (Ojasalo – Moilanen – Ritalahti 2009: 24).

Yllä oleva kuvio kuvaa hyvin kehittämistyön prosessia kokonaisuutena. Etenimme vaihe vaiheelta, vaikka ajoittain jouduimme palamaan taaksepäin, mutta se kuuluu prosessin luonteeseen. Aloitamme kehittämistyön raportin kertomalla kehittämiskohteesta ja alustavista tavoitteista. Tämän jälkeen kerromme tarkemmin lastensuojelun perhe-työstä ja yhteistyökumppanistamme Merikratos Lastensuojelu Oy:stä. Kehittämistehtävän määrittäminen ja rajaaminen sekä tietoperusta teoreettisine käsitteineen kuvataan ennen varsinaista tutkimuksellisen osuuden kuvausta. Lopuksi kerromme saaduista tuloksista ja niistä tekemistämme johtopäätöksistä sekä pohdinnoista.

2 Kehittämiskohde ja alustavat tavoitteet

Kehittämistyö alkaa aina mielekkään kehittämiskohteen löytämisellä (Ojasalo ym. 2009: 26). Kehittämistyö on konkreettista toimintaa, jolla tähdätään selkeästi määritellyn tavoitteen saavuttamiseen. Siinä pyritään sovitteluun erilaisia näkemyksiä ja muodostamaan yhteistä ymmärrystä kehitettävästä kohteesta. Kehittämistyöntekijät eivät ole vain ulkopuolisia asiantuntijoita, vaan pyrkivät aitoon vuoropuheluun käytännön toimijoiden kanssa. (Toikko – Rantanen 2009: 10–11, 14.)

Ensimmäisessä tapaamisessa Merikratos Lastensuojelu Oy:n pääkaupunkiseudun aluetoimistossa kesäkuussa 2011, ideoimme mahdollista yhteistä kehittämiskohdetta aluejohtaja Ritva Leijalan ja perhetyön esimies Riitta Materon kanssa. Päätimme tutkimuksellisen kehittämistyön aloittamisesta syyskuussa 2011. Yhteistyökumppanimme odotti kehittämistyöltämme erityisesti uusia näkökulmia sekä välineitä ja menetelmiä perhetyöhön. He näkivät tarpeellisena päästä nopeammin kiinni haasteisiin, joita asiakasperheissä esiintyy. Merikratoksessa työskentelevillä perhetyöntekijöillä ja heidän esimiehillään ei ollut tarkkaa tietoa siitä, mitä toimintaterapia oikeastaan on. Laadimme heille noin sivun mittaisen kuvauksen toimintaterapiasta. Yhteistyökumppanimme uskoi, että toimintaterapia voisi olla mahdollinen keino tehostaa heillä tehtävää lastensuojelun perhetyötä.

Haluamme kehittämistyöllämme lähteä laajentamaan toimintaterapian osaamista entistä enemmän lastensuojelun puolelle ja löytää keinoja lapsen ja koko perheen tukemiseen toimintaterapian keinoin. Uskomme toimintaterapian näkökulmien soveltuvan hyvin lastensuojelun ennaltaehkäisevään ja korjaavaan perhetyöhön.

3 Kehittämiskohteeseen perehtyminen teoriassa ja käytännössä

Lastensuojelun tarve on suuri ja se kasvaa tasaisesti. Lastensuojeluilmoituksia tehtiin vuonna 2010 yli 88 000, joka on lähes 11 prosenttia enemmän kuin vuotta aikaisemmin. Lastensuojelun avohuollon asiakasmäärä kasvoi yli 7 800 lapsella ja nuorella edellisvuoteen verrattuna. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2010: 8, 11.) Lastensuojelun avohuollon asiakasmäärät ovat lähes kaksinkertaistuneet kymmenessä vuodessa (Heino 2011: 53). Lastensuojelun keskusliiton sekä Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen selvityksessä Miten lastensuojelun kustannukset kertyvät, tarkastellaan eri lastensuoje-

lun palvelujen kustannuksia. Selvityksen mukaan lapsen pitkäaikainen kodin ulkopuolelle sijoittaminen on kustannuksiltaan jopa kymmenkertainen lastensuojelun avopalveluihin verrattuna. Esimerkiksi yhden lapsen vuoden laitossijoitukseen kuluvilla kustannuksilla voitaisiin järjestää intensiivistä perhetyötä yli seitsemäksi vuodeksi. Perhe voisi käydä perheneuvolassa yli 400 kertaa tai kotipalvelua voitaisiin järjestää lähes 3 000 tuntia. (Heinonen – Väisänen – Hipp 2012: 33.)

Tutkimuksellisen kehittämistyömme kannalta oli oleellista tietää, mitä lastensuojelun avohuollon tukitoimena järjestettävä perhetyö Merikratoksessa sisältää. Työn sisällön ymmärtäminen auttoi meitä nostamaan esiin ne erityiskysymykset, jotka suuntasivat kehittämistyötämme. Ensitapaamisesta lähtien pyrimme dialogiin yhteistyökumppanimme kanssa saadaksemme yhteisen ymmärryksen siitä, mihin kehittämistyöllämme pyritään. Haimme tietoa Merikratoksesta keskustelujen lisäksi tutustumalla heidän verkkosivuihinsa.

Kehittämistyön alkuvaiheessa tietämyksemme lastensuojelun perhetyöstä oli melko vähäistä, jonka vuoksi halusimme saada konkreettista käsitystä siitä, mitä perhetyö Merikratoksen on. Tartuimme Merikratoksen tarjoamaan mahdollisuuteen osallistua heidän työryhmäkonsultaatioihinsa. Kyseessä on moniammatillinen vertaistukeen perustuva työskentelytapa, jossa perhetyöntekijöistä ja esimiehistä koostuva työryhmä käsittelee yhdessä perhetyöntekijöiden kohtaamia haasteellisia asiakastilanteita. Konsultaatioissa he miettivät keinoja ja ratkaisuja tilanteen eteenpäin viemiseen. Olimme mukana työryhmäkonsultaatioissa havainnoijan roolissa saadaksemme tietoa ja ymmärrystä Merikratoksen asiakkuudesta, perhetyöntekijöiden työskentelytavoista ja työyhteisön voimavaroista. Haimme tietoa lastensuojelusta ja avohuollontukitoimena järjestettävästä perhetyöstä myös aihetta käsittelevästä kirjallisuudesta ja tutkimuksista. Lisäksi haimme tietoa lastensuojelussa tehtävästä toimintaterapiasta tutustumiskäynteiltä ja keskustelemalla lastensuojelutyötä tekevien toimintaterapeuttien kanssa.

3.1 Lastensuojelun perhetyön määrittelyä

Perhetyölle on melko haastavaa antaa yksiselitteistä ja kaikenkattavaa määritelmää, sillä sen sisältö, toimintamuodot, tavoitteet, organisaatiot ja tekijät vaihtelevat (Reijonen 2012). Perhetyön laajan sisällön ja tehtäväkentän lisäksi siitä käytetään lukuisia eri käsitteitä. Puhutaan esimerkiksi perhekuntoutuksesta, tehostetusta perhetyöstä ja per-

hetukityöstä ja perheohjauksesta. Keskitymme kehittämistyössämme lastensuojelun avohuollon tukitoimena järjestettävään perhetyöhön.

Lastensuojelulain 34§:n (13.4.2007/417) mukaan sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on ryhdyttävä avohuollon tukitoimiin, mikäli lapsen kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai, jos lapsi omalla käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään tai kehitystään. Lastensuojelun avohuollon tukitoimien tarkoituksena on edistää ja tukea lapsen myönteistä kehitystä sekä tukea ja vahvistaa vanhempien, huoltajien tai muiden lapsen kasvatuksesta ja hoidosta vastaavien henkilöiden kasvatuskäytäntöä ja -mahdollisuuksia. Lastensuojelulain 36§ (13.4.2007/417) velvoittaa sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen järjestämään perheelle lastensuojelun avohuollon tukitoimena tarvittaessa perhetyötä. Lastensuojelupalvelujen valinnasta vastaavat kunnan viranomaiset. Kunta voi itse järjestää avohuollontukitoimiin kuuluvia palveluja tai ostaa niitä muilta palveluntuottajilta, kuten yksityisiltä tahoilta tai järjestöiltä. (Heinonen ym. 2012: 7.)

Lastensuojelun asiakkuutta edeltää lastensuojelutarpeen selvitys, jonka perusteella sosiaalityöntekijä tekee päätöksen asiakkuuden aloittamisesta (Järvinen – Lankinen – Taajamo – Veistilä – Virolainen 2012: 81–82). Avohuollon tukitoimien, kuten perhetyön, avulla pyritään ehkäisemään tarvetta lapsen huostaanottoon ja tukemaan koko perhettä. Lastensuojelun perhetyötä tarjotaan usein esimerkiksi perheen kotona, joka voi olla perhetyöntekijän antamaa tiivistä tukea erilaisissa arjen toiminnoissa ja tilanteissa tai keskusteluapua. Perhetyö voi olla esimerkiksi vanhemmuuden arviointia ja tukemista tai lapsen hyvinvointia tukevan toiminnan järjestämistä. Siinä yhdistyy usein käytännön apu ja psykososiaalinen tuki. Keskeisintä perhetyössä on lapsen edun turvaaminen yhteistyössä perheen kanssa. (Reijonen 2012.) Perhetyö on myös tiiviisti yhteydessä lastensuojelun arviointiin, koska sen avulla saadaan tietoa perheen arkeen ja lapsen hyvinvointiin liittyvistä asioista. Perhetyöntekijä on usein osa moniammatillista tiimiä, jonka kokoonpano määritellään asiakkaan tuen tarpeen mukaan. (Järvinen ym. 2012: 82–84.)

Lastensuojelun asiakkuuden taustalla on usein vanhempiin liittyviä tekijöitä. Tarja Heinon (2007: 66) tekemässä tutkimuksessa selvisi, että taustalta löytyy usein lapsen vanhemman tai vanhempien jaksamattomuutta, perheristiriitoja, vanhempien riittämättömyyttä vanhemmuutta, vanhempien avuttomuutta ja osaamattomuutta sekä päihde- ja/tai mielenterveysongelmia. Lapsen ja nuoreen liittyviä taustatekijöitä tarkasteltaessa tut-

kimuksessa nousi esiin muun muassa lapsen ristiriidat vanhempien kanssa ja kouluvaikeudet. Lisäksi taustalla saattaa olla lapsen tai nuoren huono psyykkinen terveys, fyysinen sairaus, vammaisuus tai kehitysviivästymä. (Heino 2007: 58–59.)

Lastensuojelun perhetyö on tavoitteellista ja suunnitelmallista, jonka tarve ja tavoitteet kartoitetaan yhteistyön alkaessa. Suunnitelma ja tavoitteet laaditaan aina yhdessä asiakasperheen kanssa, mikä edesauttaa heitä motivoitumaan ja sitoutumaan yhteiseen työskentelyyn. (Reijonen 2012.) Perhetyöllä pyritään vastaamaan sekä lapsen edun turvaamiseen että perheiden tukemiseen. Työlle asetetut tavoitteet ovat jokaisen perheen kohdalla erilaisia, mutta kaikkien kohdalla pyritään perheen itsenäiseen selviytymiseen ilman ulkopuolisia tukitoimia. (Reijonen 2005: 10–11.)

Lastensuojelu perustuu lapsikeskeiseen perhelähtöisyyteen, jossa yhdistyy sekä lapsen edun ja oikeuksien kunnioittaminen että perheen ensisijaisuus (Bardy 2011: 41). Asiakasperheen elämässä saattaa olla monia tarpeita, jotka voivat liittyä lapsen kehitys- ja kasvatuskysymyksiin, elinolojen järjestämiseen, vanhemmuuden tukemiseen, lapsen edun turvaamiseen, perheen toimintakyvyn ja vuorovaikutustaitojen tukemiseen, sosiaalisen verkoston ylläpitämiseen ja hyvinvoinnin lisäämiseen. Edellä mainitut asiat ovat perhetyön lähtökohtia, joilla taataan kaikille yhteiskunnan jäsenille perustuki ja turvallisuus. (Rönkkö – Rytönen 2010: 27–28.) Lastensuojelutyöhön liittyy perheen tukemisen lisäksi kontrollin elementtejä. Kun perhettä tuetaan monin tavoin, samalla myös kontrolloidaan, että tarjottu tuki riittää ja ettei lapsen tilanne vaarannu. (Heino 2007: 50.) Toisinaan perhetyössä ja lastensuojelussa yleisesti perheen motivoinnin, suostuttelun ja velvoittamisen raja on häilyvä. Hyvä yhteistyö edellyttää asiakkaan ja työntekijän välistä avointa vuorovaikutusta. Perheellä on oikeus tietää, minkä on muuttava, mitä heiltä vaaditaan ja miten heitä arvioidaan. (Järvinen ym. 2012: 82.)

Lastensuojelussa lasta ja hänen perhettään pyritään tukemaan aina ensisijaisesti avo-
huollon keinoin. Mikäli nämä osoittautuvat riittämättömiksi, tai perhe ei ole esimerkiksi tarpeeksi motivoitunut työskentelyyn, lapsi voidaan sijoittaa kodin ulkopuolelle kiireellisen sijoituksen tai huostaanoton perusteella. Päätös lapsen sijoituksesta kodin ulkopuolelle on lastensuojelulain mukaan aina määräaikainen ja lastensuojelun tulee työskennellä perheen yhdistämisen puolesta. (Heinonen ym. 2012: 6–7.)

Perhetyön taustalla on ajatus, että vaikka yksilöä hoidettaisiin ja tuettaisiin kuinka hyvin, perheen toimintatavat ja kulttuuri liittyvät hänen ongelmiinsa monin eri tavoin.

Usein koko perhe tarvitsee tukea asioiden käsittelyyn. Esimerkiksi vanhemman masennus vaikuttaa koko perheen tilanteeseen. (Rönkkö – Rytönen 2010: 38.) Tällöin ei riitä, että tuetaan vain lasta tai vain vanhempaa, sillä kaikki tarvitsevat tukea tilanteen käsittelyyn.

3.2 Merikratos Lastensuojelu Oy:n perhetyö

Merikratos Lastensuojelu Oy on perustettu 1990-luvun laman jälkeen Varsinais-Suomessa tilanteeseen, jossa tarvittiin joustava ja nopeaan reagointiin pystyvä lastensuojelun toimija. Resurssit oli leikattu laman aikana minimiin, eivätkä kunnat pystyneet tuottamaan kaikkia tarvittavia sosiaalitoimen erityispalveluita omana työnään. Merikratos -osuuskunta perustettiin vuonna 1999 kuntien toivomuksesta, kun haluttiin toimija, jolta saa räätälöityjä asiantuntijapalveluita. Vuonna 2007 julkistettiin uusi lastensuojelulaki ja kävi ilmeiseksi, että uuteen lakiin oli kirjattu lastensuojelun painopisteeksi avoimuuden ennaltaehkäisevät toimet eikä lasten sijoitus. Laki painotti juuri niitä asioita, joiden äärellä Merikratos oli ollutkin. Näistä syistä Merikratos päätti vuonna 2007 valtakunnallistaa toimintaansa. Uskottiin uuden lastensuojelulain takaavan organisaation kasvumahdollisuudet uusille paikkakunnille ja että kaikkialla Suomessa olisi tilaus vastaavanlaiselle yksityiselle toimijalle kuten Merikratos. (Matero 2012.)

Merikratoksen lastensuojelun lähityöhön kuuluu perhetyö, tukihenkilötyö sekä jälkihuolto. Lisäksi Merikratos tarjoaa asiantuntijapalveluita, kuten lastensuojelutarpeen selvitystä, olosuhdeselvitystä, verkostokokouksia ja läheisneuvonpidon järjestämistä. Lisäksi asiantuntijatyönä tuotetaan lastensuojelun sosiaalityöntekijän ja psykologin työtehtäviä tuntityönä asiakastyössä ja konsultaatiotehtävissä. Merikratos tarjoaa myös koulutusta lastensuojelun työntekijöille. Merikratoksessa työskentelee tällä hetkellä n. 100 työntekijää. (Leijala 2011.) Merikratoksen lastensuojelun perhetyössä työskentelee tällä hetkellä pääkaupunkiseudun aluetoimistossa yhteensä kahdeksan perhetyöntekijää ja heillä jokaisella on noin viisi asiakasperhettä. Merikratoksessa työskentelee myös aluejohtaja, aluevastaava ja sosiaalityöntekijä. Lakimies, kehittämisspäällikkö ja erityistason perheterapeutti ovat koko yrityksen käytössä olevia työntekijöitä. Perhetyöntekijöiden työ- ja koulutustausta on monipuolinen. (Matero 2012.)

Merikratoksen keskeisiä arvoja ovat ihmisarvon ja itsenäisyyden kunnioittaminen, vastuullisuus, oikeudenmukaisuus ja avoimuus. Tavoitteena on lasten ja nuorten sekä perheiden hyvinvoinnin edistäminen. (Leijala 2011.) Merikratos -sana tulee antiikin kreikasta n. 2000 vuoden takaa. Merikratos -sana voidaan suomentaa ”jakaa voimaa/

jaksamista”. Yrityksen nimeksi se on valittu kertomaan lyhyesti ja ytimekkäästi, miksi se on olemassa ja mitä lisäarvoa se tuo yhteistyökumppaneilleen. (Matero 2012.)

Merikratoksen intensiivisen perhetyön tavoitteena on muuttaa perheen vanhempien kykyä hallita arkea. Merikratoksen työntekijät edustavat perhetyössä jatkuvuutta ja uskoa perheen uuden oppimiseen ja kehitykseen. Perhetyö on ammatillisesti suunniteltua ja toteutettua tavoitteellista lähityötä. Työ perustuu perheen omien voimavarojen vahvistamiseen. Merikratoksen yhteistyökumppaneina ovat kunnat ja valtion eri toimielimet sekä yhdistykset ja yksityiset sosiaali- ja terveystalveluiden tuottajat. Asiakasprosessi voi kestää yhdestä kuukaudesta kahteen vuoteen. Työ räätälöidään asiakkaan tarpeita vastaavaksi. (Hyvinvointia elämänhallinnasta - Merikratoksen perhetyö 2012.)

3.3 Aiheesta tehdyt aiemmat tutkimukset

Toimintaterapian näkökulmasta tehtyjä tutkimuksia perheen kanssa tehtävästä työstä on vähän ja ne keskittyvät pääosin mielenterveystyöhön, lapsen kehitysviivästymän tai lapsen fyysisen vamman aiheuttamiin haasteisiin perheessä. Varsinaista lastensuojelun perhetyöstä tehtyä tutkimustietoa löytyy sosiaalialan näkökulmasta. Toimintaterapian näkökulmasta on tehty joitakin opinnäytetöitä. Aiemmin tehdyissä opinnäytetöissä näkökulmana on usein lastensuojelulaitoksissa tehtävä toimintaterapia tai lapseen ja nuoreen kohdistuva toimintaterapia, kuten Virpi Anttilan ja Piia Hännisen (2007) opinnäytetyössä ”Toi aikuinen ei mua petä”. Vain muutamassa toimintaterapian opinnäytetyössä on aiheena perhetyö. Toimintaterapeutin työn sisältöä ja erityisosaamisen alueita on käsitelty muun muassa Tuija Revon (2011) Pro gradu -tutkielmassa, Mitä toi tekee nuorisopsykiatriassa. Tiedustelimme toimintaterapian tutkimuksista myös haastateltavilta toimintaterapeuteilta, joiden mukaan perhetyön kontekstissa tehtyä tutkimusta ei ole. Seuraavassa luvussa kuvaamme tarkemmin kehittämistyömme liittyvää tutkimuksellista osuutta.

4 Kehittämistehtävän määrittäminen ja kehittämiskohteen rajaaminen

Kävimme kehittämistyön aikana aktiivisesti keskustelua yhteistyökumppanin kanssa mahdollisesta kehittämistehtävästä. Yhteistyökumppani toi keskusteluissa esiin kiinnostustaan toimintaterapiaa kohtaan ja mahdollista tarvetta toimintaterapeutille perhetyöhön. Ajatus kehittämistyöhön lähti mielenkiinnostamme selvittää, millainen toimintaterapeutin toimenkuva voisi olla Merikratoksen lastensuojelun perhetyössä. Keskustelimme yhteistyökumppanien kanssa myös perhetyöhön liittyvistä haasteista ja odotuksista toimintaterapiaa kohtaan. Lukuisten keskustelujen ja yhteisen pohdinnan jälkeen aiheesta nousi kysymyksiä, joista lopulta rajasimme kehittämistyön ydinkysymyksen ja siihen liittyvät alakysymykset:

Mitkä ovat toimintaterapian keinot ja mahdollisuudet Merikratoksen lastensuojelun perhetyössä?

- Millaista toimintaa ja terapeuttisia strategioita toimintaterapeutit käyttävät lastensuojelutyössä?
- Miten terapiaprosessi ja terapiasuhde näyttäytyvät lastensuojelutyössä?
- Miten Merikratoksen lastensuojelun perhetyön puitteet mahdollistaisivat toimintaterapian toteutuksen?

Toimintaterapian keinoilla tarkoitamme tässä kehittämistyössä toimintaterapeutin käyttämiä erilaisia toimintoja, terapiasuhdetta sekä terapeuttisia strategioita ja niiden soveltumista Merikratoksessa tehtävään perhetyöhön. Toimintaterapian mahdollisuuksilla puolestaan tarkoitetaan toimintaterapian mahdollisuutta toteutua ja soveltua Merikratoksen perhetyön sisältöön ja puitteisiin.

Toimintaterapia on vielä uusi ammattiala sosiaalityön ja erityisesti lastensuojelun puolella. Näkemyksemme mukaan toimintaterapeutteja työskentelee lastensuojelussa erityisesti lastensuojelulaitoksissa ja perhekuntoutuskeskuksissa sekä jonkin verran myös ohjaaja-nimikkeellä. Toimintaterapeuttien keskustelufoorumissa (TOI-foorumi) on havaittavissa toimintaterapian työkentän laajeneminen lastensuojelutyöhön, joka näkyy virkojen avautumisena ja tarpeena keskustella työnkuvan sisällöistä ja vertaistuesta. Lastensuojelun avohuollon perhetyössä toimintaterapia on selvästi vielä uusi ilmiö ja siten hyvä kehittämistyön aihe.

5 Tietoperusta

Kehittämistyössä tietoperusta muodostuu kokoamalla oleellinen, kehittämiseen liittyvä jo olemassa oleva tieto. Tietoperustaa voidaan kutsua eräänlaiseksi käsitejärjestelmäksi, jossa käsitteet ja niiden väliset suhteet tulevat määritellyiksi. Kehittämistyön tietoperustassa kuvataan aiheen kannalta keskeisimmät teoriat ja mallit sekä tutkimustulokset. Toimintaterapian teoriat ja mallit rakentuvat käsitteistä, jotka kuvaavat kyseessä olevaa aihealuetta. Käsitteet ovat keskeisiä tutkimuksellisen kehittämistyön onnistumisen kannalta, koska ne tukevat viestintää, osoittavat näkökulmaa sekä auttavat jäsentämään ilmiötä. (Ojasalo ym. 2009: 25, 34–35.)

Kehittämistyön taustalla vaikuttavat toimintaterapian keskeiset käsitteet sekä teorioista erityisesti inhimillisen toiminnan malli (The Model of Human Occupation, MOHO) ja toiminnallinen oikeudenmukaisuus. Toimintaterapiaprosessi, terapiasuhde ja terapeutiset strategiat ovat työssämme keskeisiä toimintaterapian käsitteitä. Kehittämistyön taustalla vaikuttavat myös lastensuojelulaki sekä sosiaalialan ja toimintaterapeuttien ammattieettiset ohjeet.

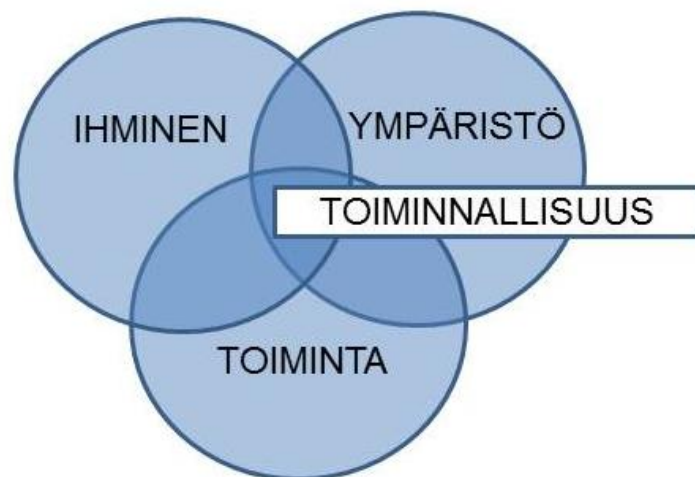
5.1 Toimintaterapian määrittelyä

Toimintaterapian juuret ovat lähtöisin 1700-luvulta, jolloin mielenterveyspotilaiden hoidossa alettiin käyttää työtä hoitomuotona. Toimintaterapian filosofinen perusta sai alkunsa, kun humanismin ja sosialismin nousun myötä vaadittiin vastuunkantoa heikompiosaisista. Toimintaa käytettiin suunnitelmallisesti mielenterveyspotilaiden hoidossa vasta 1800-luvulla, jolloin toimintaterapian katsotaan virallisesti saaneen alkunsa. Englannista, Ranskasta ja Yhdysvalloista toimintaterapia levisi Suomeen 1900-luvun alkupuolella. Suomessa toimintaterapia on kehittynyt lasten virkistys- ja askartelutoiminnasta sekä mielenterveyspotilaiden kanssa tehdystä työterapiasta. Silloin toiminta ja työhoito osoittivat todeksi sen, että psykiatrisistakin sairauksista voi parantua. (Joutsivuo 2005: 19–20, 36–40.)

Toimintaterapia on lääkinällistä, ammatillista, kasvatuksellista ja sosiaalista kuntoutusta. Toimintaterapeutin ammattinimike on Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto Valviran valvomana laillistettu. Ainoastaan toimintaterapeutin ammattitutkinnon suorittanut henkilö voi käyttää ammattinimikettä toimintaterapeutti. Toimintaterapeutteja

koulutetaan Suomessa seitsemässä ammattikorkeakoulussa ja koulutuksen kesto on noin 3,5 vuotta ja laajuus 210 opintopistettä. (Toimintaterapiakoulutus 2010.) Toimintaterapia on suunnitelmallista ja tavoitteellista ja perustuu toiminnan terapeuttiseen käyttöön ja terapiasuhteeseen. Toimintaterapialla tuodaan apua asiakkaan päivittäiseen elämään. Asiakas löytää keinoja selviytyä ja hallita toimintoja, jotka liittyvät itsestä huolehtimiseen, asioimiseen ja kotielämään. Koulunkäynti ja opiskelu, työkyky ja työssä selviytyminen, yhteiskunnallinen osallistuminen, vapaa-ajan viettäminen sekä leikkiminen ja lepo kuuluvat myös toimintaterapian osa-alueisiin. Toimintaterapiassa pyritään muutokseen ja tavoitteet laaditaan aina yhteistyössä asiakkaan kanssa. (Launiainen – Lintuja 2003: 7-8.)

Ihminen kehittyy toimimalla ja toimintaterapeutti on kiinnostunut nimenomaan ihmisen toiminnallisuudesta. Ihmisen toiminnallisuus syntyy yksilön, toiminnan ja ympäristön välisessä dynaamisessa vuorovaikutuksessa (Kuvio 2). Toiminnallisella suoriutumisella tarkoitetaan ihmisen rooleja ja toimintaa, joita tehtävän tai toiminnan toteuttaminen tietyssä ympäristössä edellyttää. (Holma 2003: 55.) Ihmisen, toiminnan ja ympäristön yhteen liittyminen tulevat näkyväksi myös toimintaterapiaprosessin aikana. Toiminnan terapeuttisessa käytössä on, Rosemary Hagedornia (2000) lainaten, oleellista ja tärkeämpää se, miten käytämme toimintaa kuin se, mitä toimintaa käytämme. (Hautala – Hämäläinen – Mäkelä – Rusi-Pyykönen 2011: 31, 89.)

Kuvio 2. Toiminnallisuus yksilön, ympäristön ja toiminnan vuorovaikutuksessa (Law ym. 1996 mukaan Hautala ym. 2011: 31)

Ihmisen toiminnallisuus ja toimintakyky ovat toimintaterapeutin työn keskiössä. Toimintakyky -käsitteelle on vaikea antaa yksiselitteistä ja kattavaa määritelmää. Maailman terveysjärjestö WHO on kehittänyt ICF-luokituksen (International Classification of Functioning, Disability and Health) eli toimintakyvyn, toimintarajoitteiden ja terveyden kansainvälisen luokituksen. ICF-luokituksen mukaan ”toimintakyky (functioning) on yläkäsite, joka kattaa ruumiin/kehon toiminnot ja ruumiin rakenteet sekä suoritukset ja osallistumisen. Sillä tarkoitetaan yksilön, hänen terveydentilansa ja yksilöön liittyvien kontekstuaalisten tekijöiden (ympäristö- ja yksilötekijöiden) välisen vuorovaikutuksen myönteisiä piirteitä.” (ICF 2004: 208–209.) Toimintaterapiassa pyritään ensisijaisesti arvioimaan ja tukemaan ihmisen toimintakykyä ja edistämään hänen toimintamahdollisuuksiaan esimerkiksi parantamalla hänen valmiuksiaan, vahvistamalla hänen taitojaan tai tukemalla hänen sopeutumistaan. Ihmisen toimintamahdollisuuksia voidaan parantaa myös muuttamalla ja mukauttamalla ympäristötekijöitä. (Harra 2003: 17.)

Kehittämistyön kannalta keskeisimpiä asioita, joita tarkastelemme, ovat asiakaslähtöisyys, toimintakyky, terapiasuhde ja vuorovaikutus. Toimintaterapian keskeistä arvoa kuvaa asiakaslähtöisyys, joka tarkoittaa asiakkaan ajatusten kuuntelemista ja huomiointia. Jokainen asiakas tulee kohdata ainutlaatuisena yksilönä, oman kulttuurinsa edustajana ja osana ympäristöään. Toimintaterapian lähtökohtana ovat asiakkaan ilmaisemat tarpeet ja tavoitteet sekä hänen tekemät valinnat ja päätökset. Toimintaterapeutin ja asiakkaan välinen vuorovaikutussuhde on luottamuksellinen terapiasuhde.

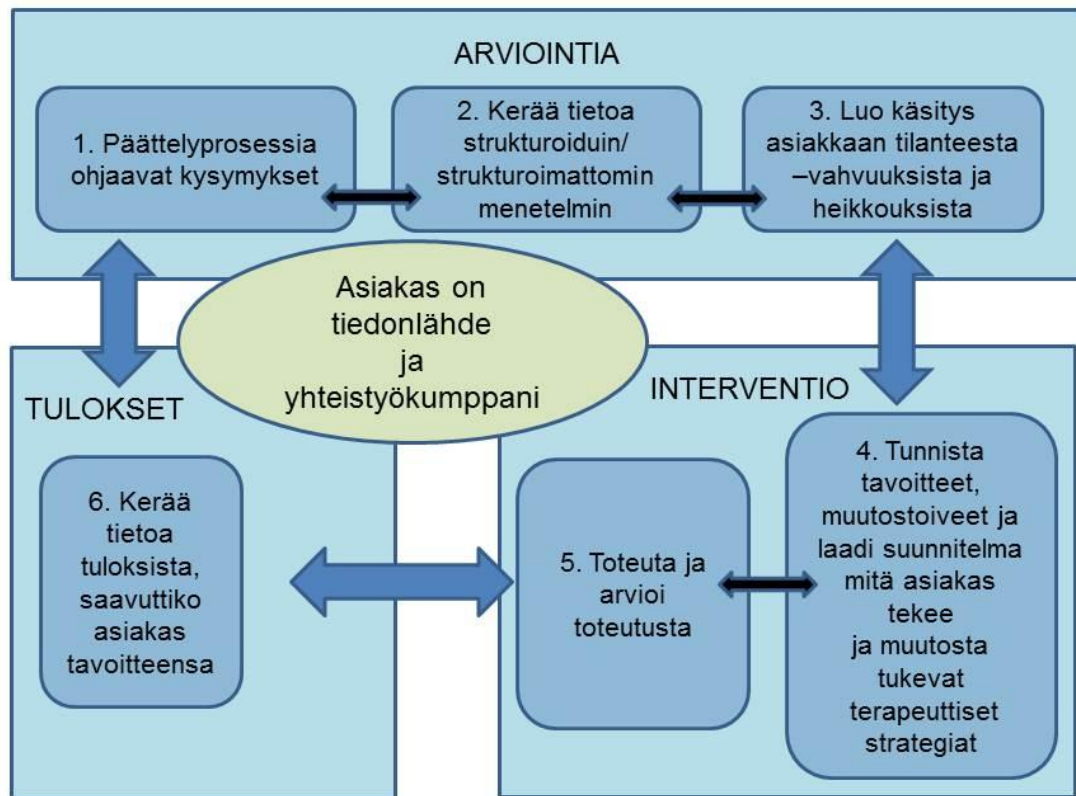
Terapeutin itsen terapeuttinen käyttö (Therapeutic Use of Self) on tärkein toimintaterapian ydinprosesseista. Se rakentaa tarkoituksenmukaisen terapeuttisen vuorovaikutussuhteen, joka on terapiassa yhtä tärkeässä osassa kuin käytetty toiminta. Itsen terapeuttinen käyttö edellyttää toimintaterapeutilta tietoisuutta omista vahvuuksista, tarpeista ja asenteista sekä omasta ajattelusta ja toiminnasta. Onnistunut terapiasuhde vaatii terapeutilta jatkuvaa reflektointia. (Hagedorn 2000: 98–103.) Asiakaslähtöisessä toimintaterapiassa asiakas tulee nähdä oman elämänsä asiantuntijana ja toimintaterapeutti on toimintaterapian asiantuntija. Heidän yhteisen toiminnan lähtökohtana on yhteinen tilannekohtainen harkinta. Harkinnassa yhdistyvät asiakkaan yksilölliseen tilanteeseen liittyvät tiedot sekä yleistä yhteiskuntaa, terveyden edistämistä, toimintaterapian teoriaa ja tieteellistä tutkimusta koskeva tieto. (Harra 2003: 17.)

Toimintaterapialla on omat vahvat teoriansa ja viitekehyksensä, jotka ohjaavat ajattelua ja näkyvät toimintaterapeuttien työssä. Kehittämistyömme taustalla vaikuttaa vahvimmin inhimillisen toiminnan malli (The Model of Human Occupation), eli MOHO, joka on maailmanlaajuisesti eniten käytetty toimintaterapian malli. Kanadalainen toiminnallisuuden ja sitoutumisen malli (Canadian Model of Occupational Performance and Engagement) eli CMOP-E sekä PEO -malli (The Person-Environment-Occupation) ovat myös paljon käytettyjä toimintaterapian taustateorioita. Toimintaterapialla on myös ryhmiin liittyviä malleja, esimerkkinä Barbara Borgin ja Mary Brucen kehittämä (Borg & Bruce 1991) ryhmämuotoisen toimintaterapian malli. Toiminnan terapeuttiseen käyttöön ohjaavat esimerkiksi David Nelsonin (1988) toiminnan analyysi ja Doris Piercen (2003) toiminnan terapeuttisen voiman malli. Toimintaterapeutin oleellinen työväline terapiasuhteessa on Renée Taylorin (2008) tarkoituksellisen vuorovaikutuksen malli.

Toimintaterapiaan kuuluu myös lukuisia viitekehkyksiä, jotka auttavat toimintaterapeuttia syventymään tiettyyn toiminnan alueeseen. Näitä ovat muun muassa sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehys, psykososiaalinen viitekehys, motoristen taitojen hankkimisen viitekehys ja sensorisen integraation viitekehys. Toimintaterapianimikkeistö 2003 on keskeinen toimintaterapian työväline, joka luokittelee toimintaterapian käsitteitä ja auttaa hahmottamaan monitahoisten asioiden sisältöjä (Holma 2003: 10).

Inhimillisen toiminnan malli kuvaa toimintaterapeutin harkintaan perustuvaa terapiaprosessia asiakaslähtöiseksi, teoriaohjauksiseksi ja näyttöön perustuvaksi (Kielhofner – Forsyth 2008b: 143). Toimintaterapia toteutuu vaihe vaiheelta etenevänä prosessina ja siinä on selkeä alku ja loppu (Kuvio 3). Terapiaprosessia voidaan kuvata kuuden vaiheen kautta. Toimintaterapiaprosessi lähtee liikkeelle arvioinnista ja kokonaistilanteen hahmottamisesta. Sen pohjalta terapeutti ja asiakas laativat yhteistyössä toimintaterapiasuunnitelman. Suunnitelma sisältää konkreettisia tavoitteita sekä menetelmiä niiden saavuttamiseksi. Menetelmät sisältävät lähestymistavat, jotka ohjaavat toimintaterapeutin työskentelyä ja keinoja tavoitteiden saavuttamiseksi. Toimintaterapeutin tulee varmistaa asiakkaan kuulluksi tuleminen. Terapeutin oman persoonan terapeuttinen käyttö on keskeinen työväline terapiaprosessissa. Prosessin lopussa tarkastellaan terapian tuloksia ja sen tuomaa muutosta. (Launiainen – Lintuja 2003: 8.)

Kuvio 3. Terapiaprosessin suunnittelu, toteutus ja arviointi (Kielhofner – Forsyth 2008b: 144.)

Seuraavaksi kuvataan tarkemmin inhimillisen toiminnan mallia, joka on kehittämistyömme keskeinen taustateoria. Inhimillisen toiminnan malli ottaa huomioon kaikki keskeiset ihmisen elämän ja toimintakyvyn osa-alueet, jotka tulee ymmärtää myös lastensuojelun perhetyössä.

5.2 Inhimillisen toiminnan malli

Gary Kielhofnerin (2008) kehittämän inhimillisen toiminnan mallin (The Model of Human Occupation, MOHO) holistinen ihmiskäsitys tukee projektimme aihetta, sillä se käsittelee ihmisen yksilöllisiä piirteitä, kuten tahtoa, tottumusta, arvoja ja mielenkiinnonkohteita sekä niiden vaikutusta ihmisen toimintakykyyn. Lisäksi MOHO ottaa huomioon fyysisen, sosiaalisen ja kulttuurisen ympäristön ja sen vaikutukset ihmiseen ja toisaalta taas ihmisen vaikutuksen ympäristöönsä. (Kielhofner 2008: 4, 12–22.) Lastensuojelun perhetyössä nähdään yksittäisen perheenjäsenen vahvuudet ja haasteet

sekä niiden vaikutukset muihin perheenjäseniin. Ihmistä ei tulisi nähdä irrallaan yhteisöstään.

MOHO selittää ihmisen osallistumista, motivoitumista ja mukautumista elämän toiminnoissa. Malli käsittelee **ihmisen, ympäristön ja toiminnan** välistä vuorovaikutusta. Tässä kansainvälisesti laajalti käytössä olevassa mallissa asiakaslähtöisyys ja toiminta ovat keskiössä. Malli on käytännönläheinen, näyttöön perustuva ja käytettävissä muiden teorioiden (biomekaaninen lähestymistapa, sensorinen integraatio ja motorisen kontrollin teoria) ohella. Mallin ihmiskäsitys on holistinen, ihminen ymmärretään psyko-fyysissosiaalisena kokonaisuutena. Mallin mukaisesti työskentelevä toimintaterapeutti paneutuu asiakkaalle merkittävään, tyydytystä tuotavaan ja hyvinvointia edistävään toimintaan. Malli on käytettävissä eri-ikäisten ja eri elämäntilanteissa olevien asiakkaiden kanssa. (Kielhofner 2008: 3–4.) Tämän mallin ihmiskäsitys ja yksilöllinen lähestymistapa sopivat hyvin lastensuojelun perhetyöhön, missä asiakkaina ovat perhe ja perheen eri-ikäiset jäsenet.

Mallin pohjalta on kehitetty erilaisia toimintaterapeuttien käyttämiä arviointivälineitä, joiden avulla on mahdollista saada käsitys kunkin asiakkaan yksilöllisestä tilanteesta ja yhdistää tieto kokonaisuudeksi (Kielhofner 2008: 3). MOHO -teoriaan perustuvassa työtavassa terapeutin tulee kunnioittaa ja tukea asiakkaan arvoja, toimintakykyä ja kokemuksia. Terapeutin tulee nähdä asiakkaan ainutlaatuisuus, sekä ymmärtää asiakkaan näkökulmaa ja henkilökohtaista elämäntilannetta. Asiakkaan valinta, toiminta, ajattelu ja tunteet ovat keskeinen terapian lähtökohta. (Kielhofner 2008: 3–4.)

Ihminen: Ihmisen toiminnassa näkyvät keskenään vuorovaikutteiset käsitteet: tahto, tottumus ja suorituskyky. Tahto kuvaa ihmisen motivoitumista toimintaan. Tahto sisältää ajatuksia ja tunteita, jotka liittyvät ihmisen kykyyn, tehokkuuteen, tekemisen tärkeyteen ja arvoon sekä nautinnon ja tyytyväisyyden kokemukseen asioita tehdessä. Tahdossa on kyse henkilökohtaisesta vaikuttamisesta (personal causation). Ihmisellä on luontainen halu toimia. Hän tekee asioita, joita hän arvostaa, joissa hän tuntee olevansa hyvä ja joiden tekeminen on tyydyttävää. On kyse myös arvoista (values) ja mielenkiinnonkohteista (interests) tahdon yhteydessä. (Kielhofner 2008: 13–14.) Tahtoon liittyy ajatuskuviot ja tunteet, kun ihminen ennakoii mahdollisuuksiaan toimintaan ja kun hän valitsee toimintaa. Tahto sisältää ajatukset aiemmasta kokemuksesta ja siihen perustuvasta toiminnan tulkitsemisesta. Tahto muovautuu ihmisen henkilökohtaisen

historian, olosuhteiden ja ominaisuuksien pohjalta. Ihminen haluaa päteä toiminnoissa, joita hän arvostaa ja joista hän pitää. (Kielhofner 2008: 16, 34–35.)

Henkilökohtainen vaikuttaminen sisältää käsityksen omista kyvyistä ja tunteen toiminnan tehokkuudesta. Kun henkilö kokee pystyvänsä vaikuttamaan elämäänsä, hänen luottaessa kykyihinsä, hän etsii mahdollisuuksia toimia, hyödyntää saamaansa palautetta ja ponnistelee tavoitteisiinsa elämässään. Ihminen pyrkii välttämään tekemistä, jossa on riski epäonnistumiseen. Tietoisuus omista vaikutusmahdollisuuksista motivoi ihmistä tekemään asioita ja kohottaa omanarvon tunnetta. (Kielhofner 2008: 34–37.)

Mielenkiinnon kohteet ovat asioita, joista ihminen nauttii ja joiden tekeminen tuo iloa ja tyydytystä. Ne ovat mieltymysten mukaan valittuja toimintoja tai kiinnostusta tietynlaiseen tekemiseen (interest patterns). Ihmiset tekevät mielellään asioita, joita ovat aiemmin kokeneet tyydyttävänä. Nautinnon tunne voi syntyä materiaalien käsittelystä, onnistuneesta lopputuloksesta, esteettisestä elämyksestä, yhteydestä toisiin ihmisiin ja älyllisestä tai fyysisestä ponnistelusta. Toiminnasta saatava nautinto ja kiinnostavuus toimintaa kohtaan kasvavat, kun yksilön kyvyt vastaavat haasteita. Tekeminen, jonka valintaan voi itse vaikuttaa, koetaan usein tärkeänä ja miellyttävänä. (Kielhofner 2008: 42–44.)

Arvot ovat perustana sille, miten toimintoja valitaan. Arvoihin liittyy voimakkaita tunteita ja kulttuurin muovaamia käsityksiä siitä, mikä on hyvää, merkityksellistä ja kuinka tulee toimia oikein. Arvojen mukaisesti toimiminen tuo tarkoituksen ja turvallisuuden tunteen sekä kokemuksen yhteenkuuluvuudesta ja samalla velvollisuudentunteen arvojen noudattamisesta, esimerkkinä vaikka oikeanlainen ajankäyttö. Arvot edustavat ihmisen henkilökohtaista vakaumusta, eli omaksuttua elämäkatsomusta. (Kielhofner 2008: 39–42.)

Tottumus (habituation) tarkoittaa päivittäistä elämää jäsentäviä rutiineja eli tapoja ja rooleja, jotka helpottavat ja sujuvoittavat arjessa suoriutumista tehokkaasti. Tottumus auttaa arjen jäsentämisessä ajallisesti esimerkiksi mitä kuuluu tavallisen päivän aamurutiineihin, päivän tehtävistä suoriutumiseen ja iltatoimiin, tai kuinka toimitaan viikonloppuisin. Rutiinit merkitsevät ihmiselle tuttuutta ja ennakoitavuutta. (Kielhofner 2008: 52–53.)

Tavat (habits) kuvaavat taipumusta tehdä asioita tietyllä tavalla, tietyssä tilanteessa ja ympäristössä. Uusi ympäristö edellyttää uusia toimintatapoja. Tavat helpottavat arjen toimintoja, ohjaavat rutiinitilanteissa toimimista ja käyttäytymistä. Tavat vapauttavat voimavaroja, kun ei tarvitse kiinnittää huomiota jokaiseen yksittäiseen tekemiseen. Kaikki tavat eivät välttämättä ole tehokkaita, mutta ne liittyvät tiettyyn sosiaaliseen kulttuuriin ja ympäristöön sekä lisäävät yhteenkuuluvuudentunnetta. Tavat ovat sosiaalisesti hyväksytyjä tietyssä iässä, mutta eivät aina myöhemmin. Ihmisen kokemukset ja kypsyminen vaikuttavat tapojen hyväksymiseen. Ihmisillä on myös haitallisia tapoja, joista on vaikea päästä eroon. (Kielhofner 2008: 53.) Esimerkiksi pieniltä lapsilta ei odoteta samoja käyttäytymissäantöjä, kuin koululaisilta. Isojen koululaisten odotetaan osaavan huolehtia tavaroistaan.

Tapojen lisäksi tottumukseen kuuluvat sisäistetyt roolit (internalized roles). Roolit sisäistämällä vastaamme kulttuurissa vallitseviin sosiaalisiin odotuksiin. Roolin sisäistyessä, siihen kuuluvat toiminnat muodostuvat osaksi identiteettiä, jota kukin toteuttaa tavallaan, arvojensa mukaan. Roolit määrittävät sisällön ja tyylin toiminnalle. Roolit sisältävät tietynlaisia tehtäviä ja ne vaikuttavat ajankäyttöön. Roolit muuttuvat elämäntilanteen mukaan ja tärkeysjärjestys vaihtelee. Esimerkiksi vanhemman rooli voi olla henkilölle koko hänen maailmankatsomustaan muuttava. Se, millaista palautetta rooleissa toimimisesta saadaan, muokkaa yksilön identiteettiä toimijana ja suoriutujana. (Kielhofner 2008: 59–64.)

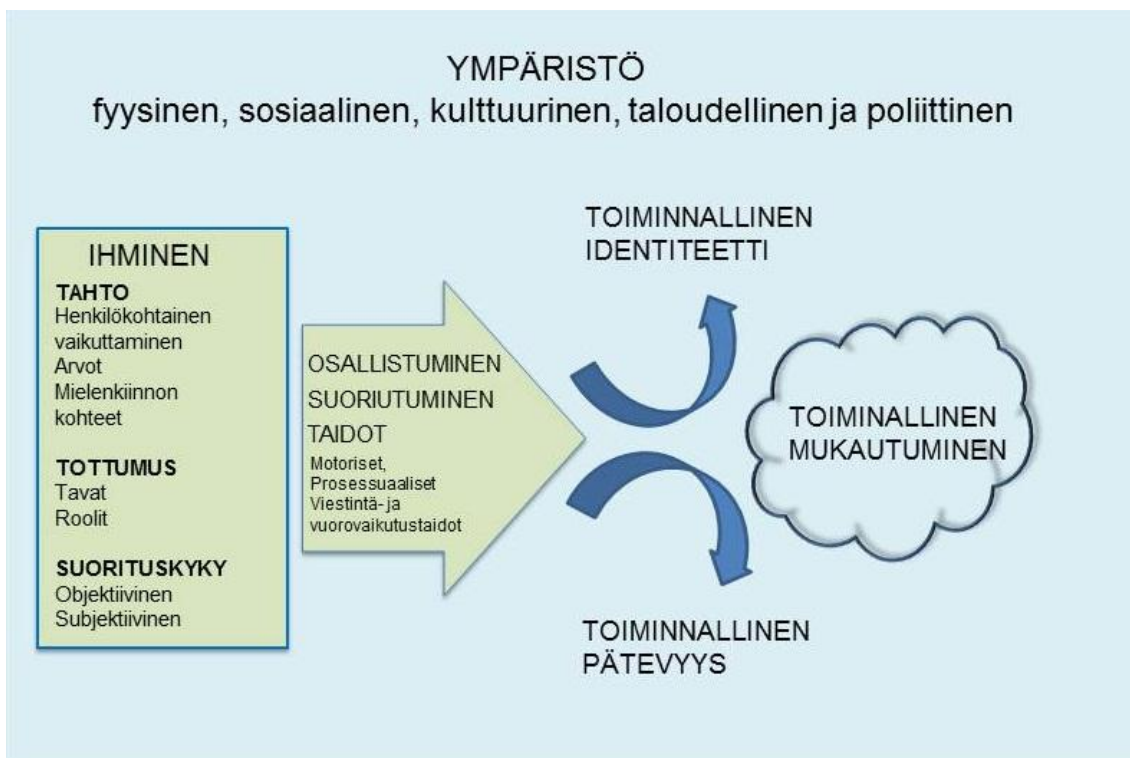
Suorituskyky (performance capacity) tarkoittaa mahdollisuutta suoriutua toiminnoista objektiivisten: fyysisten (luusto, lihakset, aivot ja hermot) ja psyykkisten kykyjen (muisti, hahmottaminen ja kognitiiviset kyvyt) sekä subjektiivisesti koettujen kykyjen pohjalta. Yksilön suoriutuminen ja kokemus toiminnasta vaikuttaa hänen suorituskykyynsä. (Kielhofner 2008: 18, 68–70.) Tämä perustuu filosofi Merleau-Pontyn (1945/1962) käsitteeseen eletty keho (lived body), joka tarkoittaa kehon kautta saatua kokemusta olemassaolosta. Mieli ja keho ovat jakamaton kokonaisuus. Oppiminen tai suoriutuminen perustuu omakohtaiseen keholliseen kokemukseen: kosketukseen, tunnusteluun, tarttumiseen, kuuntelemiseen, jolla saadaan tietoa ympäristön ominaisuuksista. (Kielhofner 2008: 70–74.)

Ympäristö: Yksilön toiminta tapahtuu aina tietyssä ympäristössä, jossa fyysiset, sosiaaliset, kulttuuriset, taloudelliset ja poliittiset rakenteet vaikuttavat toimintaan motivoitumiseen ja toiminnallisten valintojen tekemiseen. Ympäristöön kuuluvat tilat, (missä

asioita tehdään), esineet, joita käytetään ja jotka kertovat yksilön identiteetistä ja mielenkiinnonkohteista, sekä tehtävät, joita on tarjolla ja joiden tekemistä siinä ympäristössä odotetaan tehtäväksi. Ympäristöä ovat myös sosiaaliset ryhmät, kuten perhe, ystävät ja keskinäiset vuorovaikutussuhteet. Vallitsevan kulttuurin arvoilla, käsityksillä ja uskomuksilla, jotka vallitsevat yhteisössä ja jotka siirtyvät sukupolvelta toiselle, sekä poliittisilla ja taloudellisilla tekijöillä on merkitystä yksilön toimintamahdollisuuksien kannalta kussakin yhteiskunnallisessa tilanteessa. Ympäristö voi joko edistää tai estää yksilön toimintaa, mutta ympäristön vaikutus koetaan yksilöllisesti. Ympäristö asettaa vaatimuksia, ohjaa ja motivoi toimintaa sääntöjen ja sosiaalisten normien muodossa. (Kielhofner 2008: 86–96.) Valtakulttuuri vaikuttaa siihen, miten erilaisuutta hyväksytään tai siedetään.

Sosiaaliset ryhmät (social groups) jakavat parhaimmillaan samankaltaiset arvot tai kiinnostuksen kohteet. Toiminnan muodot (occupational forms) ovat tunnistettavia, nimettäviä sekä yhteisesti hyväksytyjä ja tarkoituksenmukaisia tekemisiä tietyissä tilanteissa tai ympäristöissä, kuten pukeutuminen tai ruoan valmistus. Päivittäiset toiminnot tehdään erilaisissa toimintaympäristöissä (occupational settings), joita ovat esimerkiksi koti tai koulu esineineen ja sosiaalisine ryhmineen. Tilat kutsuvat toimimaan ja osallistumaan sekä muokkaavat ihmisen toimintaa. (Kielhofner 2008: 92–97.)

Toiminta: Inhimillisen toiminnan malli jakaa tekemisen (doing) toiminnalliseen osallistumiseen, toiminnalliseen suoriutumiseen eli toiminnallisuuteen, sekä toiminnallisiin taitoihin. Toiminnallinen osallistuminen (occupational participation) on itsestä huolehtimista, työn tekemistä ja vapaa-ajan viettämistä tietyssä sosiaalisessa ympäristössä, mikä koetaan merkitykselliseksi omalle hyvinvoinnille. Osallistuminen riippuu yksilöllisestä suorituskyvystä, tahdosta, tottumuksesta ja rajoitteista. Toiminnallinen suoriutuminen eli toiminnallisuus (occupational performance) on edellä mainittujen merkityksellisten toimintojen tekemistä. Suoriutumiseen vaikuttavat suorituskyvyn, tahdon ja ympäristön lisäksi taidot (skills), jotka ovat näkyviä, tavoitesuuntautuneita tekoja. Taidot jaetaan motorisiin, prosessuaalisiin ja viestintä- ja vuorovaikutustaitoihin. (Kielhofner 2008: 101–103.) Seuraavan kuvion (Kuvio 4) tarkoituksena on selvittää inhimillisen toiminnan mallin mukaisesti asiakkaan tilanteen jäsentymistä ottaen huomioon ihmiselle kuuluvan tahdon, totumuksen ja suorituskyvyn, olemassa olevassa ympäristössä.

Kuvio 4. Toiminnallisen mukautumisen malli (Kielhofner 2008).

Tekemisen kautta ihmiselle muodostuu käsitys itsestään toimijana, eli hänelle muodostuu toiminnallinen identiteetti (occupational identity). Tällä on merkitystä ihmisen valinnoissa, mitä hän elämältään haluaa. Toiminnallinen identiteetti sisältää käsityksen omasta suorituskyvystä ja tehokkuudesta, käsityksen itsestä roolien ja ihmissuhteiden kautta, se sisältää myös tietoisuuden velvollisuuksista, rutiineista ja asioista, joita ihminen pitää tärkeänä, sekä tietoisuuden ympäristön tuesta ja odotuksista. (Kielhofner 2008: 106–107.)

Toiminnallinen pätevyys (occupational competence) on ihmisen identiteetin mukaista osallistumista mielekkääseen toimintaan rooli- ja arvojen mukaisesti. Osallistuminen tuottaa tyydytyksen, hallinnan ja täyttymyksen tunteita, joilla päästään kohti oman elämän päämääriä. Henkilön saavuttaessa toiminnallisen pätevyyden, kun hänelle on ensin kehittynyt myönteinen toiminnallinen identiteetti, hänessä tapahtuu ajan mittaan toiminnallista mukautumista (occupational adaptation). Toiminnallinen mukautuminen on seurausta elämän toimintoihin osallistumisesta omassa ympäristössä. (Kielhofner 2008: 107–108.) Jos ihminen joutuu rakentamaan toiminnallisen identiteettinsä ja -pätevyytensä uudelleen muuttuneessa elämäntilanteessa, esimerkiksi perheen hajotessa tai perheenjäsenen sairastuessa, hänen joutuu näiltä osin työstämään uutta tilannetta saavuttaakseen toiminnallisen mukautumisensa.

5.3 Terapeuttiset strategiat

Terapian onnistuminen on riippuvainen terapeutin taidoista luoda vuorovaikutus, jossa asiakas voi edetä luottavaisesti kohti yhdessä asetettuja päämääriä. Toimintaterapeutti voi käyttää asiakkaan toiminnan ja tunteiden tukemiseksi sekä toivotun muutoksen aikaansaamiseksi useita alla mainituista terapeuttisista strategioista, jotka kaikki edellyttävät terapeutilta asiakkaan tilanteen ymmärtämistä ja oman itsen terapeuttista käyttöä (Therapeutic Use of Self). Terapeuttisten strategioiden käyttö edellyttää terapeutilta taitoa sovittaa joustavasti ja vaihtaa strategioita terapian edetessä asiakkaiden tarpeita vastaaviksi. (Kielhofner – Forsyth 2008b: 185–202.) Toimintaterapeutit eivät välttämättä aina tietoisesti ajattele, mitä terapeuttista strategiaa he käyttävät asiakkaan kanssa, sillä ne ovat sisäistettyjä osaksi toimintaterapeutin ammatillista osaamista ja identiteettiä. Seuraavien strategioiden käyttö tukee asiakkaan sitoutumista toimintaan:

- Vahvistaminen (validating) tarkoittaa, että terapeutti ottaa todesta asiakkaan tunnetilat tai kokemukset ja näyttää asiakkaalle hyväksyvänsä ne tosina. Terapeutti kunnioittaa asiakkaan näkemystä ja havainnoi asiakkaan reaktioita, mahdollista iloa, ahdistusta, kyllästymistä, jännitystä, häpeää tai muita tunnetiloja. Vahvistaminen on yksinkertaisimmillaan asiakkaan läsnäolon ja ainutlaatuisuuden tunnustamista ja kiinnostusta asiakkaan ajatuksiin. (Kielhofner – Forsyth 2008: 185–187.)
- Tunnistaminen (identifying). Terapeutti tunnistaa asiakkaan kanssa hänen toiminnalliseen osallistumiseensa ja suoriutumiseensa vaikuttavia tekijöitä, kuten ympäristöstä johtuvia esteitä tai asiakkaan henkilökohtaisia haasteita. Terapeutti tunnistaa myös ympäristön tarjoamat mahdollisuudet ja vaihtoehdot toiminnolle, joita asiakas haluaa ja joita hänen tarvitsee tehdä itselleen. (Kielhofner – Forsyth 2008: 188.)
- Palautteen antamisessa (giving feedback) terapeutti jakaa asiakkaasta muodostuneen kokonaiskäsityksensä asiakkaan toiminnallisesta suoriutumisesta asiakkaan kanssa, minkä tarkoitus on edesauttaa asiakasta arvioimaan ja ymmärtämään itseään. (Kielhofner – Forsyth 2008: 189.)

- Neuvominen ja tiedon antaminen (advising). Terapeutin teoreettinen ymmärtäminen asiakasta koskevista asioista ja yhdessä laadittu terapiasuunnitelma ja tavoitteet edellyttävät terapeutilta taitoa jakaa oleellista tietoa asiakkaalle ja antaa valinnan mahdollisuuksia etenemiselle. Parhaimmillaan tiedon antaminen voi laajentaa tai muuttaa asiakkaan näkökulmaa. (Kielhofner – Forsyth 2008: 189–190.)
- Neuvotteleminen (negotiating). Terapeutti rakentaa yhteistyötä asiakkaan kanssa neuvottelemalla yhteisistä tavoitteista, varsinkin jos ne eivät ole samansuuntaiset. Neuvottelu edellyttää joustavuutta ja molempien näkemysten kunnioitusta. (Kielhofner – Forsyth 2008: 191.)
- Jäsentäminen (structuring). Terapeutti helpottaa selviytymistä rajaamalla ja pilkkomalla asioita asiakkaalle selkeämpiin kokonaisuuksiin, mikä edesauttaa asiakkaan hallinnan ja turvallisuuden tunnetta tilanteessa. Jäsentämisellä vaikutetaan asiakkaan motivaatioon. (Kielhofner – Forsyth 2008: 191–192.)
- Valmentaminen (coaching). Asiakkaan taitojen harjoittelussa ja suorituskyvyn parantamisessa terapeutti voi kannustaa sanallisilla ohjeilla ja näyttämällä. Terapeutti vaikuttaa asiakkaan tahtoon. (Kielhofner – Forsyth 2008: 192–193.)
- Rohkaiseminen (encouraging). Terapeutti on kannustava ja rohkaiseva ja tukee asiakasta emotionaalisesti, mikäli asiakas on epävarma oman toimintansa tehokkuudesta. Rohkaisemalla terapeutti auttaa asiakasta nauttimaan toiminnasta, mikä vaikuttaa suoraan asiakkaan tahtoon. (Kielhofner – Forsyth 2008: 193–194.)
- Fyysisessä tuessa (providing physical support) terapeutti tukee asiakasta motorisessa suoriutumisessa fyysisellä läsnäolollaan. (Kielhofner – Forsyth 2008: 194–195.)

5.4 Toiminnallinen oikeudenmukaisuus

Toiminnallisen oikeudenmukaisuuden teoria korostaa ihmisten ainutlaatuisuutta ja jokaisen yksilöllisiä tarpeita, joita voi toteuttaa omista lähtökohdista. Ihmisen toiminnan päämääränä on ylläpitää terveyttä, elämänlaatua ja osallistumista yhteisöön. Teorian mukaan ihmiset ovat sosiaalisia olentoja, joita ohjaavat yhteiset arvot ja normit. Lisäksi ihmiset ovat riippuvaisia toisistaan. (Townsend – Wilcock 2004a: 244–262.) Toiminnallisen oikeudenmukaisuuden periaatteisiin kuuluvat ihmisen mahdollisuus vaikuttaa ja voimaantua toiminnan kautta sekä mahdollisuus toiminnalliseen pätevyYTEEN (Christiansen – Townsend 2010: 304–307). Koemme, että lastensuojelun perhetyössä on tärkeää ottaa huomioon, että jokaisella perheenjäsenellä on oikeus toimia perheen haastavasta tilanteesta huolimatta. Koti ja perhe ovat keskeinen toimintaympäristö jokaiselle yksilölle.

Hautala, Hämäläinen, Mäkelä ja Rusi-Pyykönen (2011) viittasivat Townsend ja Wilcockin (2004) ehdotukseen ihmisen toiminnallisista oikeuksista: Ihmisellä on oikeus kokea toiminta itselleen merkitykselliseksi ja rikastavaksi. Ihmisellä on oikeus osallistua terveyttä ja sosiaalista yhteisyyttä edistävään toimintaan ja sitä kautta kehittyä. Ihmisellä on oikeus tehdä toiminnallisia valintoja käyttäen yksilöllistä tai väestön itsemääräämisoikeutta. Lisäksi hänellä on oikeus osallistua omassa sosiaalisessa ympäristössään kohtuullisessa määrin vaihteleviin ja erilaisiin toimintoihin. (Hautala ym. 2011: 17.)

Jos ihminen ei saa kokea näitä edellä mainittuja toiminnan ulottuvuuksia, voi tapahtua toiminnallista vieraantumista ja syrjäytymistä sekä toiminnallista epätasapainoa ja puutetta (Townsend – Wilcock 2004b: 75–87). Lastensuojeluperheissä näitä piirteitä on, tai tulee olemaan, elleivät perheet saa tukea ja mahdollisuutta toiminnalliseen oikeudenmukaisuuteen osana yhteiskuntaa. Tämä on tärkeä näkökulma, kun tarkastelee lapsen ja nuoren roolia perheenjäsenenä. Voiko hän kokea merkityksellistä ja tyydyttävää osallistumista sosiaalisessa toimintaympäristössään, perheessä ja lähiympäristössä (Townsend – Wilcock 2004b: 75–87).

6 Tutkimuksen toteuttaminen

6.1 Laadullinen tutkimus

Kehittämistyössämme korostuu tutkimuksellinen lähestymistapa ja toteutimme siihen liittyen kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimuksen. Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran (2010: 161) mukaan laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen ja aineisto kootaan luonnollisissa ja todellisissa tilanteissa. Tutkimuksen kohdejoukko valittiin tarkoituksenmukaisesti, eikä satunnaisotantaa käyttäen kuten yleensä määrällisessä tutkimuksessa. Hirsjärvi ym. (2009) korostivat, että laadulliselle tutkimukselle on tyypillistä tutkimussuunnitelman muotoutuminen tutkimuksen edetessä. Laadullista tutkimusta voi toteuttaa joustavasti ja suunnitelmia voidaan tarvittaessa muuttaa olosuhteiden mukaisesti. (Hirsjärvi ym. 2010: 164.)

Tutkimuksellisessa kehittämistyössämme on piirteitä tapaustutkimuksesta. Tapaustutkimus soveltuu hyvin kehittämistyöhön, kun tehtävänä on tuottaa kehittämis ehdotuksia ja -ideoita. Tutkimuksen kohteena oleva tapaus voi olla esimerkiksi yritys tai sen osa, yrityksen tuote, palvelu, toiminta tai prosessi. Tapaustutkimuksessa tapaus ei ole otos isommasta joukosta eikä sillä pyritä tilastolliseen yleistämiseen. Kehittämistyössä on tarkoitus tuottaa uutta tietoa kehittämisen tueksi. Tarkasteltava kohde valitaan kehittämistyössä aina käytännön tarpeen ja kehittämistyölle asetettujen tavoitteiden ohjaamana. (Ojasalo ym. 2009: 52–53.) Kehittämisprojektimme keskeinen tavoite oli selvittää toimintaterapian keinoja ja mahdollisuuksia Merikratoksessa tehtävässä lastensuojelun perhetyössä. Uskomme, että kehittämäämme ratkaisua voisivat mahdollisesti soveltaa myös muut lastensuojelun perhetyön palveluntarjoajat.

Tapasimme yhteistyökumppanimme säännöllisesti kehittämistyömme alusta lähtien ja kävimme dialogia heidän kanssaan perhetyön sisällöstä, haasteista sekä osallistuimme työryhmäkonsultaatioihin yhteensä kolme kertaa syksyllä 2011. Tutkimusmenetelminä käytimme haastatteluja ja havainnointia, saadaksemme esiin laajoja näkökulmia ja lisätäksemme tutkimuksen luotettavuutta. Vaikka kehittämistyön pääaineisto koostuu toimintaterapeuttien haastatteluista, käsittelemme myös havainnointikäynneiltä ja perhetyöntekijöiden ryhmähaastatteluista saatua aineistoa johtopäätöksissä. Perhetyöntekijöiden haastatteluista ja havainnointikäynneiltä saadut aineistot ovat tukeva antavana aineistona kehittämistyössä. Johtopäätöksissä kokoamme aineistot ja luomme koko-

naiskäsitöksen tutkimuskysymykseemme liittyen. Yhdistimme perhetyön kontekstin, perhetyöntekijöiltä saadun tiedon ja toimintaterapeuttien ammattiosaamisen löytääksemme vastauksia kysymykseen, millaisia keinoja ja mahdollisuuksia toimintaterapialla voisi olla lastensuojelun perhetyössä Merikratoksessa.

6.2 Aineiston keruu

Kehittämistyömme sopimus Merikratoksen kanssa laadittiin ja allekirjoitettiin alkuvuonna 2012. Kehittämistyömme suunnitelma valmistui huhtikuussa 2012, jonka jälkeen haimme tutkimuslupaa. Tutkimusluvan myöntämisen jälkeen esitimme Merikratoksen aluejohtajalle rikostaustaotteemme ja etenimme kehittämistyön tutkimukselliseen vaiheeseen. Tutkimuksellisen kehittämistyömme toteutus ja siitä saatu aineisto koostuvat kolmen lastensuojelussa työskentelevän toimintaterapeutin teemahaastatteluista, viidestä havainnointikäynnistä Merikratoksen lastensuojelun perhetyön asiakasperheissä ja kahdesta Merikratoksen perhetyöntekijöiden ryhmähaastatteluista. Seuraavaksi kuvaamme tarkemmin (ks. taulukko 1.) kehittämistyömme toteutusta ja käyttämiämme menetelmiä.

Taulukko 1. Kehittämistyön toteutus

Milloin?	Mitä?	Miksi?
Syyskuu 2011	Kehittämistyön aloitus Yhteistyössä Merikratos Lastensuojelu Oy:n kanssa	Dialogissa ajatuksemme ja tarpeemme kehittämistyölle kohtasivat, ensimmäisen tapaamisen pohjalta.
Marraskuu 2011	Osallistuimme kolmeen (3) perhetyön ryhmäkonsultaatioon kuuntelijan roolissa	Tutustuminen Merikratoksessa tehtävään perhetyöhön käytännön tapausesimerkkien kautta.
Huhtikuu 2012	Kahden (2) toimintaterapeutin teemahaastattelu	Haimme vastauksia siihen, millaista toimintaterapia on lastensuojelutyössä. (ks. Liite 3)
Huhtikuu 2012	Viisi (5) havainnointikäyntiä perhetyön asiakasperheissä	Tutustuminen perhetyöhön, sen oikeassa kontekstissa. (ks. Liite 4)
Toukokuu 2012	Kaksi (2) perhetyöntekijöiden ryhmähaastattelua	Kuulla yhteistyökumppania heidän työstään, siinä esiintyvistä haasteista ja toiveista toimintaterapiaa kohtaan. (ks. Liite 5)
Syyskuu 2012	Yhden (1) toimintaterapeutin teemahaastattelu	Haimme vastauksia ja vahvistusta siihen, millaista toimintaterapia on lastensuojelutyössä. (ks. Liite 3)
Lokakuu 2012	Kehittämistyön tulosten esittely Merikratoksessa	Dialogia ja palautetta yhteistyökumppanilta kehittämistyön sisällöstä.

Kehittämistyömme toteutus, aiheeseen perehtyminen ja aineistonkeruu jakautuvat ensimmäisestä kesäkuun 2011 yhteydenotosta puolentoista vuoden ajanjaksolle, minkä yllä oleva taulukko tuo näkyviin.

6.2.1 Toimintaterapeuttien teemahaastattelu

Haastattelu on yksi käytetyimmistä tiedonkeruumenetelmistä sekä tutkimus- että kehittämistyössä muun muassa sen vuoksi, että sillä saadaan nopeasti kerättyä syvällistä tietoa kehittämisen kohteesta (Ojasalo ym. 2009: 95). Teemahaastattelussa eli puoli-strukturoidussa haastattelussa aihepiirit eli teemat määritellään etukäteen. Menetelmästä puuttuu strukturoidulle haastattelulle tyypillinen kysymysten tarkka muoto ja järjestys, mutta ei ole täysin vapaamuotoinen niin kuin syvähaastattelu. Teemahaastattelussa pyritään löytämään merkityksellisiä vastauksia tutkimuksen tarkoituksen ja ongelmanasettelun tai tutkimustehtävien mukaisesti. Etukäteen valitut teemat perustuvat usein tutkimuksen viitekehykseen. (Tuomi – Sarajärvi 2009: 75.) Toimintaterapeuttien haastattelumenetelmäksi valitsimme teemahaastattelun, koska se antaa haastateltaville mahdollisuuden tuoda esille omia näkemyksiään mahdollisimman vapaasti ja laajasti. Teemahaastattelu mahdollistaa myös tarkentavien kysymysten esittämisen ja siten syventää haastattelusta saatavaa tietoa.

Halusimme haastatella kehittämistyöhön liittyen lastensuojelussa työskenteleviä toimintaterapeutteja saadaksemme konkreettista tietoa ja esimerkkejä siitä, millaista toimintaterapiaa lastensuojelun palveluja tarjoavissa paikoissa käytetään. Toimintaterapeuttien haastattelujen avulla pyrimme saamaan vastauksia muun muassa siihen, mitä toimintaterapeutin työ pitää sisällään lastensuojelussa ja millaisia keinoja ja menetelmiä he käyttävät. Halusimme myös selvittää, millainen on toimintaterapeutin rooli ja lähestymistapa kyseisessä paikassa. Teemat haastatteluun nousivat yhteisen pohdinnan tuloksena siitä, mitä toimintaterapeutin työnkuvaan kuuluu ja mitä osaamista työ edellyttää. Tarkoituksena oli peilata toimintaterapeuteilta saatuja vastauksia ja näkökulmia Merikratoksessa tehtävään perhetyöhön ja pohtia voisiko kyseisiä työtapoja ja menetelmiä soveltaa tähän yhteyteen.

Haastateltavat toimintaterapeutit valikoituivat tutkittavaan asiaan liittyvän asiantunteumuksen ja kokemuksen perusteella. Loimme kontakteja pääkaupunkiseudulla lastensuojelussa työskenteleviin toimintaterapeutteihin osallistumalla heidän kokoontumiseensa sekä hankkimalla lastensuojelussa työskentelevien toimintaterapeuttien yhteys-

tietoja internetin ja toisten toimintaterapeuttien kautta. Valitsimme haastateltaviksi kolme toimintaterapeuttia, jotka työskentelevät lastensuojelutyössä hieman erilaisissa ympäristöissä. Kahdella haastateltavista työ painottuu koko perheen kanssa tehtävään työhön ja yhdellä painopiste on lasten ja nuorten kanssa tehtävässä työssä. Lähesytimme toimintaterapeutteja sähköpostiviestillä, jossa kerroimme kehittämistyömme ja siihen liittyvän haastattelun tarkoituksesta sekä tiedustelimme heidän kiinnostustaan osallistua haastatteluun. Haastateltavilla oli esimieheltään saatu suullinen lupa osallistua haastatteluun.

Ensimmäinen, kahden toimintaterapeutin, teemahaastattelu toteutettiin huhtikuussa 2012. Haastattelu tehtiin parihaastatteluna, sillä kyseiset toimintaterapeutit työskentelivät samassa työyhteisössä. Haastattelu tapahtui heidän työpaikallaan, erillisessä ryhmätilassa. Haastattelulle oli varattu aikaa puolitoista tuntia ja nauhoitimme sen haastateltavien luvalla. Toinen toimintaterapeutin haastattelu toteutettiin syyskuussa 2012 haastateltavan työpaikalla, toimintaterapiatilassa. Haastattelutilanne kesti noin tunnin ja nauhoitimme myös tämän haastattelun. Haastattelujen nauhoittaminen mahdollisti aineiston sanatarkan litteroinnin sekä myöhemmän tutkimuksellisen analyysin.

Toimintaterapeuttien teemahaastattelut muodostivat tutkimuksellisen kehittämistyömme pääaineiston. Haastatteluista saatu tieto toimi myös kehittämistyömme pohjalla ajatustemme jäsentäjänä, kun suunnittelimme havainnointikäyntejä asiakasperheisiin. Toimintaterapeuttien haastattelut auttoivat meitä hahmottamaan havaintojamme toimintaterapian näkökulmasta myös havainnointikäyntien ja perhetyöntekijöiden haastattelujen jälkeen.

6.2.2 Perheiden havainnointi

Tutkimuksemme kannalta välttämätöntä taustatietoa keräsimme havainnoimalla Meri-kratoksen perhetyötä asiakkaiden kotona. Oli tärkeää nähdä, millaisessa kontekstissa perhetyötä tehdään. Havainnoinnin avulla saimme tietoa, mitä havainnoitavassa kohteessa todella tapahtuu. Hirsjärven ym. (2009) mukaan tieteellinen havainnointi on tietoista tarkkailua, ei vaan näkemistä. Havainnoinnin etu on saada välitöntä tietoa yksilöiden ja ryhmien toiminnasta ja käyttäytymisestä. Se on parhaimmillaan todellisen elämän tutkimista ja laadullisena menetelmänä erinomainen vuorovaikutuksen tutkimisessa, samoin kuin tilanteissa, jotka muuttuvat nopeasti ja ovat huonosti ennakoitavis-

sa. Havainnointi sopii erinomaisesti tilanteisiin, joista on vaikea kertoa sanallisesti tutkimuksen tekijälle. (Hirsjärvi ym. 2009: 212–213.)

Lähetimme saatekirjeen perheille, johon he allekirjoittivat suostumuksensa havainnoinnille (Liite 2). Meitä sitoivat havainnointikäynneillä vaitiolovelvollisuus sekä muut sosiaalialan ja toimintaterapeuttien ammattieettiset ohjeet. Lisäksi toimitimme rikostaustaotteemme Merikratokseen ennen kotikäyntejä asiakasperheisiin. Havainnointikäynneillä tuli muistaa ammatillinen lähestymistapa asiakkaita kohdatessa siten, etteivät omat arvot, asenteet, kulttuuritausta tai tunteet vaikuttaisi havainnoitavaan tilanteeseen. Meidän tuli myös varautua siihen, että perheet saattaisivat muuttaa mielensä osallistumisestamme, jolloin saadun aineiston määrä olisi vähentynyt.

Havainnoinnissa tulee ottaa huomioon, että havainnoija aina vaikuttaa läsnäolollaan ja saattaa muuttaa tutkittavaa tilannetta. Tätä haittaa voidaan vähentää siten, että havainnoija on läsnä useammalla kerralla, jolloin hänen olemassaolonsa totutaan. Havainnointitilanteessa voi olla myös hankalaa tehdä muistiinpanoja, joten tutkijan tulee luottaa muistiinsa ja tehdä kirjaukset havainnoinnin jälkeen. (Hirsjärvi ym. 2009: 213–214.) Meillä oli mahdollisuus käydä samassa perheessä kaksi kertaa, jonka toivoimme vähentäneen molemminpuolista jännitystä ja auttaneen objektiivisempaan havainnointiin. Havainnointia tehdessä oli tärkeää pitää erillään omat havainnot ja tulkinnat havainnoista (Hirsjärvi ym. 2009: 217).

Havainnoinnin menetelmiä on useita. Meidän projektiimme sopi parhaiten vapaa ja luonnolliseen toimintaan mukautuva havainnointi, mutta siten, että havainnoija oli ulkopuolinen tarkkailija. Laadimme etukäteen asiakaskäynneille havainnointipohjan (Liite 4) ohjaamaan havainnointiamme. Havainnointipohjan teemat koostuivat perhetyöltä saaduista taustatiedoista ja keskeisistä MOHO:n käsitteistä. Lisäksi havainnointia edeltänyt toimintaterapeuttien haastattelu auttoi meitä suuntaamaan havainnointiamme. Havainnointikäynneiltä saatu tieto käsiteltiin tutkimusta tukevana aineistona.

Toteutimme havainnoinnit asiakasperheissä huhtikuussa 2012. Merikratoksen perhetyöntekijät neuvottelivat asiakasperheiden kanssa etukäteen, mihin perheeseen meidät otetaan vastaan. Perheet valikoituivat havainnointikohteiksi sillä perusteella, että he kaikki olivat perhetyön asiakkaita, suostuivat havainnointiin ja olivat perhetyöprosessissa eri vaiheissa. Jotta havaintomme perhetyöstä olisivat olleet mahdollisimman moni-

puolisia, halusimme tehdä havainnoinnit eri perhetyöntekijäparien kanssa. Kävimme havainnoimassa perhetyötä yhteensä kolmessa asiakasperheessä, kukin ennalta valitussa, omassa perheessään. Koimme, että perheelle oli miellyttävämpää ja tilanne oli luonnollisempi, kun havainnoijia oli paikalla vain yksi. Menimme perheisiin perhetyöntekijöiden kanssa. Tapaamiset tapahtuivat perheen ja perhetyöntekijöiden kanssa sovittujen aikataulujen mukaisesti aamupäivällä tai illalla kahden viikon ajanjaksolla.

Kävimme perheissä kaksi kertaa, koska havainnointi tiedonhakuvälineenä on haastava ja luotettavuuden kannalta on hyvä, että saamme vertailukohtia kahden tapaamisen välille. Toisella kerralla oli vielä mahdollista havainnoida jotain tiettyä asiaa, joka jäi mahdollisesti ensimmäisellä käynnillä mietityttämään. Yhdessä perheessä tapaamiset peruuntuivat ensimmäisen käynnin jälkeen kahdesti, johon olimme myös ajatuksen tasolla varautuneet havainnointia tiedonhakumenetelmänä suunnitellessamme. Tästä johtuen havainnoinnit toteutuivat lopulta viitenä asiakaskäyntinä.

Keskustelimme keskenämme etukäteen roolistamme havainnoijina. Sovimme, että olemme hiljaisina tarkkailijoina, mutta läsnä tapaamisen kulussa. Halusimme, ettei perheelle synny mielikuvaa, että olemme arvioimassa tai arvostelemassa heitä. Kerroimme perheelle tapaamisen alussa roolistamme ja siitä, mitä olemme tulleet havainnoimaan. Meidän oli tarkoitus saada perhetyöstä todellinen käsitys ja halusimme havainnoida kotikäyntiä mahdollisimman avoimin mielin. Havainnointi auttoi meitä näkemään ja ymmärtämään, mitä perhetyössä tapahtuu, mitä se sisältää, minkälaiden haastavien tilanteiden kanssa perhetyöntekijät työskentelevät, mitä keinoja he käyttävät ja millaisena asiakkaan ja työntekijän välinen vuorovaikutus näyttäytyy. Meille tällä oli merkitystä pohtiessamme, mihin toimintaterapeuttinen interventio voisi perhetyössä kohdistua.

Ensimmäisessä perheessä tapaamisissa olivat läsnä äiti ja perhetyöntekijäpari. Toisella käynnillä myös perheen lapsi oli mukana. Työmuotona oli keskustelu, mikä tapahtui olohuoneessa nojatuolissa ja sohvilla istuen. Perhetyöntekijät olivat varautuneet äidin kanssa ennalta sovitun asian käsittelyyn yhdessä lapsen kanssa. Lapsi osallistui värittämällä aiheeseen kuuluvia piirroskuvia ja jutteli ja vastaili perhetyöntekijöiden esittämiin kysymyksiin. Havainnoija kommentoi ja osallistui tilanteeseen sen verran, että lapsella oli mahdollisuus kokea myös hänen läsnäolonsa luonnollisena. Välittömästi perhekäynnin jälkeen havainnoijalla oli hetki aikaa purkaa tilannetta perhetyöntekijäparin kanssa ja sopia seuraavan käynnin roolista ja keskustella perhetyön jatkosta, jota havainnoija ei ole näkemässä.

Toisessa perheessä, molemmilla käynneillä, perheenjäsenet olivat kotona, mutta eivät varsinaisesti mukana tilanteessa. Äiti, vauvan kanssa, sekä perhetyöntekijät keskustelivat keittiön pöydän ääressä perheen arjen haasteista ja suunnittelivat sovitusti seuraavia yhteisiä toimintamuotoja. Kaksi lapsista oli omissa huoneissaan ja välillä ulkona. Havainnoija tapasi ohimennen kaikki perheenjäsenet. Kolmannessa perheessä olivat läsnä äiti ja perhetyöntekijä. Lapset olivat tapaamisen aikana koulussa ja päiväkodissa. Yhdessä perheen äidin kanssa keskusteltiin, suunniteltiin ja askarreltiin viikkosuunnitelmaa keittiön pöydän ääressä. Toista havainnointia tähän perheeseen ei voitu tehdä perheen muuttuneen tilanteen vuoksi.

6.2.3 Perhetyöntekijöiden ryhmähaastattelu

Ryhmähaastattelulla tarkoitetaan haastattelua, jossa on paikalla samalla kertaa useita haastateltavia. Sen tavoitteena on saada aikaan ryhmäkeskustelua tietyistä aiheista tai teemasta. (Eskola – Suoranta 2001: 94.) Merikratoksen lastensuojelun perhetyöntekijöiden ryhmähaastattelut toteutimme toukokuussa 2012. Haastattelujen tarkoituksena oli kuulla perhetyöntekijöiden näkökulmia työstään ja sen erityishaasteista sekä pohtia yhdessä toimintaterapeutin työn sisältöä. Ajatuksena oli, että kaikilla perhetyöntekijöillä on mahdollisuus vaikuttaa kehittämistyöhön ja tulla kuulluksi omista kokemuksistaan. Ryhmähaastattelun etuna oli saada nopeasti tietoa useilta henkilöiltä samanaikaisesti. Tällaisessa haastattelutavassa päästään aiheessa usein syvemmälle kuin yksilöhaastatteluissa. (Ojasalo ym. 2009: 42.) Haastattelut toteutimme teemahaastatteluina (Liite 5).

Merikratoksessa työskenteli kymmenen perhetyöntekijää, joten jaoimme haastateltavat kahteen pieneen ryhmään. Koimme viiden hengen ryhmähaastattelun olevan tarkoituksenmukaisemman ja antavan enemmän aikaa ja tilaa keskustelulle. Pienempi ryhmä oli myös helpommin hallittavissa ja mahdollisti syvällisemmän keskustelun isompaa ryhmää paremmin. Ennen ryhmähaastatteluja kävimme keskustelua perhetyöntekijöiden ja heidän esimiehensä kanssa siitä, miten saisimme parhaiten tarvitsemaamme tietoa.

Haastattelut toteutettiin Merikratoksen tiloissa ja olimme varanneet aikaa puolitoista tuntia haastattelua kohden. Siinä ajassa saimme tärkeää tietoa ja haastatteluissa syntyi antoisaa keskustelua perhetyöntekijöiden kesken. Teimme suullisen sopimuksen haastateltavien ja heidän esimiehensä kanssa siitä, että nauhoitamme ryhmähaastattelut ja

hyödynnämme niistä syntyvää materiaalia kehittämistyössämme. Ensimmäisessä haastattelussa olivat läsnä perhetyöntekijät, joiden mukana olimme kotikäynneillä havainnoimassa. Haastattelujen tekeminen kahdessa erässä antoi tilaisuuden täsmentää ensimmäisessä haastattelussa ilmitulleita asioita. Ryhmähaastattelujen välillä oli viikko aikaa. Tässä vaiheessa kävimme läpi ensimmäisen haastattelun antia ja pohdimme, miten hyödynnämme parhaiten toista haastattelua kehittämistyömme kannalta. Ryhmähaastatteluissa käytimme havaintojemme pohjalta nousseita teemoja ja osin samoja teemoja kuin toimintaterapeuttien haastatteluissa.

Perhetyöntekijöiden toiveilla, ajatuksilla ja tarpeilla oli painoarvoa työssämme, he ovat yhteistyökumppanimme ja heidän kuuntelemisensa oli tärkeää. Pyrimme lisäämään omaa ymmärrystämme kehittämistyömme aiheesta ja siitä, miten toimintaterapeutti sopii tähän kyseiseen moniammatilliseen työtiimiin. Koimme yhteistyökumppanimme tuen olevan suuri voimavara työssämme. Perhetyöntekijät ovat perhetyön asiantuntijoita ja haastatteluilla saimme heiltä tietoa työn sisällöstä ja kontekstista. Pyrimme ryhmähaastatteluilla saamaan vastauksia muun muassa siihen, millaisia haasteita perhetyöntekijät kokevat työssään, ja millaisia odotuksia heillä on toimintaterapialle. Rakensimme kuvaa, mitä perheissä tapahtuu perhetyöntekijöiden ja perheiden välillä, ja mikä voisi olla toimintaterapeutin toimenkuvaa ja mahdollista interventiota.

7 Aineiston analysointi

Tässä luvussa kerrotaan tarkemmin, miten käsitelimme kerätyn aineiston. Toimintaterapeuttien haastatteluista saatuun aineistoon toteutimme aineistolähtöisen analyysin, jonka jälkeen kokosimme aineistosta saadun tiedon yhteen asiakasperheiden havainnointikäynneistä ja perhetyöntekijöiden haastatteluista saadun aineiston kanssa.

Laadullisen aineiston analyysissä pyritään järjestämään aineisto selkeään ja tiiviiseen sanalliseen muotoon, kadottamatta haastateltavien antaman tiedon keskeistä sisältöä. Aineiston analysoinnin tarkoitus on luoda laajasta ja osittain hajanaisesta aineistosta ytimekäs ja mielekäs kokonaisuus. (Eskola – Suoranta 2001: 137.) Tutkimuksellisen kehittämistyömme pääaineistoksi valitsimme toimintaterapeuttien temahaastattelut, joille toteutimme aineistolähtöisen sisällönanalyysin. Valitsimme aineistolähtöisen analyysitavan, koska halusimme, että vastaus tutkimuskysymykseemme nousee puhtaasti aineistosta. Emme halunneet rajata tietoa etukäteen pakottamalla aineistoa teoriaan. Tuomi ja Sarajärvi (2009: 108) viittasivat Miles ja Hubermanin (1994) kuvaukseen kolmivaiheisesta aineistolähtöisestä analyysistä. Analyysi etenee vaiheittain, joista ensimmäinen on aineiston redusointi eli pelkistäminen, toinen on aineiston klusterointi eli ryhmittely, ja kolmas vaihe on aineiston abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden luominen. Seuraavaksi kuvaamme tarkemmin analyysimme toteutuksen vaiheet.

Ensin litteroimme toimintaterapeuttien haastattelut sana sanalta tekstitiedostoiksi. Nauhoitettua haastatteluaineistoa tuli ajallisesti yhteensä noin kolme tuntia, jonka jaoimme keskenämme litteroitavaksi. Litteroitua materiaalia saimme haastatteluista yhteensä 26 sivua (fontti Times New Roman 11, riviväli 1). Haastatteluja kuunnellessamme kiinnitimme huomiota erityisesti toimintaterapeuttien asiakastyöhön, heidän käyttämiin menetelmiin, terapeuttisiin strategioihin, terapiasuhteen rakentamiseen sekä siihen, miten he kuvaavat omaa työtään. Alleviivasimme litteroidusta haastattelumateriaalista tutkimuskysymyksemme kannalta oleellisia asioita, jonka jälkeen kävimme vielä yhdessä läpi koko litteroidun materiaalin. Tämän jälkeen kokosimme aiheemme kannalta keskeiset alkuperäiset ilmaukset tyhjälle Word -asiakirjapohjalle ja kirjoitimme niiden jatkoksi pelkistetyt ilmaukset (Taulukko 2). Valitsimme analyysiyksiköksi ajatuskokonaisuuden, joka sisältää useita lauseita, jotta ettemme kadottaisi sanotun keskeistä sisältöä. Haastatellut toimintaterapeutit vastasivat kysymyksiimme avoimesti, jonka vuoksi aineistosta tuli sisällöltään rikasta. Tämä ohjasi meitä valitsemaan analyysiyksiköksi

ajatuskokonaisuuden, joka helpotti aineistolähtöisen analyysimme toteutusta. Oman työn jäsentämisen selkeyttämiseksi käytimme apunamme taulukointia.

Taulukko 2. Esimerkit pelkistettyjen ilmausten muodostamisesta

Alkuperäisilmaukset	Pelkistetty ilmaus
"Leikki on mun mielestä ihan olennainen asia ylipäänsä toimintaterapiassa. Leikin kautta ehkä päästään käsiksi erilaisiin asioihin."	Toimintaterapiassa leikin kautta voidaan päästä käsiksi lapsen tilanteeseen.
"Huomaan, että lapsi on vaikka hyvin ahdistuneen oloinen tai jotenkin hyvin vaitonainen ja ei oikein lähe työkentelyyn, niin sitten otetaan vaikka käsinuket tai playmobil-ukkelit ja ruvetaan leikkimään niillä ja miettimään, että mitäs nää voiskaan sanoa ja mitä viimeaikoina on tapahtunut tai aikaisemmin."	Leikitään yhdessä lapsen kokema vaikea tilanne, sanoitetaan tapahtunutta ja osallistutetaan lasta terapiatilanteessa.
"Lähetettiin liikkeelle, että joku kerta vaikka tehdään ruokaa. Ei, mites isä suoriutuu, vaan olisi erilaisia toimintoja, joissa on joku juttu, miks näin tehdään. Toiminta helpottaa tilanteessa olemista."	Asiakkaalle merkityksellisen toiminnan käyttö terapeutisena välineenä.
"Mä lähden aina sen lapsen tai nuoren toimintakyvystä, taidoista, valmiuksista, niiden arvioimisesta liikkeelle. Joko havainnoimalla toimintaa, haastatteleamalla ja selvittämällä niitä perustietoja ja sit rakentamalla siitä sitä, et onko jotain poikkeavuutta siinä kehityksessä."	Lapsen/nuoren toimintakyvyn, taitojen ja valmiuksien arvioinnissa havainnoidaan toimintaa, haastatellaan ja selvitetään perustietoja, joiden pohjalta rakennetaan käsitys mahdollisesta kehityksellisestä poikkeavuudesta.
"Mulla on se OSA tuolla, mä oon käyttänyt sitä sillai harkitusti, vähän niinku ajatuksena tai semmosena, että oon miettinyt, että ton mä haluan tai voin haastatella sen OSA:n kautta."	OSA -arviointivälineen käyttö harkitusti haastattelun tukena.

Seuraavaksi lähdimme klusteroimaan eli ryhmittelemään muodostamiimme pelkistettyjä ilmauksia alaluokiksi (Taulukko 3). Etsimme pelkistetyistä ilmauksista yhdistäviä tekojäitä, joista kokosimme asiaa kuvaavia käsitteitä. Yhdistimme samaa sisältöä kuvaavat käsitteet alaluokaksi. Luimme kokoamiimme pelkistetyksiä useaan otteeseen, jonka jälkeen koimme tarpeelliseksi palata tutkimuskysymykseemme. Pohdimme ja keskustelimme yhdessä, miltä osin aineisto vastaa tutkimuskysymykseemme, mitkä käsitteet muodostavat alaluokkia ja mitkä käsitteet ovat puolestaan niiden yläkäsitteitä.

Taulukko 3. Esimerkit alaluokkien muodostamisesta

Pelkistetty ilmaus	Alaluokka
<p>Toimintaterapiassa leikin kautta voidaan päästä käsiksi lapsen tilanteeseen.</p> <p>Leikitään yhdessä lapsen kokema vaikea tilanne, sanoitetaan tapahtunutta ja osallistutaan lasta terapiatilanteessa.</p> <p>Asiakkaalle merkityksellisen toiminnan käyttö terapeuttisena välineenä.</p>	Toiminnan muodot
<p>Lapsen/nuoren toimintakyvyn, taitojen ja valmiuksien arvioinnissa havainnoidaan toimintaa, haastatellaan ja selvitetään perustietoja, joiden pohjalta rakennetaan käsitys mahdollisesta kehityksellisestä poikkeavuudesta.</p> <p>OSA -arviointivälineen käyttö harkitusti haastattelun tukena.</p> <p>Toimintaterapeutti havainnoi lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta järjestetyssä peli- ja leikki-tilanteessa.</p>	Arviointi
<p>Toimintaterapeutti on lapsen näkökulman esiintuoja.</p>	Toimintaterapeutin rooli
<p>Perheet, joissa siirtymätilanteet vaikeita, ollaan konkreettisesti mukana haastavissa tilanteissa ja saadaan välineitä asian käsittelyyn.</p>	Valmentaminen (coaching)

Aineiston abstrahoinnissa loimme alaluokkia yhdistävät teoreettiset käsitteet yläluokiksi (Taulukko 4). Yläluokat ovat keskeisiä toimintaterapian käsitteitä, jotka nousivat haastattelumateriaalista. Haastattelun teemat ohjasivat ajatteluamme analyysivaiheessa ja käsitteiden löytämisessä. Käsitteiden kohdalla mietimme niiden laajuuksia ja sisältöjä sekä suhdetta toisiinsa. Erilaisia käsitekarttoja fläppitaululle tekemällä hahmotimme ylä- ja alaluokkiin tulevien käsitteiden paikat. Tämän jälkeen havaitsimme, että yläluokat sisältyvät toiminnan terapeuttiseen käyttöön ja terapiasuhteeseen, muodostaen näin pääluokat, jotka kokosimme yhdistäväksi luokaksi (Taulukko 5).

Taulukko 4. Analyysista muodostuneet alaluokat, yläluokat ja pääluokka

Alaluokka	Yläluokka	Pääluokka
Toiminnan muodot Menetelmät Ryhmät Keskustelu	Toiminta	Toiminnan terapeuttinen käyttö
Vahvistaminen (validating) Tunnistaminen (identifying) Palautteen antaminen (giving feedback) Neuvominen (advising) Neuvotteleminen (negotiating) Jäsentäminen (structuring) Valmentaminen (coaching) Rohkaiseminen (encouraging)	Terapeuttiset strategiat ja itsen käyttö	
Asiakslähtöisyys Luottamussuhde Kohdatuksi/kuulluksi tuleminen Empatia Vastustus/vastarinta Toimintaterapeutin rooli	Toimintaterapeutin ja asiakkaan välinen vuorovaikutus	Terapiasuhde
Suunnitelmallisuus Arviointi Asiakkaan kokonaistilanteen hahmottaminen (koti) Tavoitteiden asettelu Terapian suunnittelu ja toteutus Dokumentointi	Toimintaterapiaprosessi	

Taulukko 5. Analyysistä muodostuneet yläluokat, pääluokat ja yhdistävä luokka

Yläluokka	Pääluokka	Yhdistävä luokka
Toiminta Terapeuttiset strategiat ja itsen käyttö	Toiminnan terapeuttinen käyttö	Toimintaterapeutin keinot ja mahdollisuudet lastensuojelun perhetyössä
Toimintaterapeutin ja asiakkaan välinen vuorovaikutus Toimintaterapiaprosessi	Terapiasuhde	

Asiakasperheissä toteutetut havainnointikäynnit ja perhetyöntekijöiden ryhmähaastattelut tukivat tutkimustamme. Perheissä toteutetut havainnointikäynnit analysoitiin kirjaamalla havainnot laatimaamme lomakkeeseen (Liite 4) ja jakamalla kokemuksemme toisillemme. Keskustelun avulla loimme yhteistä näkemystä toimintaterapian mahdollisuuksista perhetyössä. Perhetyöntekijöiden ryhmähaastattelut analysoitiin kuuntelemalla äänitteet useaan otteeseen ja kirjaamalla tutkimuskysymyksemme kannalta oleellisia vastauksia ja mietteitä. Haastatteluja kuunnellessa kiinnitimme huomiota erityisesti siihen, miten perhetyön puitteet mahdollistaisivat toimintaterapian toteutuksen. Lisäksi analyysiämme ohjasivat perhetyöntekijöiden esiintuomat työn haasteet sekä toiveet toimintaterapiaa kohtaan.

8 Tulokset

Tässä luvussa kokoamme toimintaterapeuttien haastattelujen analyysistä saadut tulokset ja yhdistämme niihin perhetyöntekijöiden ryhmähaastatteluista ja asiakasperheissä tehdyistä havainnoinneista saatua tietoa tuloksiksi. Halusimme saada vastauksia siihen, mitkä ovat toimintaterapian keinot ja mahdollisuudet Merikratoksen lastensuojelun perhetyössä. Jäsennämme saadut tulokset tutkimuskysymyksemme tarkentavien alakysymysten mukaan.

8.1 Toimintaterapeutin käyttämä toiminta ja terapeuttiset strategiat lastensuojelutyössä

Toimintaterapeutin tärkein työväline on oma persoona. Ammatillisessa harkinnassa toimintaterapeutti on koko ajan tietoinen omasta itsestään. Voidaan puhua terapeuttisesta itsen käyttämisestä (Therapeutic Use of Self). Tällä tarkoitetaan terapeutin sisäistettyä työskentelytapaa MOHO:n teoriaan perustuvien terapeuttisten strategioiden tietoa käyttäen. Strategiat ovat läsnä kaikessa asiakastyöskentelyssä, jota haastatellut toimintaterapeutit toivat esiin haastattelun kuluessa. Tuomme seuraavien toimintaterapeuttien haastatteluiden suorien lainausten yhteydessä näkyville toimintaterapeuttien työssään käyttämiä strategioita. Esiin tuomamme terapeuttiset strategiat ovat omaa tulkintaamme ja merkitty sulkeisiin lainauksen loppuun.

Toimintaterapeutin ammatillinen osaaminen on teoreettisen tiedon sisäistettyä ja kokemuksellista soveltamista käytännön työhön. Toimintaterapeuttien haastatteluissa nousi esiin heidän työtään ohjaavat teoriat ja viitekehykset. Kaksi haastateltavista mainitsi vahvaksi taustavaikuttajaksi Inhimillisen toiminnan mallin (MOHO). Toinen tärkeä työtä ohjaava toimintaterapian teoria on psykososiaalinen viitekehys. Toimintaterapeutit mainitsivat työnsä taustalla vaikuttavan myös kiintymyssuhdeteorian ja elämänkaarajattelun sekä näkemyksen lapsen normaalista kehityksestä. Teoreetikoista erityisesti Erik H. Eriksonin, Daniel Sternin ja Donald W. Winnicottin sekä Margaret Mahlerin ajatukset vaikuttavat haastateltujen toimintaterapeuttien työssä. Eräs haastateltava toi esiin, että teorioiden ja viitekehysten soveltaminen tapahtuu työssä kokemuksen kautta. Työ edellyttää toimintaterapeuttien mukaan jatkuvaa tiedonhakua ja kouluttautumista, erityisesti asiakkaiden neurologian, psykiatrian ja perhedynamiikan osa-alueilta.

Yksi haastateltavista toimintaterapeuteista painotti, että toiminnan analyysi ja toiminnan arviointi, porrastaminen ja pilkkominen ovat toimintaterapeuttien erityisosaamista moniammatillisessa työssä. Toimintaterapeutti porrastaa ja pilkkoo toiminnan niin pieniin osiin, että asiakkaalla on mahdollisuus toiminnasta suoriutumiseen ja onnistumisen kokemukseen.

”Aina pienin askelin lähdetään liikkeelle. Välillä tuntuu, et katotaan hastusti esim. rapsalla, et nyt tää tyttö on lukittautunut huoneeseensa ja koulu alkaa kahden viikon päästä. Ja hän ei liiku mihinkää. No sit varmaan lähdetään liikkeelle siitä, et pääsee joku päivä kynnyksen yli huoneesta.” (Terapeuttinen strategia: tunnistaminen, jäsentäminen, rohkaiseminen, vahvistaminen)

Toimintaterapeuttien haastatteluissa nousi useaan otteeseen heidän työssään käyttämä ammatillinen harkinta. Toimintaterapeutin on tärkeää arvioida asiakkaan voimavaroja ja kykyjä ja ottaa huomioon ne lähtiessään suunnittelemaan asiakastapaamista. Toimintaterapeutti voi esimerkiksi täyttää asiakkaan kanssa yhdessä itsearviointilomakkeen, mikäli asiakas ei kuormittuneisuutensa vuoksi siihen pysty. Haastatteluissa nousi esiin lukuisia toiminnan muotoja ja menetelmiä, joita toimintaterapeutit käyttävät ja soveltavat työssään eri-ikäisten asiakkaiden kanssa. He työskentelevät sekä yksittäisten perheenjäsenten, yhdessä tiettyjen perheenjäsenten kanssa, koko perheen kanssa tai vertaistukiryhmissä.

Haastateltavien näkemyksen mukaan toiminnallisuus ja harkitut työskentelyvälineet voivat auttaa perheenjäseniä tärkeiden asioiden käsittelyssä. Terapiaistuntojen sijaan tapaamiset voivat olla toiminnallisempia, jolloin toiminta helpottaa tilanteessa olemista. Haastatellut toimintaterapeutit toivat korostetusti esiin, että toiminta sinällään ei ole itsetarkoitus, vaan sen avulla päästään olennaisten asioiden äärelle. Esimerkiksi lasten ja nuorten kanssa lyhyiden toiminnallisten tehtävien, kuten käsillä tekemisen kautta voi päästä luontevampaan kontaktiin.

”Toiminta on hyvä keino lähteä liikkeelle monessakin asiassa... Mä en siinä katso, millaisen lopputuloksen hän on saanut tehtyä, vaan hänen saattaa olla helpompi olla siinä tilanteessa, kun hän näpertää jotakin, eikä tarvi olla minun kanssa katsekontaktissa, vaan hänellä on jokin oheisjuttu.” (Terapeuttinen strategia: tunnistaminen, vahvistaminen)

Haastatellut toimintaterapeutit kertoivat, että erityisesti pienten lasten kanssa terapiatilanteessa on hyvä lähteä liikkeelle toiminnan kautta. Luontevia toiminnan muotoja ovat lapsen mielenkiinnosta liikkeelle lähtevät leikit. Konkreettisia leikkivälineitä, joita toimin-

taterapeutit käyttivät työssään, olivat erilaiset, kotileikit, nukkekodit, ritarilinnat, playmobil-ukkelit, autoleikit, pehmolelut, käsinuket ja erilaiset pelit. Toimintaterapeutit lähtevät ajatuksesta, että pelkkä toiminta ei ole päätarkoitus, vaan toiminnalla on tarkoitus, miksi sitä tehdään. Esimerkiksi leikissä toimintaterapeutti luo turvalliset puitteet ja lapsi tuo leikkiin sisällön. Leikki on lapsilähtöistä, mutta tarvittaessa toimintaterapeutti voi ohjata työskentelyä johonkin tiettyyn lasta koskevaan tapahtumaan tai teemaan. Leikin avulla hän voi lähteä käsittelemään ja sanallistamaan lapselle perheen sisäisiä ja lapseen liittyviä asioita. Esimerkiksi sisaruksen syntymän mukanaan tuoma suuri muutos.

”Leikki on mun mielestä ihan olennainen asia ylipäänsä toimintaterapiassa. Leikin kautta ehkä päästään käsiksi erilaisiin asioihin. No, aina ajatus toimintaterapiassa on se, että lähdetään asiakaslähtöisesti liikkeelle ja mihin kukin lapsi tarttuu, eli pyritään löytämään se mielenkiinnonkohde, mikä kullakin on.” (Terapeuttinen strategia: tunnistaminen)

”...jos ne pystyy kertomaan, että oli joku kiinnipitotilanne tai rauhoittumistilanne, ja se ollut niin kova juttu, niin sitten leikitään se tilanne uudelleen ja mietitään, miten hän olis voinut tai halunnut sanoa niille ihmisille, jotka oli siinä tilanteessa.” (Terapeuttinen strategia: tunnistaminen, vahvistaminen)

Toimintaterapeutit kertoivat käyttävänsä lasten tunteiden käsittelyssä ja ilmaisussa apuna erilaisia tunnekuvia. Eräs haastateltava kertoi hyödyntävänsä lapsen tunne-elämän tukemisessa koppaterapiaa. Toimintaterapeutti rakentaa yhdessä lapsen kanssa majan tai pesän, mahdollistaakseen lapselle turvallisen paikan vetäytyä omaan tilaan ja rauhaan, kun hänellä on siihen tarve. Motoriset peuhuleikit ovat toisinaan käytökelpoisia ja syväaistitunnon kokemuksen mahdollistavat leikit, joita toimintaterapeutit kertovat käyttävänsä lasten kanssa, joilla on aistisäättelykyvyssään haasteita. Aistisäättelyjen neurologinen tietämys kuuluu toimintaterapeuttien erityisosaamisen alueelle. Toimintaterapeutit voivat myös ohjata vanhempia löytämään rauhoittavia leikkejä lapsille, joiden on vaikea pysähtyä. Haastateltavat toimintaterapeutit toivat esiin, että toisinaan vanhempien on vaikea löytää kotona keinoja lasten rauhoittumiseen.

Kuvien käyttöä voidaan soveltaa erilaisiin tarpeisiin ja eri-ikäisten asiakkaiden kanssa. Arjen toimintoja ja esineitä kuvaavilla kuvilla tuodaan struktuuria ja järjestystä perheen ja yksilön arkeen. Toimintaterapiassa voidaan myös harjoitella konkreettisesti erilaisissa arjen tilanteissa olemista, kuten koululaisuutta tai itsenäistyvien nuorten kanssa ruoan laittoa ja muita omilleen muuttamiseen liittyviä asioita.

*”Sit käytännössä, kun oli perhe, jossa siirtymät oli tosi vaikeita, niin heidän kanssa voi sitten lähteä ja kulkea se bussi- tai junamatkan ja nähdä konkreettisesti, että mitä siellä tapahtuu. Sitten on ihan erilailla välineitä puhua siitä, että mitä itse oot jo kokeillut ja mikä toimii”
(Terapeuttinen strategia: tunnistaminen, valmentaminen, palautteen antaminen)*

Toimintaterapeutit kertoivat kiinnostavansa kotikäynneillä huomiota perheen toimintaympäristöön. He havainnoivat kotia ja pohtivat yhdessä perheen kanssa, miten sitä voitaisiin muokata heidän kannaltaan toimivammaksi.

*”Mennään katsomaan, miltä se läksyjien teko näyttää kotona. Jos on levotonta, voisiko näitä tavaroita siirtää tästä pois, tehdään selkeempi tästä työskentelytilasta tai valo tulee inhottavasti, voidaanko miettiä uudelleen.”
(Terapeuttinen strategia: tunnistaminen, valmentaminen)*

Toimintaterapeutti voi käyttää terapiatapaamisissa myös luovia toimintoja, kuvataiteita, käsitöitä, erilaisten materiaalien käyttöä, kuten villan työstämistä tai korujen tekoa asiakkaiden mielenkiinnon mukaan. Työskentely lapsen kanssa voi olla myös projektiluonteinen prosessi. Eräs toimintaterapeutti kertoi voimatyön tekemisestä, jossa hän piti sinnikkäästi kiinni siitä, että aloitettu toiminta toteutetaan suunnitellusti loppuun.

” – Mä en osaa, siit ei kuitenkaan tuu mitään, mä oon huono, mä en pysty siihen (lapsi 11 v.). Siihen liittyy niin paljon. – Sä pystyt siihen ihan varmasti. On joku leipomistilanne, hän ei ole koskaan leiponut, hän tuhoaa kaiken. Sit mietittiin sitä ennakkoon, mitkä asiat voi mennä huonosti? Ja se riemu, kun hän toi jotain. – Tattadaa, tässä kaikille mokkapaloja. Et minä pystyin siihen. Se toiminta ei oo se juttu, vaan sillä on joku tarkoitus, et miksi joku asia tehdään.” (Terapeuttinen strategia: rohkaiseminen, vahvistaminen, neuvominen ja tiedon antaminen, palautteen antaminen, neuvottelemine, valmentaminen, tunnistaminen)

Toimintaterapeuttien haastatteluissa nousi yhtenä keskeisenä työmuotona keskustelu. Keskustelu on läsnä kaikissa terapiatilanteissa toiminnan ohessa. Eräs toimintaterapeutti kertoi, että varsinkin nuoret saattavat ennemmin valita keskustelun kuin jonkin toiminnan. Keskustelun alustuksena voi tarvittaessa käyttää erilaisia väittämäkortteja tai johdattelua johonkin tiettyyn aiheeseen. Toimintaterapeutin tulee olla tietoinen asiakkaan tilanteesta, pystyäkseen vastaamaan hänen sen hetkiseen tarpeeseensa.

*”Nuorten kanssa mä huomaan, että yllättävän paljon meillä on vaan niitä, että me vaan keskustellaan. Mä yritän ehdottaa, että lisätäänkö tähän jotain, mulla olisi tällaisia vaihtoehtoja, että tehtäis jotain toiminnallisia juttuja, niin ei, kun keskustellaan ennemmin.”
(Terapeuttinen strategia: vahvistaminen, neuvottelemine)*

”Musta tuntuu, että meidän nuorilla on todella usein se, että elämä on vähän sellaista, että ahaa nyt mä oon täällä ja ahaa nyt mä oon tässä ja kuukaan ei oo oikein sanoittanut, että mitä siellä elämässä tapahtuu ja miksi perheessä on vaikka ollut jotain kaoottisia vaiheita.”

(Terapeuttinen strategia: vahvistaminen, tunnistaminen, rohkaiseminen, jäsentäminen)

Lasten kanssa toimintaterapeutti voi keskustella lapsen kehitystason huomioon ottaen hänen mieltään askarruttavista tapahtumista ja niiden herättämistä tunteista. Toimintaterapeutti voi nimetä asioita, kertoa omia näkemyksiään ja antaa neuvoja sekä selvittää erityispiirteitä ääneen.

”...millaista on olla ujo ja herkkä tämmösessä perheessä, perheenjäsenenä, miltä näyttäytyy lapselle se vanhempi, joka on hieman kuormittunut. Se lapsi voi olla sellainen väistelijä tai reagoija, mutta mä silti nimeän näitä asioita. Kerron, että musta tää näyttää siltä ja musta tää kuulostaa tältä ja nyt me tehdään näin, että sun olo helpottuu.”

(Terapeuttiset strategiat: neuvominen ja tiedon antaminen, jäsentäminen, rohkaiseminen, palautteen antaminen, vahvistaminen, tunnistaminen)

Keskustelu vanhempien kanssa voi olla ohjausta. Esimerkiksi, jos yhteistyön tavoitteena on vanhemmuuden tukeminen, voidaan tavoite pilkkoa vanhempien kanssa mahdollisimman konkreettiselle tasolle:

”Vanhemmuuden tukeminen on semmoinen iso tavoite, jota on kauheen helppo lähteä vanhemman kanssa pilkkomaan, kun tutustutaan perheeseen, että mitä se on. Että onko se sitä, että pidetään huolta, ettei lapsi ole steissillä yhentoista jälkeen lauantai-iltana itekseen tai onko se sitä, että syödään muutankin kuin pizzaa ja kokista tai onko se sitä, et vanhempi huolehtii, ettei lapsi pelaa k 18 pelejä.” (Terapeuttiset strategiat: neuvominen ja tiedon antaminen, tunnistaminen, valmentaminen, rohkaiseminen)

Haastatellut toimintaterapeutit kertoivat työssään lastensuojelussa ohjanneensa myös erilaisia ryhmiä. Eräs toimintaterapeutti kertoi ohjanneensa itsenäistyvien nuorten ryhmiä, joissa nuoret itse saivat miettiä tapaamisten toiminnalliset sisällöt tiettyjen rajojen puitteissa. Ryhmässä voidaan esimerkiksi harjoitella erilaisia arjen toimintoja ja tilanteita, kuten retkiä tapahtumiin, joissa voidaan harjoitella sosiaalisen kanssakäymisen taitoja.

Haastatellut toimintaterapeutit kertoivat käyttävänsä työssään erilaisia moniammatillisia toiminnallisia menetelmiä. Lasten kanssa voidaan käyttää muun muassa Theraplay -

menetelmää ja lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta voidaan havainnoida MIM -menetelmällä (Marschak Interaction Method). Käytössä kahdella toimintaterapeutilla on myös videoavusteinen vuorovaikutuksen ohjaus (VIG -menetelmä). Eräs toimintaterapeutti kertoi käyneensä Cabel -yhteisöllisyys koulutuksen, jossa on ajatuksena asiakkaan osallistaminen ja vastuuttaminen omasta hoidosta. Hän on ottanut tätä työmuotoa käyttöön työyksikössään.

8.2 Toimintaterapiaprosessi ja toimintaterapeutin ja asiakkaan välinen vuorovaikutus lastensuojelutyössä

Toimintaterapeuttien haastatteluissa halusimme saada vastauksia kysymykseen, mihin kohtaan perhetyön jaksoa toimintaterapiaprosessi voisi sijoittua. Haastateltavien toimintaterapeuttien mukaan resurssien vähäisyyden vuoksi toimintaterapiaa tarjotaan asiakkaille harkitusti. Toimintaterapiaan ohjautuminen tapahtuu työtiimin yhteisen päätöksen myötä. Toimintaterapeutti on mukana viikoittaisissa palavereissa, joissa raportoidaan asiakasperheistä. Hän käyttää ammatillista harkintaa asiakkaita valitessaan. Toimintaterapiaprosessi sijoittuu haastateltavien mukaan jakson alkupuoliskolle, mutta ei heti alkuun, koska perheen kokonaistilanteesta tulisi olla tarpeeksi tietoa.

Terapiaprosessin sisältö voi vaihdella asiakkaiden tilanteesta riippuen. Se voi olla lyhytkestoinen asiakkaan toimintakyvyn arviointi tai pidempi kuntouttava terapiaprosessi. Toimintaterapeutit kertoivat, että työyhteisö ja sen yhteiset perhekohtaiset tavoitteet vaikuttavat vahvasti terapiaprosessin sisältöön. Toimintaterapeutti sitoutuu yhteisiin tavoitteisiin, jotka yhdessä asiakkaiden tarpeiden ja perhetilanteen mukaan muodostavat toimintaterapeutin roolin ja vaikuttavat lähestymistavan valintaan. Perheen kuuleminen tavoitteiden asettelussa on ensisijaisen tärkeää terapiaprosessiin sitoutumisen ja motivoitumisen kannalta. Perheen tulee saada tunne siitä, että heillä on mahdollisuus vaikuttaa työn sisältöön ja heitä koskeviin päätöksiin.

Toimintaterapiaprosessin tulee olla asiakaslähtöistä siltä osin, mitä lastensuojelun asiakkuus voi ylipäättään mahdollistaa. Toimintaterapiaprosessin tulee edetä suunnitelmallisesti ja siinä on tärkeää säännöllisyys ja ennakoitavuus. Toimintaterapeutin on tärkeää pitää kiinni sovituista ajoista, joka on yksi terapiasuhteen kehittymisen kannalta oleellisia asioita. Eräs haastateltu toimintaterapeutti korosti terapiaprosessin tärkeyttä lapsille ja nuorille, joilla on kokemus siitä, etteivät he ole tulleet kohdatuksi ja kuulluksi:

”Niin ja kun meidän lapsilla ja nuorilla on paljon sitä kokemusta, että heitä ei ole nähty, heidän kanssaan ei ole oltu tai joillain jopa se, ettei heitä ole hoivattu. Niin se on usein aika korjaavaa lyhyessäkin terapiaprosessissa, että jo tässä tää on aloitettu ja mun kanssa on oltu ja tehty ja musta on oltu kiinnostuneita ja mut on nähty ja tää viedään vielä hallitusti loppuun.”

Toimintaterapiaprosessi lähtee aina arvioinnista, jonka tavoitteena on asiakkaan kokonaistilanteen hahmottaminen. Arvioinnissa pyritään saamaan kattavaa tietoa asiakkaan sekä fyysisestä että psyykkisestä toimintakyvystä. Haastatellut toimintaterapeutit kertoivat käyttävänsä erilaisia arviointimenetelmiä: toimintamahdollisuuksien itsearviointia OSA:a (Occupational Self Assessment), toimintahistoriaa ja toimintakykyä arvioivaa OPHI-II -haastattelumenetelmää (Occupational Performance History Interview II), inhi millisen toiminnan mallin seulonta -arviointia MOHOST:ia (The Model Of Human Occupation Screening Tool), visuaalisen hahmottamisen ja visuomotorisen koordinaation arviointivälinettä Beery-VMI:tä (Beery-Buktenica Developmental Test of Visual-Motor Integration) sekä työroolia arvioivaa haastattelua WRI:tä (Worker Role Interview).

Toimintaterapeutit kertoivat käyttävänsä arviointimenetelmiä harkintansa mukaan soveltaen. Eräs toimintaterapeutti sanoi arviointimenetelmien tarvitsevan vielä kielellistä muokkausta, jolloin ne soveltuisivat paremmin heidän työhönsä. Toimintaterapeutit kertoivat käyttävänsä työssään samoja menetelmiä kuin muut lastensuojelussa työskentelevät, kuten roolikarttaa, verkostokarttaa ja elämänjanaa, mutta omasta koulustaustastaan johtuen hieman eri näkökulmasta. Asiakkaan elämänhistorialla on merkitystä hänen tämänhetkiseen tilanteeseensa. Arvioinnissa tulisi tarkastella asiakkaan tilannetta mahdollisimman laajasti ja monipuolisesti.

”...pitää sukeltaa aika pitkälle sukuhistoriaan, perhedynamiikkaan, kaikkeen mahdolliseen, että löytyis se syy. Onks siellä väkivaltaa perheessä, onks sitä lasta kohdattu, onko sitä ehditty kohdata oikein ja siitä se vaan lähtee liikkeelle. Mä lähden aina sen lapsen tai nuoren toimintakyvystä, taidoista, valmiuksista, niiden arvioimisesta liikkeelle. Joko havainnoimalla toimintaa, haastattelemalla ja selvittelemällä niitä perustietoja ja sit rakentamalla siitä sitä, et onko jotain poikkeavuutta siinä kehityksessä. Ja miten vanhemmat näkee ne vaikeudet ja sitä kautta lähdetään muodostamaan niitä tavoitteita, miten sitä lasta auttaa ja sitä kautta koko perhettä.”

Haastatteluissa tuli esiin, että toimintaterapeutit tekevät toimintakyvyn arviointeja lapsille sekä vanhemmille. Joskus esimerkiksi vanhemman tarkkaavuuden häiriö näyttäytyy lapsen haastavana käyttäytymisenä. Perhetyöntekijät keskustelivat ryhmähaastattelussa siitä, miten lapsen ongelmallinen käyttäytyminen voi johtua vanhemman käyttäyty-

misestä. Miten erottaa lapsen rajattomuus vanhempien keinottomuudesta? Toimintaterapeutit pyrkivät näkemään vanhemman keinottomuuden taakse ja johdattelemaan vanhempaa havaitsemaan omaa toimintaansa ja löytämään toisenlaisia toimintatapoja. Toimintaterapeutin tulee olla tietoinen vanhemman kapasiteetista toimia, suhteuttaakseen omaa toimintaansa. On vanhemman kyvyistä kiinni, miten hän pystyy vastaanottamaan toimintaterapiaa.

Haastateltujen toimintaterapeuttien mukaan yksi tärkeimmistä arviointimenetelmistä on asiakkaan luonnollisessa ja järjestetyssä tilanteessa tapahtuva havainnointi. Toimintaterapeutit kokivat kotiympäristön havainnointien antavan paljon tietoa asiakasperheistä. Koti kertoo perheen toimintakyvyn tasosta ja siitä, ovatko perusasiat kunnossa, löytyykö perheestä toimiva liesi ja jokaiselle oma sänky. Kodista näkee myös lapsen aseman perheessä ja sen, ketä hänen perheeseensä kuuluu, esimerkiksi onko kyseessä uusioperhe ja onko siellä lapselle tilaa fyysisesti ja henkisesti. Kotikäynnillä näkee myös lapsen mielenkiinnonkohteita ja lähiympäristöä: missä lapsi viettää vapaa-aikaansa ja missä hänen kaverinsa asuvat.

Haastateltujen toimintaterapeuttien mukaan arviointia voidaan tehdä terapiatapaamisissa toiminnan ohessa. Arviointi, kuntoutus ja ohjaus kulkevat koko terapiaprosessin ajan käsi kädessä. Terapiaprosessiin kuuluu olennaisena osana myös jatkuva dokumentointi. Haastellut toimintaterapeutit kertoivat kirjaavansa jokaisen käynnin ja terapiaprosessin päättyessä he tekevät loppuyhteenvedon, jossa he voivat ottaa kantaa jatkosuosituksiin. He kirjoittavat myös käytännönohjeita perheille sekä päiväkotiin tai kouluun.

Toimintaterapeuttien haastatteluissa halusimme selvittää terapiasuhteen rakentumista ja ilmenemistä asiakkaan terapiaprosessissa. Haastateltujen toimintaterapeuttien mukaan terapiasuhteen rakentumisessa on tärkeää ja arvokasta jokainen kohtaaminen asiakkaan kanssa. Luottamuksellisen vuorovaikutussuhteen luominen asiakkaan kanssa on aina ainutlaatuinen prosessi. Siihen vaikuttavat lukuisat eri tekijät, kuten toimintaterapeutin ja asiakkaan henkilökohtaiset ominaisuudet ja sen hetkinen tilanne. Terapiasuhteen kehittymiselle asettaa haasteen, että asiakkaita valvotaan ja velvoitetaan osallistumaan tapaamisiin. Haastatellut toimintaterapeutit toivat esiin, että lastensuojelutyössä esiintyy asiakkaan taholta vastustusta ja vastarintaa tukitoimia kohtaan. Tällainen tilanne on suuri haaste terapiasuhteen kehittymiselle ja terapiaprosessin etenemiselle.

”Kyllä mä sanoisin, että vastarintaa on paljon. Se on tietysti tosi vaikea paikka tulla ja tietysti he tietää sen, että he ovat tulleet tänne arvioitavaksi ja heidän vanhemmuuttaan arvioidaan ja sitä ollaan paljon puhuttu.”

Haastateltujen toimintaterapeuttien mukaan toimiva terapiasuhde sallii asiakkaan tuoda siihen kaikenlaisia tunteita. Ajatus on, että terapiatapaamiset ovat asiakkaalle turvallisia tuoda kaiken sen pahanolon ja vastustuksen näkyville. Nuorten kanssa työskennellessä terapiasuhteen merkitys saattaa näyttäytyä toimintaterapeutille eri tasoilla. Nuori voi tulla tapaamiseen hyvin innoissaan tai välinpitämättömänä ja mitä lähemmäksi toimintaterapeutti pääsee nuoren todellista tunnetta, sitä paremmin hän pääsee käsiksi nuoren kipeisiin, merkityksellisiin asioihin.

Toimintaterapeutit toivat haastatteluissa esiin useita rooleja, jollaisina he näkevät itsensä suhteessa asiakkaisiin. Toimintaterapeutti on haastateltujen mukaan monessa tilanteessa asian eteenpäinviejä kuuntelijan ja kannattelijan roolissa. Eräs toimintaterapeutti kiteytti toimivansa lapsen ”apuminänä”. Toimintaterapeutin rooli muotoutuu moniammatillisessa tiimissä lapsen äänen kannattelijaksi tuomalla lasta näkyville. Toimintaterapeutit kokivat, että lapsi on enemmän toimintaterapeutin ”hommaa”. Nuorten kanssa toimintaterapeutti on irrallaan arjen säännöistä, kuuntelija, joka on empaattisesti läsnä ja niin sanottu hyvä tyyppi.

”Meidän ei toisaalta tarvitse nakuttaa mistään läksyistä, kouluun lähdestä, hampaiden pesusta. On vapautus siitä, että voidaan tavallaan keskittyä meidän työn kannalta oleellisiin asioihin.”

Toimintaterapiaprosessin päätyminen herätti toimintaterapeuteissa kysymyksiä ja huolta perheen selviytymisestä:

”Kyllä se vähän jää arvailujen varaan, miten tää perhe sitten jatkossa pärjää, että vaikka näkee sitä voimaantumista ja paljon on ollut apua, niin koskaan ei voi tietää tulevaa.”

”Mutta mä olen ollut kauhean vaikuttunut siitä, miten väsyneet ja semmoiset epätoivoisen oloiset vanhemmat muuttuu siten jotenkin voimaantuneiksi. Täältä lähtee tosi paljon selviytyjiä.”

”Mä mietin sitä, että se oma avuttomuuden tunne ja se, että miten kestää sitä, että tää on lyhyt aika, ei tässä tehdä ihmeitä. Ei ole ollenkaan niin, että kaikki lähtis täältä niin, että ollaan päästy mahtavasti tavoitteisiin ja mukavaa loppuelämää. Paljon on semmosia, että itekin on itku kurkussa, että onkohan ne täällä puolen vuoden päästä takaisin vai mitenkä tässä käy... Vaan vielä kun ollaan saavutettu usein se hyvä luottamus ja vuoro-vaikutussuhde, niin vois hitaasti saattaen vaihtaa jonnekin eteenpäin.”

8.3 Merikratoksen lastensuojelun perhetyön puitteet toimintaterapian toteutukselle

Seuraavaksi kerromme perhetyöntekijöiden ryhmähaastatteluista ja havainnointikäynneiltä nousseista keskeisistä tuloksista sekä toimintaterapeuteilta saaduista tiedoista, jotka soveltuvat Merikratoksen perhetyön kontekstiin. Perhetyön havainnointikäynneillä kaksi meistä pääsi seuraamaan perhetyöntekijöiden parityöskentelyä. Parityöskentelyssä toinen perhetyöntekijä vei tilannetta eteenpäin keskustelijana ja toinen havainnoijana, välillä roolia vaihtaen. Perhetyöntekijät vuorottelivat tapaamisen hetkellä vastuottoa tilanteen eteenpäin viemisestä ja täydensivät toisiaan tarvittaessa. He myös reflektivat tilannetta tarkoituksenmukaisesti ääneen asiakkaan läsnä ollessa.

Havaintojemme perusteella näemme, että toimintaterapeutti voi työskennellä perhetyöntekijän työparina. Parityön puitteissa voi tehdä keskinäistä työnjakoa, jolloin ammatillinen erityisosaaminen tehostaa perhetyötä. Työnjako antaa tilaa syventyä ja keskittyä perusteellisemmin, esimerkiksi johonkin tiettyyn tavoitteeseen. Kummallakin ammattiryhmällä on oma näkökulmansa asiakasperheen tilanteeseen, jolloin perhe saa monipuolisempaa tukea. Havainnointikäyntien jälkeen purimme perhetyöntekijöiden kanssa asiakaskäyntien sisältöä. Tämä oli hyvä ja hedelmällinen tapana jakaa tietoa ja lisätä omaa ymmärrystämme. Keskustelun yhteydessä saimme vahvistusta ja varmenusta toimintaterapian näkökulmaan ja käyttökelpoisuuteen.

Merikratoksen eripituiset asiakasjaksot tekevät mahdolliseksi toimintaterapeutin mukaan tulon ajallisesti sopivassa kohdassa. Tämä mahdollistaa lyhyen arvioinnin tai pidemmän terapiaprosessin, jossa on tilaa pysähtyä ja antaa terapiasuhteen muodostua. Asiakkaalle tällä ajalla on merkitystä. Merikratoksessa työtä on mahdollista tehdä virka-aikojen ulkopuolella, mikä sallii toimintaterapeutin käyttää työssään monipuolisempia toimintoja. Asiakkaan kanssa voidaan esimerkiksi illalla osallistua tilaisuuteen, joka harjoittaa hänen sosiaalisia taitojaan. Toimintaterapeutti voi räätälöidä työaikansa niin, että pystyy tapaamaan jokaista perheen jäsentä.

Perhetyö tapahtuu asiakkaan kotona, hänelle luonnollisessa ympäristössä. Toimintaterapeutti pääsee välittömästi näkemään mahdollisia muutostarpeita, jotka vaikuttavat arjen sujuvuuteen, ottaen huomioon arjen toimintoja estävät ja edistävät tekijät. Merikratoksella on tiloja, joissa on mahdollisuus ohjata erilaisia toimintaterapiaryhmiä. Esimerkiksi erilaisia vertaistukiryhmiä lapsille, nuorille tai vanhemmille.

Toimintaterapeutit toivat haastatteluissa esiin lastensuojelun asiakkaiden erityispiirteitä, joita on tärkeä huomioida työtä tehdessä. Toimintaterapeutit kertoivat, että asiakkailla on paljon arjen hallintaan liittyviä haasteita, esimerkiksi siirtymätilanteiden, rajaamisen ja aikataulutuksen vaikeutta, raha-asoiden hoitamisen työläyttä ja lasten ja nuorten koulunkäyntiin liittyviä haasteita. Lapsilla ja nuorilla on usein taustalla koulukiusaamisen kokemuksia ja koulun sosiaalinen ympäristö ahdistaa. Toimintaterapeuttien mukaan vanhemmilla ei ole aina riittävästi keinoja, aikaa ja kykyä nähdä lapsen tilannetta. Haastateltavien mukaan toimintaterapiassa on mahdollista pysähtyä käsittelemään lapsen tilannetta.

Haastateltujen toimintaterapeuttien mukaan asiakkailla on usein monialaisia ongelmia, kuten neurologista ja psykiatrista pulmaa, esimerkiksi vanhemmalla voi olla masennustaustaa tai muita diagnosoituja mielenterveydellisiä häiriöitä. Myös päihteiden väärinkäyttö on yleinen ongelma lastensuojelun asiakasperheissä. Lastensuojelun asiakkuuden taustalla saattaa olla myös yksinhuoltajana olemisen kuormittavuutta tai vanhempien jaksamattomuutta. Myös vanhempien väliset ristiriidat heijastuvat lapseen. Haastatellut toimintaterapeutit kertoivat, että lapsilla saattaa olla traumaattisia ja huomiotta jäämisen kokemuksia. Lisäksi taustalla saattaa vaikuttaa lievät kehitykselliset viiveet; arjen tilanteiden haasteiden taustalla saattaa olla esimerkiksi tarkkaavuuden tai visuaalisen hahmottamisen vaikeutta niin lapsella kuin vanhemmalla. Perheillä on usein lisäksi lasten-, nuorisopsykiatrian tai aikuispsykiatrian kontakteja.

”...sehän on tavallaan aika iso käsite, että joku on käytöshäiriöinen. Ja yleensä sit kun tutustutaan ja mennään sinne taakse, niin kyllähän sieltä paljastuu kauhean paljon asioita, mitkä vaikuttaa siihen, miksi lapsi tai nuori jossain vaiheessa käyttäytyy haasteellisella tavalla... Usein ollaan yhteydessä opettajaan tai koulukuraattoriin tai miten päiväkodissa sujuu ja mitä kaikkea siellä on vaikuttamassa, koska eihän kukaan lapsi halua vain periaatteellisesti käyttäytyä huonosti. Aina siellä on joku syy taustalla.”

Toimintaterapeuttien haastattelussa nousi esiin myös perheiden erilainen lastensuojelun asiakkuuden historia:

”...sitten, jos on perheitä, joissa viimeiset 10–11 vuotta on ollut aika kaootista, et vähän paremmin pärjätään, taas tulee kriisijakso ja lyhytaikainen sijoitus... Piirränkin usein perheiden kanssa janoja, et miten me saatais katkaistua, ettei puolen vuoden päästä olla taas perheneuvolaan jonnossa tai lapsi on sijoitettu. Mikä olisi tässä kohdassa se, mitä meidän pitäisi yhdessä tehdä, että perhe pärjäisi?”

Haastateltavat toimintaterapeutit kokivat työn olevan sekä ennaltaehkäisevää että korjaavaa. Erityisesti pienten lasten perheiden kohdalla työ on ennaltaehkäisevää. Nuorten kohdalla työn painopiste on enemmän korjaavassa työskentelyssä. Toimintaterapeutit kertoivat vanhempien kanssa tehtävästä työstä, jossa yhdessä pohditaan perheen hyvinvointia edistäviä ratkaisuja. Myös perhetyöntekijät painottivat haastatteluisa, että vanhempien kanssa tehty työ palvelee lasta.

”Lasten hyvinvointi alkaa paranemaan, kun vanhempien asiat korjaantuu.”

Kaikki kolme haastateltua toimintaterapeuttia työskentelivät pääsääntöisesti laitospäristöissä, mikä vaikutti siihen, ettemme saaneet paljoa tietoa asiakkaiden kotona tehtävästä työstä. He toivat esiin kotikäyntien antaman tiedon tärkeyden. Kun aloitetaan työskentely suoraan perheen kotoa, lähestymistapa ja lähtökohta ovat erilaiset kuin lastensuojelupalveluita tarjoavissa laitoksissa. Toimintaterapeutit toivat esiin matalankynnyksen lähestymistavan, esimerkiksi, kun vanhempi on uupunut, niin toimintaterapeutin on mahdollista tulla perheen kotiin.

Perhetyöntekijät nostivat esiin toimintaterapeuttien kanssa yhteneväisen näkemyksen siitä, miten hienovaraista, kunnioittavaa ja nöyrää lähestymistapaa edellytetään työntekijältä, erityisesti silloin kun työtä tehdään asiakkaan yksityisellä alueella:

”On taitolaji olla toisen reviirillä, kotona. Pitää osata olla auttavana ja kuuntelevana, mutta silti ohjaavana.”

Sekä toimintaterapeutit että perhetyöntekijät toivat esiin työparityöskentelyn merkityksen. Perhetyöntekijöiden mukaan työpari auttaa viemään asiakastilanteita eteenpäin ja havainnoi vuorovaikutustilanteita silloin, kun toinen työntekijä on itse tilanteessa mukana. Toimintaterapeutit toivat esiin myös perhetilanteissa reflektoinnin tärkeyden, kuten työparin kanssa ääneen pohtimisen. Lisäksi työpari toimii tukena haastavissa asiakastilanteissa ja helpottaa puheeksiottamista. Toimintaterapeutti voi työskennellä sekä itsenäisesti että työparina muiden terapeuttien tai perhetyöntekijöiden kanssa suunnitelmallisesti kohti yhteisiä ja toimintaterapian tavoitteita.

Eräs haastateltu toimintaterapeutti kertoi työyhteisössä toimintaterapeutin olevan selkeästi ihmisen toimintakyvyn asiantuntija. Toinen toimintaterapeutti puolestaan määritteli toimintaterapeutilla olevan toiminnallinen rooli työyhteisössä. Eräs haastateltu nosti esiin muiden ammattiryhmien epätietoisuuden toimintaterapeutin työnkuvasta ja roolista työyhteisössä:

”Jollain tavalla tiedostetaan, että mitä toimintaterapeutti tekee, mutta niitä odotuksia ja epämääräisiä juttuja saa aika paljon kuulla ja ihmettelee, että mistäs nyt tuulee.”

Eräs toimintaterapeutti kuvasi työtään lastensuojelussa itsenäiseksi, johon liittyy sen mukanaan tuoma vapaus ja vastuu. Työntekijän täytyy itse osata rajata työtään. Haastatellut toimintaterapeutit kertoivat myös lastensuojelutyöhön liittyvistä haasteista, kuten palvelujen sirpaloituneisuudesta:

”...perheet, joilla ei ole paljon voimavaroja, niin heidän kyky olla jossain isos verkostos, missä on jotain 15 ihmistä neuvottelemassa, niin se kaatuu omaan mahdottomuuteensa ...olis niinku intensiivinen pitkäkestoinen työmalli, ettei aina niin, että aina uudet ihmiset, aina uudet haastattelut, kertokaas taas sieltä vuodesta 2000 alkaen kaikki. Se on perheellekin tosi raskasta.”

Eräs haastateltava pohti toimintaterapeutin haastetta löytää omaa paikkaansa ja rooliin työyhteisössä, jossa on pelkästään muiden ammattialojen edustajia. Hänen mukaan erityisesti työyhteisössä ainoana työskentelevä toimintaterapeutti joutuu jatkuvasti perustelemaan ja rajaamaan omaa ammattirooliaan ja miettimään, missä menee se raja, että saa työskennellä toimintaterapeutina eikä ajaudu esimerkiksi ohjaajan rooliin. Myös perhetyöntekijöiden ryhmähaastatteluista nousi esiin heidän tiedontarve toimintaterapeutin työn sisällöstä ja mahdollisuuksista.

Toimintaterapeutin ammatillista osaamista voidaan haastateltavien mukaan hyödyntää työyhteisössä ja moniammatillisessa tiimissä konsultoijana. He voivat olla mukana palavereissa konsultoijan roolissa eli kyselevät ja kommentoivat tai antavat niin sanottua paperikonsultaatiota lapsista ja perheistä, jotka eivät ole toimintaterapian asiakkaita. Lisäksi eräs haastateltu toimintaterapeutti kertoi konsultoivansa työyhteisön muita ammattilaisia konkreettisten välineiden, kuten kuvien käytössä, lapsen ohjaamiseksi arjen tilanteissa.

9 Johtopäätökset

Edellä on kuvattu kehittämistyön prosessia ja siitä saatuja tuloksia, jotka kootaan tässä luvussa johtopäätöksiksi. Seuraavaksi kuvataan tuloksia ja yhdistetään niihin tietope-
rustamme keskeisiä teoreettisia käsitteitä muodostaen kehittämistyön päätelmät. Sen
jälkeen arvioidaan kehittämistyön lopputuloksia sekä eettisyyttä ja luotettavuutta

9.1 Kehittämistyön päätelmät

Tällä tutkimuksellisella kehittämistyöllä halusimme selvittää, mitkä ovat toimintaterapeu-
ttein keinot ja mahdollisuudet Merikratoksen lastensuojelun perhetyössä. Haastatte-
limme kolmea lastensuojelussa työskentelevää toimintaterapeuttia selvittääksemme,
millaista toimintaa ja terapeuttisia strategioita he käyttävät, sekä miten terapiaprosessi
ja terapiasuhde näyttäytyvät lastensuojelutyössä. Merikratoksen lastensuojelun perhe-
työn havainnointien ja perhetyöntekijöiden ryhmähaastattelujen avulla halusimme sel-
vittää, miten Merikratoksen perhetyön puitteet mahdollistaisivat toimintaterapian toteu-
tuksen. Pyrimme luomaan kaikesta saadusta aineistosta kokonaisvaltaisen näkemyk-
sen toimintaterapian keinoista ja mahdollisuuksista lastensuojelun perhetyössä.

Lähdimme kehittämistyössä liikkeelle siitä, että vastaavanlaista tutkimusta ei ole aiem-
min tehty. Lastensuojelun avohuollon perhetyössä ei ainakaan pääkaupunkiseudulla
ole toimintaterapeutteja asiakasperheiden kotona tehtävässä työssä. Haastatellut toi-
mintaterapeutit työskentelevät laitosympäristössä, joista saatua tietoa sovelsimme Me-
rikratoksen perhetyön kontekstiin. Toimintaterapeuttien haastattelut olivat kehittämis-
työn pääaineistoa ja perhetyöstä sekä perhetyöntekijöiltä saatu tieto on kehittämistyötä
tukevaa aineistoa. Kehittämistyön hyödynnettävyyden kannalta tarkasteltiin seuraavia
näkökulmia: toimintaterapeuttien näkökulma, yhteistyökumppanin tarve ja työympäris-
tön tarjoamat mahdollisuudet, jotta saatiin kattava ymmärrys kehittämistyön kohteesta.

Toimintaterapian keskeiset arvot, kuten ihmisen toiminnallisen oikeudenmukaisuuden
puolustaminen, yksilöllisyyden kunnioittaminen ja tasavertaisuus soveltuvat hyvin per-
hetyöhön ja Merikratoksen arvoihin. Aineistossa nousi selkeästi keskiöön asiakas. In-
himillisen toiminnan malli (Kielhofner 2008) tukee asiakaskeskeistä työtapaa. Käsitettä
ihminen (asiakas) ei tule nähdä irrallaan ympäristöstä, tässä tapauksessa perheestä.
Perhettä tarkasteltaessa tulee nähdä jokainen perheenjäsen ainutlaatuisena yksilönä,
jolla on oma tahto, henkilökohtainen vaikuttaminen, arvot ja mielenkiinnonkohteet.

Perhetyössä asiakkaalla täytyy olla tunne siitä, että hän pystyy vaikuttamaan valittuihin toimintoihin, joka edesauttaa hänen terapiaan sitoutumistaan. Kaikessa saadussa aineistossa korostui työn asiakaslähtöisyys. Perheen tulee saada tunne siitä, että heitä on kuultu ja että heillä on mahdollisuus vaikuttaa heitä koskeviin päätöksiin. Perhetyössä näkyvät lastensuojelun asettamat rajoitukset ja velvoitteet perhettä kohtaan. Nämä voivat rajoittaa asiakkaan tahdon toteutumista, varsinkin silloin, jos tahto on ristiriidassa perhetyölle asetettujen lapsen hyvinvointia edistävien tavoitteiden kanssa.

Harra (2003: 17) toi esiin näkemyksen, jonka mukaan asiakaslähtöisellä lähestymistavalla pyritään vaikuttamaan siihen, että terapia ja siinä käytettävät toiminnot ovat asiakkaalle mielekkäitä ja tarkoituksenmukaisia. Hänen mukaansa asiakaslähtöisyys on myös taloudellisesti tärkeä lähtökohta terapialle, sillä resurssit ja ajankäyttö kohdennetaan tällöin asiakkaan toiminnan kannalta järkeviin tekijöihin. Suomen toimintaterapeuttiliitto ry:n (2010: 10) julkaisema Hyvät arviointikäytännöt suomalaisessa toimintaterapiassa nostaa esiin myös perhekeskeisen lähestymistavan huomioimisen toimintaterapiassa. Siinä noudatetaan asiakaskeskeistä periaatetta, mutta korostetaan perheen tarpeiden huomioimista kokonaisuutena. Siinä perhe nähdään keskeisenä yksittäisen asiakkaan hyvinvointiin vaikuttavana tekijänä ja tuen lähteenä.

MOHO:n (Kielhofner 2008: 86) mukaan toimintaterapeutin täytyy ottaa työssään huomioon fyysiset, sosiaaliset, kulttuuriset, taloudelliset ja poliittiset ympäristötekijät, jotka vaikuttavat asiakkaan toimintaan. Merikratoksen lastensuojelun perhetyötä tehdään asiakkaiden kotona, joka antaa toimintaterapeutille väylän toteuttaa toimintaterapiaa asiakkaan luonnollisessa ympäristössä. Tämä tarjoaa paljon erilaisia mahdollisuuksia, kuten havainnoida perheenjäsenten välistä vuorovaikutusta, nähdä sosiaalisia ryhmiä, joihin asiakas kuuluu, havainnoida fyysisiä tiloja ja arvioida muutostarpeita. Lisäksi terapeutti voi kotiympäristössä nähdä perheenjäsenten mielenkiinnon kohteita, arvoja ja kokemuksia, jotka heijastuvat muun muassa heidän esineistään. Toimintaterapeutti näkee työssään lapsen kasvuympäristöä havainnoimalla lapsen elintilaa ja leluja. Hän havainnoi perheen toimintakykyä ja toiminnallisuutta estäviä ja edistäviä tekijöitä heidän toimintaympäristössään. Lastensuojelun asiakkailla on usein arjen hallinnassa erilaisia haasteita. Toimintaterapeutti voi olla konkreettisesti mukana havainnoimassa ja arvioimassa käytännön tilannetta. Esimerkiksi siirtymätilanteissa toimintaterapeutti havainnoi asiakkaan taitoja ja valmiuksia, toiminnan ohjausta, toimintaa ja ympäristöä. Näissä tilanteissa terapeutti sanoittaa havaintojaan asiakkaalle ja he pohtivat yhdessä erilaisia toimintamalleja, keinoja ja muutostarpeita. Toimintaympäristön muodostavat

fyysiset ja sosiaaliset tekijät, jotka muokkaavat ihmisen toimimista (Kielhofner 2008: 97).

Jokaisella perheellä on oma kulttuurinsa ja historiansa, jotka toimintaterapeutti ottaa huomioon toimintaterapiaprosessia suunnitellessa ja toteuttaessa. Asiakkaan käsitykset, uskomukset, arvot, tavat, normit ja rooliodotukset ovat usein kasvatuksen kautta omaksuttuja. (Kielhofner 2008: 95.) Kehittämistyön aineistossa tuli esiin käsitys, että sukupolvelta toiselle siirtyvät mallit vaikuttavat yksilön tapaan toimia ja ajatella. Poliittisella ja taloudellisella ympäristöllä on välillinen yhteys lastensuojelun piirissä oleviin asiakkaisiin (Kielhofner 2008: 96). Yhteiskunnan arvot, normit ja lainsäädäntö määrittelevät, milloin perheen tilanteeseen tulee puuttua. Lastensuojelun asiakkuus vaikuttaa merkittävästi perheen arkeen ja mahdollisuuteen tehdä itsenäisiä päätöksiä. Yhteiskunta määrittelee myös sen, millä perheellä on oikeus saada ulkopuolista tukea sitä tarvittaessa.

Toiminta nousi näkyväksi toimintaterapeuttien haastattelussa, kun lähdetään tavoittelemaan muutosta asiakkaan tilanteeseen, suoriutumiseen ja olemiseen. Siinä tapahtuu mukautumista, joka vahvistaa asiakkaan toiminnallista identiteettiä ja pätevyyden tunnetta (Kielhofner 2008: 129). Käytettävän toiminnan arviointi: toiminnan analyysi, porrastaminen ja pilkkominen asiakkaalle soveltuvaksi, ovat toimintaterapeutin erityisosaamista. Toiminnan tulee aina olla lähtöisin asiakkaan tarpeesta ja mielenkiinnonkohteista. Se voi olla konkreettista harjoittelua, yhdessä tekemistä, asiakkaan rohkaisua vaikeiden asioiden äärellä ja asioiden näkyväksi tekemistä. Toiminnan avulla voi tunnistaa ja käsitellä hankalia tunteita, joille ei löydy vielä sanoja. Parhaimmillaan toiminta voi helpottaa asiakkaan terapatilanteessa olemista. Toimintaterapeutit toivat esiin lukuisia toiminnan muotoja ja menetelmiä, jotka ovat käytettävissä erilaisten ja erikäisten asiakkaiden kanssa työskenneltäessä. Lapsen tarpeisiin helposti muuntuvana toimintamuotona he mainitsivat leikin, jota he käyttävät esimerkiksi aistisäätely- tai neurologisista pulmista tai tunne-elämän vaikeuksista kärsivien lasten kanssa. Motoristen ja syvätuntoaistia aktivoivien tai rauhoittavien leikkien käyttö on myös toimintaterapeuttien osaamista.

Asiakkaalle merkityksellistä on valitun toiminnan mielekkyys ja toiminnan terapeuttinen käyttö luottamuksellisessa vuorovaikutussuhteessa toimintaterapeutin kanssa. Toimintaterapeutti käyttää ammatillista harkintaa asiakkaan valitsemien toimintojen soveltamisessa, jolloin asiakkaan on mahdollista kokea sen terapeuttisena, saada onnistumisen

kokemuksia ja tuntee pätevyttä. Nuorten kanssa keskustelu osoittautui hyväksi toiminnanmuodoksi, johon oli tarvittaessa mahdollisuus lisätä nuoren kannalta kiinnostavaa tekemistä. Toimintaterapeuteilla oli myös muita moniammatillisesti käytettäviä menetelmiä, joita he hyödynsivät omista ammatillisista lähtökohdistaan. Esimerkkinä toimintaterapeutit mainitsivat kuvien käytön toiminnan jäsentämisessä, mikäli perheessä on syystä tai toisesta toiminnan- tai toiminnanohjauksen vajetta. Vanhempien ohjauksen arjen jäsentämisessä tai lasten kanssa olemisessa, toimintaterapeuteilla oli mahdollisuus olla konkreettisesti mukana etsimässä perheelle sopivia keinoja suoriutua. Apuna voi käyttää tunnekortteja, asiakkaan mielenkiinnosta liikkeelle lähteviä luovia toimintoja ja tekemistä, joka voi parhaimmillaan olla voimauttavaa.

Merikratoksen lastensuojelun perhetyön asiakkaiden sisällöllisesti erilaiset jaksot mahdollistavat eripituisten toimintaterapiaprosessien toteutuksen. Toimintaterapeutti voi tehdä joko lyhyen arvioinnin tai pitkäkestoisen terapiaprosessin asiakasperheen tarpeen mukaan. Aineiston mukaan toimintaterapeutti voi osallistua työryhmäkonsultaatioihin ja viikkopalaveriinkin myös konsultioijan roolissa. Näkemyksemme mukaan toimintaterapiaa annettaisiin asiakkaille tapauskohtaisesti. Tiimissä on hyvä yhdessä pohtia kuka hyötyy toimintaterapiasta. Toimintaterapeutti voi tarvittaessa olla mukana asiakasperheen aloitusjaksolla arvioinnissa. Hänellä on lukuisia arviointivälineitä, joita voidaan harkitusti käyttää ja soveltaa asiakasperheiden haasteiden mukaan. Perhetyöntekijät kokivat, että heillä on käyttöä toimintaterapeuttien tekemälle arvioinnille ja siitä saadulle tiedolle erityisesti asiakkaan suorituskykyyn ja toimintakykyyn liittyvissä asioissa. Toimintaterapeutilla on osaamista asiakkaan toimintakyvyn haasteiden jatkotyöstämiseen.

Toisaalta toimintaterapeutin on hyvä tulla mukaan hieman viiveellä, kuitenkin jakson alkupuoliskolla. Ajoituksen tarkoitus on, että asiakkaasta on saatu tarpeeksi taustatietoa, jonka perusteella voidaan tehdä päätöksiä, hyötyykö tämä perhe toimintaterapiasta. Kun yhteinen päätös toimintaterapian aloituksesta on tehty tiimissä, toimintaterapeutti aloittaa toimintaterapiaprosessin asiakasperheen kanssa. Toimintaterapeutti lähtee liikkeelle tutustumalla perheeseen keskustelemalla ja haastatteleamalla sekä keräämällä tietoa strukturoiduin ja strukturoimattomin menetelmin. Hän käyttää ammatillista harkintaa pohtiessaan, kuka tai ketkä perheessä hyötyvät toimintaterapiasta. Toimintaterapeutti pyrkii luomaan kokonaisvaltaista käsitystä perheen ja yksittäisten perheenjäsenten tilanteesta, vahvuuksista ja haasteista.

Näkemyksemme mukaan toimintaterapeutti voi työskennellä perhetyöntekijätyöparin kanssa. Toimintaterapeutti ei voi olla niin sanottu vastuutyöntekijä asiakasperheelle, sillä hän työskentelee organisaatiossa erityistyöntekijänä. Hän ja perhetyöntekijät voivat yhdessä miettiä ja suunnitella keskinäistä työnjakoa: mikä on toimintaterapeutin erityisosaamiseen liittyvää ja mikä perhetyöntekijän. Tavoitteiden asettelussa toimintaterapeutin tulee ensisijaisesti sitoutua perhetyön yhteisiin perhekohtaisiin tavoitteisiin. Heräsi kysymys, kuinka paljon asiakkaalla on oikeasti mahdollisuus vaikuttaa perhetyön tavoitteisiin, jossa on aina läsnä perheeseen kohdistuva kontrolli ja velvoite. Toimintaterapeutti pilkkoo tavoitteita yhdessä asiakkaan kanssa mahdollisimman konkreettiselle tasolle, joka edistää asiakkaan sitoutumista ja motivoitumista toimintaterapiaan. Asiakas voi vaikuttaa toimintaterapeutin käyttämiin keinoihin eli toiminnan muotoihin. Toimintaterapeutti pyrkii valitsemaan toiminnat asiakkaan kiinnostuksen ja toiveiden mukaan, ottaen huomion asiakkaan toimintakyvyn tason.

Toimintaterapeutin teoreettinen ymmärrys ja itsen terapeutin käyttö ovat läsnä kaikessa hänen työssään, eikä sitä voi eikä pidä tarkastella irrallaan kokonaisuudesta. Työssään hän käyttää erilaisia terapeutin strategioita ollessaan vuorovaikutuksessa asiakkaan kanssa. Toimintaterapeutti voi aineiston perusteella olla asiakastapaamisissa niin rohkaisijana kuin vahvistajana tai palautteen antajana ja valmentajana. Aineisto osoitti, että toimintaterapiaprosessin tulee edetä suunnitelmallisesti ja luottamuksellisen terapiasuhteen kannalta on tärkeää, että tapaamiset ovat asiakkaalle säännöllisiä ja ennakoitavissa. Terapiasuhteen rakentumisessa jokainen kohtaaminen on tärkeä ja arvokas. Turvallinen terapiasuhde sallii asiakkaan kaikenlaiset tunteet. Toimintaterapeutti voi terapiasuhteessa olla asiakkaalle kuuntelijan ja kannattelijan roolissa tai lapsen äänen esiintuoja.

Merikratoksen perhetyöntekijät tekevät työtä sovittuna työaikana, joka soveltuu myös toimintaterapeutin työskentelytapaan. Joustava työaika antaa monipuolisia mahdollisuuksia toteuttaa toimintaterapiaa ja tavata kaikkia perheenjäseniä. Hyvänä lisänä toimintaterapeutti voi suunnitella ja ohjata erilaisia vertaistukiryhmiä lapsille, nuorille tai vanhemmille tarpeen mukaan. Yhteistyökumppani suhtautui myönteisesti tähän uudelleenlaiseen työtapaan ja heiltä löytyy sopivia tiloja ryhmien toteuttamiseen.

Toiminnallisen oikeudenmukaisuuden teoria näyttäytyi asiakkaan näkökulmasta siten, että toimintaterapeutti mahdollistaa yksittäisen perheenjäsenen ja koko perheen yhdessä toimimisen heille tärkeiden asioiden parissa. Jokaisella yksilöllä on oikeus kokea toiminnan merkityksellisyys, voida osallistua ja tehdä yksilöllisiä valintoja. Nämä oikeu-

det näkyvät toimintaterapeutin ja asiakkaan välisessä terapiasuhteessa. Asiakkaalla voi olla esimerkiksi tunne omasta merkityksettömyydestä, tunne irrallaan olemisesta tai tyhjiydestä ja identiteetin puuttumisesta, joka voi johtua toiminnallisesta vieraantumisesta. (Townsend – Wilcock 2004b: 75–87.)

Kaiken kerätyn aineiston perusteella näemme, että toimintaterapeuteilla on osaamista työskennellä lastensuojelun perhetyössä Merikratoksessa. Yhteistyökumppanilta saadun palautteen mukaan heillä on tarvetta toimintaterapeutin ammatilliselle osaamiselle, tukemaan moniammatillista työtettä. Yhtä oikeaa määritelmää sille, mitkä ovat toimintaterapian keinot ja mahdollisuudet lastensuojelun perhetyölle, on vaikea antaa. Jokainen toimintaterapeutti työskentelee omalla persoonallaan ja käyttää terapeuttisia strategioita työssään omalla tavallaan. Lisäksi jokainen perhe ja jokainen asiakas on ainutlaatuinen, joka asettaa työlle niin omat haasteensa kuin omat mahdollisuutensa. Työn luonne muotoutuu toimintaterapeutin ja asiakkaan välisen vuorovaikutuksen sekä yhdessä asetettujen tavoitteiden kautta.

9.2 Lopputulosten arviointia

Tässä luvussa arvioidaan kehittämistyöstä saatuja tuloksia ja yhteistyökumppanin antamaa palautetta tilaisuudesta, jossa esittelimme kehittämistyötä ja keskustelimme sen herättämistä ajatuksista ja kysymyksistä. Paikalla olivat Merikratoksen perhetyöntekijöitä ja perhetyön esimies. Kehittämistyön tarkoituksena oli tuottaa yhteistyökumppania hyödyttävää tietoa, joten työn kannalta oli oleellista kuulla heidän mielipiteitä ja palautetta saaduista tuloksista. Lopputulosten arvioinnin tarkoitus on osoittaa, miten onnistuimme kehittämistyössä.

Tulosten esittelyssä perhetyöntekijät keskustelivat toimintaterapeutin osaamisen merkityksestä heidän moniammatilliselle tiimilleen. Toimintaterapeutin koulutuksen ja kokemuksen kautta saatu erityisosaaminen esimerkiksi asiakkaiden neurologisista pulmista, aistisäätelyn vaikeuksista ja toiminnanohjauksen haasteista, voisi syventää perhetyöntekijöiden tietämystä. On asiakkaan edun mukaista, jos toimintaterapeutti olisi osana perhetyön tiimiä. Perhetyöntekijät saavat lisätietoa asiakkaan tilanteesta toimintaterapeutin tekemästä arvioinnista, jolloin he pystyvät paremmin kohdentamaan omaa työtään. Yksi perhetyöntekijöistä toi esille ajatuksen toimintaterapeutin osallistumisesta tarvittaessa lisävoimavarana vaatimaan perhetilanteeseen, johon tarvitaan mo-

nipuolista lähestymistapaa. Perhetyöntekijät kertoivat, että heillä on ajoittain vaikeuksia tunnistaa asiakkaan neurologisia oireita. Tähän tarpeeseen toimintaterapia voi vastata.

Perhetyöntekijät kertoivat, että heidän asiakkaistaan saatetaan tehdä paljon arviointeja eri tahoilla. He pohtivat, miten kaikkea tietoa voi hyödyntää. He näkivät toimintaterapeutin voivan olla hyvänä lisänä tiedon soveltamisessa käytäntöön. Yksi perhetyöntekijöistä koki, että he tekevät paljon samaa työtä, kuin toimintaterapeutti, mutta eivät aina niin systemaattisesti asiakkaiden tiettyjen haasteiden kohdalla. Toimintaterapia perhetyössä on heidän mielestään hyödyllinen eikä vain mahdollinen. Perhetyöntekijöiden mukaan toimintaterapeutin tulee olla tietoinen lastensuojelutyön sisällöstä ja työn peruseriaatteista, sekä ymmärtää sen asettamat ehdot ja toisten ammattiryhmien ammattitaito. Moniammatillisessa työotteessa voi olla vaarana, että elleivät kaikki ole sitoutuneita yhteisiin tavoitteisiin tai tunne lastensuojelutyön erityispiirteitä, aiheutetaan ristiriitoja tai jopa haittaa toisten tekemälle työlle.

Muutama perhetyöntekijä nosti keskustelussa esiin toimintaterapeutin mahdollisuuden konsultaatioon ja korosti havainnoinnin merkitystä sekä toimintaterapian antia näihin liittyen. Konsultaatiotyöllä toimintaterapeutin saa mukaan konkreettisesti perheen asioihin. Yhden perhetyöntekijän mielestä ajatus toimintaterapian lähestymistavasta sopii hyvin Merikratoksen perhetyöhön. Toimintaterapia täydentää heidän osaamistaan, josta hänen mielestään asiakkaat hyötyisivät. Perhetyöntekijät suhtautuivat myönteisesti ajatukseen ryhmämuotoisesta työskentelystä erilaisten asiakasryhmien kanssa. Perhetyön esimiehen mukaan, heillä olisi tarjota tiloja ryhmämuotoiseen työskentelyyn.

Kehittämistyön päätavoitteet ja tarkoitus tarkentuivat prosessin edetessä. Kehittämistyön toteutuksen ja aineiston analyysivaiheessa yritimme jatkuvasti suunnata ja selkiyttää tavoitteita, jotka mahdollisesti rajaisivat työmme päätelmiä. Kehittämistyö toteutettiin johdonmukaisesti ja sitoutuneesti. Tiedonkeruuvaihe oli selkein, tiesimme mitä tietoa halusimme ja miten sitä saimme. Kehittämistyössämme teimme useita vaiheita uudelleen, erehdysten ja kokeilujen kautta.

Ennen suunnitelmavaihetta pohdimme, millainen kehittämistyömme raportin tulee olla. Halusimme ennen kaikkea tuoda esiin konkreettisia esimerkkejä toimintaterapiasta ja mahdollisimman käytännönläheistä tietoa toimintaterapian sisällöstä lastensuojelun perhetyössä. Toisaalta työssämme näkyy yleistettävyyttä, toisaalta se ei anna yhtä oikeaa vastausta. Mielestämme kehittämistyömme on hyvinkin sovellettavissa erilaisiin

lastensuojelun konteksteihin, joissa työskennellään lasten ja nuorten kanssa tai koko perheen kanssa. Mielestämme lopputulos on realistinen ja vastasi suunniteltua. Toivomme työme herättävän ajatuksia ja ideoita asiakkaan ja toimintaterapian näkökulmasta sekä jatkotutkimuksen aiheita.

Olemme olleet kriittisiä kehittämistyöme prosessin jokaisessa vaiheessa erityisesti aiheen laajuudesta. Pohdimme yhdessä kehittämistyön rajaamista, jota emme kuitenkaan kyenneet tekemään suunnitelmavaiheessa. Mietimme silloin, mikä palvelee parhaiten yhteistyökumppanimme. Koimme, että tarvitsemme laajaa tietoa saadaksemme yleiskuvan toimintaterapian mahdollisuuksista Merikratoksen perhetyössä. Yhteistyökumppanimme halusi tietoa toimintaterapian keinoista lastensuojelun perhetyössä. Työme tulokset jäivät suhteellisen pintapuoliseksi aiheen laajuuden vuoksi. Emme kohdistaneet työtä mihinkään erityiseen toimintaterapeutin ammatillisen osaamisen alueeseen. Tämän kehittämistyön jälkeen voisi tehdä syvempää tutkimusta esimerkiksi terapiaprosessin sisällöstä, terapiasuhteen muotoutumisesta tai terapeuttisten strategioiden näkymisestä käytännön työssä. Aiheesta ei ole aiempia tutkimuksia, sillä toimintaterapeutteja ei tietojemme mukaan vielä työskentele puhtaasti perheiden kotona tehtävässä perhetyössä. Meidän täytyi lähteä tutkimaan aihetta työelämälähtöisesti ja melko laajasti. Tiedon lisääminen toimintaterapiasta lastensuojelualalle oli yksi merkittävä lähtökohta ja tarkoitus työlemme.

9.3 Eettisyys ja luotettavuus

Kehittämistyön aihe käsitteli lastensuojelun perhetyötä, joka herättää ihmisissä ristiriitaisia tunteita. Pyrimme kehittämistyöme aikana noudattamaan sosiaalialan ja toimintaterapeuttien ammattieettisiä ohjeita ja niiden keskeisiä periaatteita. Osana kehittämistyötä kävimme havainnoimassa perhetyötä asiakasperheissä, joka edellytti meiltä erityistä hienovaraisuutta ja neutraalia lähestymistapaa asiakasperhettä ja perhetyötä kohtaan. Asiakasperheissä tehdyt havainnointikäynnit herättivät meissä ennakkoon erilaisia tunteita ja kysymyksiä. Pohdimme pitkään omaa rooliamme havainnoijana. Mietimme, miten perheet suhtautuvat meihin ja millaisia seuraamuksia havainnoinnillamme saattaa olla. Pohdimme myös, onko oikein mennä havainnoimaan perheitä, joilla on haastava elämäntilanne ja lukuisia kontakteja eri yhteistyötahoihin.

Tärkeimpinä eettisinä periaatteina ihmisiin kohdistuvissa tutkimuksissa ovat tutkittavien suostumus tietojen käyttöön, tutkimuksen luottamuksellisuus, yksityisyys ja mahdolliset seuraukset (Hirsjärvi – Hurme 2000: 20). Havainnointikäynnit ja haastattelut perustuivat

perheiden ja haastateltavien vapaaehtoisuuteen ja kirjalliseen tai suulliseen suostumukseen. Kaikilla oli tiedossa, että he voivat keskeyttää osallistumisensa halutessaan. Havainnointikäynneillä sekä toimintaterapeuttien ja perhetyöntekijöiden haastatteluiden kohdalla meitä sitoi vaitiolovelvollisuus. Vaikka olemme tässä raportissa kertoneet haastateltavien näkemyksiä, olemme halunneet pitää heidät anonyymeinä ja vältäneet kirjaamasta mitään tunnistetietoja. Keräämäämme aineisto on ollut ainoastaan meidän hallussamme ja käsittelyssämme. Kaikki aineistot tuhottiin käsittelyn jälkeen.

Teemahaastattelurunkojen laatimista auttoi haastateltavien kohderyhmien tuntemus. Toisaalta teemoihin liittyviin kysymyksiin saattoi jollain tasolla vaikuttaa ennakkokäsityksemme tutkittavasta asiasta. Haastateltava voi tunnistaa tämän ja vastata haastattelijoiden toivomalla tavalla eikä omien kokemustensa tai käsitystensä mukaan. Lopullinen tutkimusaineisto ei tällöin välttämättä vastaa kattavasti tutkimusongelmaan tai tutkimuskysymyksiin. (Vilka 2009: 105.) Pohdimme toimintaterapeuttien ja perhetyöntekijöiden haastattelujen jälkeen, miten paljon kysymystenasettelu vaikutti haastateltavien vastauksiin. Kysymysten asettelulla saatoimme tahtomatta johdatella haastateltavien vastauksia. Oma tieto ja innostuneisuus aiheeseen vaikuttivat haastattelutilanteessa ja saatoimme johdatella haastattelua tiettyihin yksityiskohtiin, vaikka olisi pitänyt pysyä mahdollisimman objektiivisena ennalta sovitussa teemoissa.

Kehittämistyö tehtiin yhteistyössä Merikratoksen Lastensuojelu Oy:n perhetyön kanssa, joka sitoo saatuja tuloksia tähän kontekstiin. Tämän vuoksi tuloksia ei voi kaikilta osin yleistää muuhun lastensuojelun avohuollossa tehtävään perhetyöhön. Kehittämistyössä pyrimme kartoittamaan yleisellä tasolla toimintaterapian käytettävyyttä lastensuojelun perhetyössä, joka mahdollistaa tulosten sovellettavuutta myös muihin lastensuojelun palveluja tarjoaviin tahoihin.

Kehittämistyö julkistettiin opinnäytetyöseminaarissa Metropolia Ammattikorkeakoulussa 13.11.2012. Lisäksi kirjoitimme kehittämistyöstä julkaistavan artikkelin, jonka toivomme lisäävän tietoa toimintaterapian mahdollisuuksista lastensuojelutyössä myös laajemmin. Toimitimme valmiin kehittämistyömme raportin Merikratoksen Lastensuojelu Oy:n pääkaupunkiseudun aluetoimistoon, Metropolia Ammattikorkeakoululle arkistoon ja Theseus -tietokantaan.

10 Pohdinta

Olemme edellä kuvanneet tutkimuksellisen kehittämistyön prosessia, jonka tarkoitus oli selvittää, mitkä ovat toimintaterapian keinot ja mahdollisuudet Merikratoksen lastensuojelun perhetyössä. Olemme hakeneet vastauksia edellä mainittuun kysymykseen haastatteleamalla lastensuojelussa työskenteleviä toimintaterapeutteja, yhteistyökumppanimme Merikratoksen perhetyöntekijöitä, sekä käyneet havainnoimassa perhetyötä asiakasperheissä. Lastensuojelun avohuollon palvelujen tarve kasvaa yhteiskunnassamme jatkuvasti, joka asettaa palveluntarjoajille haasteen työn kehittämiseksi vastaamaan paremmin perheiden muuttuviin olosuhteisiin.

Tutkimuksellinen kehittämistyö perustuu työelämän yhteistyökumppanilta lähtevään tarpeeseen. Olemme pyrkineet olemaan vuorovaikutuksessa heidän kanssaan koko kehittämistyöprosessin ajan. Kehittämistyön luonteeseen kuuluu aiheen pitkälinen työstäminen lukuisten yhteisten keskustelujen kautta. Olemme havainneet, kuinka ideoiden puhuminen ja jakaminen ryhmän jäsenten kesken edesauttoi aiheen jäsentymistä ja uusien ajatusten syntymistä. Hedelmällisimpiä hetkiä olivat vapaat keskustelut tästä lasten ja perheiden pahoinvointiin ja lastensuojelun nykytilanteeseen liittyvästä vaikeasta ja koskettavasta aiheesta.

Kehittämistyön kuluessa pohdimme paljon, miten lähteä kehittämään vaativaa lastensuojelutyötä, kun oma ammatillisuus toimintaterapeuttina on vasta muotoutumassa. Haasteena oli säilyttää oma objektiivisuus tutustuessamme perheiden tilanteisiin, mutta vahvuuksiamme olivat herkkyyks ja ihmissläheisyys, mikä auttoi asiakasperheiden kotikäynneillä. Pehkosen (2011: 120) näkemykseen viitaten, mitä haavoittuvampi tutkittava ryhmä ja enemmän riskejä sisältävä aihe on, sen merkityksellisemmäksi tulee tutkijan sensitiivinen vuorovaikutus.

Kehittämistyö on ollut kovin intensiivinen ja haasteellinen, mutta antoisa puolentoista vuoden prosessi. Kehittämistyön muotoutuminen on tapahtunut hitaasti prosessin edetessä tietomme ja osaamisemme karttuessa. Koimme, että olisimme tarvinneet runsaasti enemmän yhteistä aikaa aiheen syvälliseen pohtimiseen ja keskinäiseen reflektointiin. Ajatusten ja oivallusten syntyminen edellytti pitkällistä syventymistä aiheeseen, johon ei aina ollut mahdollisuutta. Kehittämistyön prosessin luonteeseen kuuluu työn alustavien suunnitelmien muuttuminen useaan otteeseen ja työn vaihteleva etenemi-

nen. Toimintaterapian kokonaiskuva selkiytyi kehittämistyön prosessin edetessä sen yhdistyessä käytännön työhön.

Asiakkaiden kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin ja toimintakyvyn lisääminen oli kantava ajatus kehittämistyön alkaessa. Ehkä parasta oman ammatillisuuden näkökulmasta on ollut huomata, kuinka hyödyllinen ja tarpeellinen toimintaterapeutti voisi olla lastensuojelun ennaltaehkäisevässä ja korjaavassa työssä. Oma ammattiarvostus ja ylpeys ovat kasvaneet tämän työn edetessä. Kehittämistyön valmistumisen jälkeen koemme olevamme valmiimpia toimintaterapeutin työhön. Aiheemme laajuus on vaikuttanut siihen, että opitut asiat tuntuivat jäsentyneen mielessämme paremmin. Tärkeimpiä työvälineitä tässä kehittämistyössä ovat olleet keskinäinen dialogi ja yhteistyökumppanin kanssa käydyt keskustelut sekä opettajilta saatu ohjaus. Kehittämistehtävän pohtiminen yhdessä on auttanut aiheen jäsentymistä ja kohdentumista erityisesti epävarmuuden hetkillä. Olemme prosessin kuluessa oppineet paljon ryhmässä työskentelystä ja omasta roolistamme siinä. Olemme myös saaneet kokea, mitä tarkoittaa toisen tukeminen ja kannattelu tässä prosessissa. Pystyimme luottamaan siihen, että kannustamme toinen toisiamme.

Toivomme, että kehittämistyöstä on oikeasti hyötyä Merikratoksen perhetyölle ja lastensuojelussa työskenteleville toimintaterapeuteille. Haluamme kiittää niin Merikratoksen perhetyöntekijöitä kuin esimiehiä kannustavasta ja hyvästä yhteistyöstä. Kiitos myös havainnoiteihin suostuneille asiakasperheille. Lisäksi haluamme kiittää haastatteluun osallistuneita toimintaterapeutteja, sillä ilman heidän osallistumistaan, emme olisi saaneet aiheemme kannalta tärkeää tietoa. Loppuun haluamme vielä lisätä Martti Lindqvistin ajatuksia yli 35 vuoden takaa, jotka sopivat elämänohjeeksi kaikille, mutta ennen kaikkea toimintaterapeuteille, jotka työskentelevät omalla persoonallaan toisten ihmisten parhaaksi.

Toimintaterapeutin kymmenen käskyä

1. *Tärkeintä on olla oma itsesi, sillä sinun persoonasi on terapiavälineistä kaikkein keskeisin ja haavoittuvin.*
2. *Elä rohkeasti todeksi arvosi ja elämäkatsomuksesi. Silloin opit kunnioittamaan myös asiakkaittesi vakaumuksia.*
3. *Kunnioita aina ihmistä. Hänen arvonsa ei riipu hänen onnistuneisuudestaan tai virheettömydestään ihmisenä.*
4. *Ole hyvä itsellesi. Muista rajasi, äläkä vaadi itseltäsi mahdottomia.*
5. *Ole johdonmukainen ja puolueeton ratkaisuihmissasi.*
6. *Pidä yllä herkkyyttäsi, joka antaa sinulle mahdollisuuden asettua myös asiakkaan asemaan.*
7. *Muista terve itsekriittisyys. Myös ulkopuolelta saamasi asiallinen kritiikki on sinun kunnioittamistasi persoonana.*
8. *Jätä asiakkaalle riittävästi tilaa oman elämänsä elämiseen ja vastuun kantamiseen. Älä kuvittele, että sinun kätesi kannattelevat koko maailmaa.*
9. *Älä hylkää vastuullasi olevaa ihmistä, älä petä kenenkään luottamusta.*
10. *Vaali sisäistä vapauttasi, joka on tärkein pääomasi elämässä.*

– Martti Lindqvistin (1985: 133) Ammattina ihminen teoksen ajatuksia mukaillen

Lähteet

Bardy, Marjatta (toim.) 2011. Lastensuojelun ytimissä. 3. painos. Helsinki: Unigrafia Oy.

Christiansen, Charles – Townsend, Elizabeth 2010. Introduction to Occupation. The Art and Science of Living. Second edition. New Jersey: 340–307.

Eskola, Jari – Suoranta, Juha 2001. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 5. painos. Tampere: Vastapaino.

Hagedorn, Rosemary 2000. Tools for Practice in Occupational Therapy. Structured Approach to Core Skills and Processes. London: Churchill Livingstone, 98–103.

Harra, Toini 2003. Toimintaterapianimikkeistön teoreettiset lähtökohdat. Teoksessa Holma, Tupu (toim.). Toimintaterapianimikkeistö. 1. painos. Helsinki: Suomen kuntaliitto, 16–21.

Hautala, Tiina – Hämäläinen, Tuula – Mäkelä, Leila – Rusi-Pyykönen, Mari 2011. Toiminnan voimaa, toimintaterapia käytännössä. Helsinki: Edita Prima

Heino, Tarja 2007. Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat? Tutkimus lapsista ja perheistä tilastolukujen takana. Stakesin työpapereita 30/2007. Helsinki: Valopaino Oy.

Heino, Tarja 2011. Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimissä. 3. painos. Helsinki: Unigrafia Oy.

Heinonen, Hanna – Väisänen, Antti – Hipp, Tiia 2012. Miten lastensuojelun kustannukset kertyvät? Lastensuojelun Keskusliitto. Verkkodokumentti. <http://www.lskl.fi/files/1518/Miten_lastensuojelun_kustannukset_kertyvat.pdf>. Luettu 3.10.2012.

Hirsjärvi, Sirkka – Remes, Pirkko – Sajavaara, Paula 2010. Tutki ja kirjoita. 15.–16. painos. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.

Holma, Tupu (toim.) 2003. Toimintaterapianimikkeistö 2003. 1. painos. Helsinki: Suomen kuntaliitto.

Hyvinvointia elämänhallinnasta - Merikratoksen perhetyö 2012. Verkkodokumentti. <<http://www.merikratos.fi/lastensuojelu/perhetyo>>. Luettu 24.9.2012.

ICF 2004. Toimintakyvyn, toimintarajoitteiden ja terveyden kansainvälinen luokitus. Stakes. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Joutsivuo, Timo (toim.) 2005. Mistä toi on tullut? Suomen Toimintaterapeuttiliitto ry. Helsinki: Edita.

Järvinen, Ritva – Lankinen, Aila – Taajamo, Terhi – Veistilä, Minna – Virolainen, Arja 2012. Perheen parhaaksi. Perhetyön arkea. 2., uudistettu painos. Helsinki: Edita.

Kielhofner, Gary 2008. Model of Human Occupation. Theory and application 4. painos. Baltimore MD: Lippincott Williams & Wilkins

Kielhofner, Gary – Forsyth, Kirsty 2008a. Therapeutic Strategies for Enabling Change. Teoksessa Kielhofner, Gary. Model of Human Occupation. Theory and application 4. painos. Baltimore MD: Lippincott Williams & Wilkins, 185-203.

Kielhofner, Gary – Forsyth, Kirsty 2008b. Therapeutic Reasoning: Planning, Implementing, and Evaluating the Outcomes of Therapy. Teoksessa Kielhofner, Gary. Model of Human Occupation. Theory and application 4. painos. Baltimore MD: Lippincott Williams & Wilkins, 143–154.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417. Verkkodokumentti.
<<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#P36>>. Luettu 20.9.2012.

Launiainen, Helena – Lintuja, Leila 2003. Toimintaterapia ja toimintaterapeutit. Teoksessa Holma, Tupu (toim.). Toimintaterapianimikkeistö. 1. painos. Helsinki: Suomen kuntaliitto, 7-9.

Leijala, Ritva 2011. Aluejohtaja. Merikratos Lastensuojelu Oy. Suullinen tiedonanto 12.9.

Lindqvist, Martti 1985. Ammattina ihminen. Toinen painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Matero, Riitta 2012. Merikratos Lastensuojelu Oy:n historiaa ja tämänhetkistä tilannetta. Email riitta.matero@merikratos.fi 24.9.2012. Tulostettu 24.9.2012.

Ojasalo, Katri – Moilanen, Teemu – Ritalahti, Jarmo 2009. Kehittämistyön menetelmät. Uudenlaista osaamista liiketoimintaan. 1. painos. Helsinki: WSOYpro Oy.

Pehkonen, Aini – Väänänen-Fomin, Marja (toim.) 2011. Sosiaalityön arvot ja etiikka. Osa IV. Tutkimuksen arvot ja etiikka. Jyväskylä: PS-kustannus..

Reijonen, Mikko 2005. ”Mitä työtä se perhetyö oikein on?” – ammattina perhetyöntekijä. Teoksessa Reijonen, Mikko (toim.) Voimaa perhetyöhön. Arjen tuki ja ammatilliset verkostot. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy, 7–15.

Reijonen, Mikko 2012. Perhetyö. Lastensuojelun käsikirja. Verkkodokumentti.
<<http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/avohuolto/muuttukitoimet/perhetyo/>>. Luettu 20.9.2012.

Rönkkö, Leena – Rytönen, Timo 2010. Monisäikeinen perhetyö. Helsinki: WSOYpro Oy.

Suomen toimintaterapeuttiliitto ry 2010. Hyvät arviointikäytännöt suomalaisessa toimintaterapiassa, arvioinnin lähtökohdat ja suositukset. Verkkodokumentti.
<<http://www.toimintaterapeuttiliitto.fi/images/stories/arviointijulkaisu.pdf>>. Luettu 1.11.2012.

Terveysten ja hyvinvoinnin laitos 2010. Lastensuojelu 2010. Tilastoraportti. Verkkodokumentti. < http://www.stakes.fi/tilastot/tilastotiedotteet/2011/Tr29_11.pdf. Luettu 27.9.2012

Townsend, Elisabeth – Wilcock Ann 2004a. Occupational Justice. Teoksessa Christensen, Charles – Townsend, Elisabeth. Introduction to Occupation. The Art and Science of Living. Upper Saddle River: Prentice Hall.

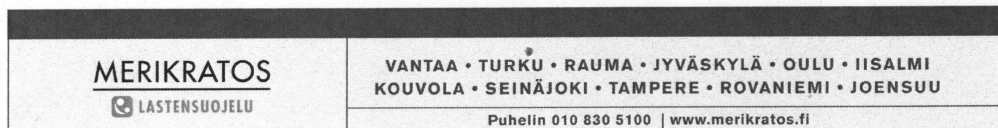
Townsend, Elisabeth – Wilcock, Ann 2004b. Occupational justice and client-centered practice: a dialogue in progress. *Canadian Journal of Occupational Therapy* 71 (2). 75–87.

Toikko, Timo – Rantanen, Teemu 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. 3. korjattu painos. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.

Toimintaterapiakoulutus 2010. Suomen toimintaterapeuttiliitto ry. Verkkodokumentti. < <http://www.toimintaterapeuttiliitto.fi/toimintaterapia/koulutus.html>>. Luettu 28.10.2012

Vilka, Hanna 2009. Tutki ja kehitä. 1.–3. painos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Tutkimuslupa

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Toimintaterapia AMK

TUTKIMUSLUPA

Metropolia AMK opiskelijat **Kirsi Ollila, Mira Mertanen ja Heli Myllykoski** ovat hakeneet tutkimuslupaa Merikratos Lastensuojelu Oy:ltä toimintaterapia AMK-opintoihin liittyen. Tutkimuksellinen kehittämistyö toteutetaan Merikratos Lastensuojelu Oy:n pääkaupunkiseudun toimistossa.

Tutkimuslupaa haetaan mm. Merikratos Lastensuojelu Oy:n perhetyössä mukana olevien perheiden havainnointiin ja perhetyöntekijöiden haastatteluihin. Tutkimuslupahakemuksessa tarkemmat tiedot kehittämisprojektista (liitteenä).

Myönnän tutkimusluvan edellä mainituille opiskelijoille.

Vantaalla 19.4.2012

Ritva Leijala

aluejohtaja/pääkaupunkiseutu

Merikratos Lastensuojelu Oy

puh. 050 564 5115

Merikratos Lastensuojelu
Puhelin 010 8305 100
Telefax 010 8305 101
E-mail toimisto@merikratos.fi

Kirje asiakasperheille

10.4.2012

Hei,

Olemme kolme toimintaterapeuttiopiskelijaa Metropolia Ammattikorkeakoulusta ja teemme kehittämistyötä yhteistyössä Merikratos lastensuojelun oy:n kanssa. Kehittämistyömme tarkoituksena on selvittää voisiko toimintaterapiasta olla hyötyä perhetyössä. Tarkoituksenamme on havainnoida perhetyöntekijöitä työssään. Tämä on osa opinnäytetyötämme, joka valmistuu marraskuussa 2012.

Olisimme kiitollisia, jos voisimme tulla kotinne havainnoimaan perhetyötä käytännössä. Yksi meistä tulisi yhdessä perhetyöntekijöiden kanssa kotikäynnille yhteensä kaksi kertaa. Meitä sitoo vaitiolovelvollisuus, joten mitään perheeseen liittyviä tunnistettavia tietoja ei julkaista missään yhteydessä. Voitte kysyä meiltä tarkemmin, jos teitä mietityttää jokin asia liittyen läsnäolomme perheessänne. Tarkoituksenamme on seurata viereltä, emmekä varsinaisesti osallistu perheessänne tapahtuvaan työskentelyyn.

Tarvitsemme teidän suostumuksenne kotikäynnille. Siitä olisi suuri apu meidän kehittämistyöllemme. Voitte allekirjoittaa suostumuksenne ohessa.

Kiittäen yhteistyöstä:

Mira Mertanen, Heli Myllykoski ja Kirsi Ollila
Metropolia Ammattikorkeakoulu,
Toimintaterapian aikuiskoulutusohjelma

Annan suostumukseni toimintaterapeuttiopiskelijan läsnäololle ja havainnoinnille perheessäni, yhdessä perhetyöntekijän kanssa.

Päivämäärä

Allekirjoitus ja nimenselvennys

Toimintaterapeuttien teemahaastattelu

Taustatiedot:

- Työkokemus
- Työympäristö
- Työnjako moniammatillisessa tiimissä
- Ammatillinen rooli tiimissä ja asiakkaan kanssa
- Miten toimintaterapeutin työ eroaa esim. perhetyöntekijän tai ohjaajan työtavoista

Teoriat ja viitekehykset:

- Toimintaterapian teoriat, mallit ja viitekehykset

Asiakaskunta:

- Miten valikoituneet ja miksi
- Eryystarpeet
- Terapiasuhteen muodostuminen
- Yksilö vai perhe
- Tavoitteiden asettelu
- Asiakaslähtöisyys
- Asiakkaan sitoutuminen/motivoituminen yhteistyöhön (Miten voidaan edistää?)

Työmenetelmät:

- Arviointi (havainnointi, menetelmät)
- Terapia
- Keskustelu
- Toiminnalliset menetelmät
- Konkreettiset välineet
- Mitkä menetelmät käyttökelpoisimpia

Prosessi:

- Missä vaiheessa prosessia toimintaterapeutti on mukana
- Prosessin pituus ja kesto, resurssit
- Onko työ ennaltaehkäisevää vai korjaavaa
- Terapiasuhteen muodostuminen

- Toimintaterapian tulevaisuuden näkymät lastensuojelussa?
- Toimintaterapian keinot ja mahdollisuudet lastensuojelussa
- Työn haasteet

Kiitos haastattelusta!

Havainnointi asiakasperheissä

Päivämäärä: _____

Läsnäolijat: _____

Taustatiedot perheestä (perheenjäsenet, perhetilanne, erityishaasteet):

Lastensuojelun /perhetyön asiakkuus alkanut (prosessin vaihe):

Perhetyön tavoitteet:

Käynnin tavoite /tarkoitus (kenen kanssa työskennellään):

Muut perheen kanssa työskentelevät tahot:

Ympäristö (fyysinen ympäristö, tilat, kulttuuriset tekijät, ilmapiiri):

Tahto (asiakaslähtöisyys, henkilökohtainen vaikuttaminen tilanteessa, mielenkiinnon kohteet):

Tottumus (tavat, rutiinit, perheen päivärytmi, perheenjäsenten ja työntekijän roolit ja miten ne näyttäytyvät):

Suorituskyky (asiakkaan fyysiset ja psyykkiset kyvyt, oireilu, toiminnallinen suoriutuminen):

Vuorovaikutus (asiakkaan ja työntekijän välinen vuorovaikutus, muutos käynnin edessä, sanallinen ja sanaton viestintä, miten haetaan kontaktia, vastavuoroisuus, palautteen antaminen, neuvonta):

Vuorovaikutus (Lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutus, lapsen /lasten huomiointi):

Toiminta (mitä tehdään, miten, missä, kenen kanssa, osapuolten aktiivisuus, taidot, tilat ja välineet, lapsen leikki):

Motivaatio ja sitoutuminen toimintaan/ perhetyöhön:

Käynnin vahvuudet ja haasteet:

Toimintaterapian mahdollisuudet asiakaskäynnillä:

Omia ajatuksia ja pohdintaa (havainnoijan läsnäolon vaikutus, omat tunteet, havainnoinnin luotettavuuteen vaikuttavat tekijät):

Perhetyöntekijöiden ryhmähaastattelu

Perhetyön teoreettinen lähestymistapa:

Asiakslähtöisyys:

- Miten valitaan, kenen kanssa työskennellään? Kuka tekee päätökset?
- Miten huomioidaan asiakkaan ääni ja edesautetaan asiakslähtöisyyden toteutumista?
- Asiakkaan tahto ja mielenkiinnonkohteet.

Tavoitteiden asettelu:

- Asiakkaan sitoutuminen asetettuihin tavoitteisiin
- Kontrollin ja tuen näyttäytyminen työssä. Asiakkuuden vapaaehtoisuus?

Toimintakyky:

- Asiakkaan fyysiset, psyykkiset ja kehitykselliset toimintakyvyn haasteet. Miten niitä arvioidaan, tuetaan ja huomioidaan perhetyössä?
- Miten asiakkaan taidot ja valmiudet huomioidaan?

Vuorovaikutus:

- Perhetyöntekijän rooli asiakasperheessä
- Työparien työnjako
- Moniammatillinen yhteistyö. Millainen työnjako eri ammattiryhmien välillä? Missä määrin verkostopalaverit ovat osa työtänne ja miten sovitte etukäteen työnjaosta?
- Miten käytännössä tuetaan lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta?

Asiakassuhde:

- Distanssin säätely ja empatia työssä
- Luottamussuhteen luominen
- Puheeksi ottaminen, neuvominen (konkreettinen ohjaus)
- Lapsen äänen ja näkökulman huomioiminen. Miten lasta tuetaan ja huomioidaan?
- Asiakkaan sitoutuminen ja sitouttaminen yhteistyöhön. Millaisia keinoja käytetään?
- Ennaltaehkäisevää vai korjaavaa vai kannattelevaa perhetyötä? Työn merkittävyys yhteiskunnallisella tasolla, miten koette vaikutavuuden? Palautuuko asiakkuus?
- Perheen voimavarojen huomioiminen ja miten niitä tuodaan esiin?

Toiminta:

- Konkreettinen ohjaus ja tekeminen? Miten toiminta valikoituu ja kenen kanssa? Toiminnan ja keskustelun merkitys ja hyödyllisyys?

Ympäristö:

- Fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen ympäristön mahdollisuudet/rajoitteet perhetyölle ja asiakasperheelle

Perhetyön vahvuudet/mahdollisuudet ja haasteet:

Kiitos haastattelusta!